

**T.C.
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM FAKÜLTESİ**

SURİYE BAĞLAMINDA TÜRKİYE RUSYA İLİŞKİLERİ (2010-2020)

BAHTİYAR ÖZCAN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**DANIŞMAN
DR.ÖĞR. ÜYESİ ARZU ÇETİNKAYA**

TUNCELİ – 2022

T.C.
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SURİYE BAĞLAMINDA TÜRKİYE RUSYA İLİŞKİLERİ (2010-2020)

BAHTİYAR ÖZCAN
(19120908)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ ARZU ÇETİNKAYA

TUNCELİ -2022

T.C
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SURİYE BAĞLAMINDA TÜRKİYE RUSYA İLİŞKİLERİ (2010-2020)

**BAHTİYAR ÖZCAN
YÜKSEK LİSANS TEZİ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

Bu tez 27/05/ 2022 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından **oybirliği/oyçokluğu** ile kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Ahmet AKSİN
(Fırat Üniversitesi)

Dr. Öğr. Üyesi Arzu ÇETİNKAYA
(Munzur Üniversitesi)

Doç.Dr. Savaş SERTEL
(Munzur Üniversitesi)

BAŞKAN

DANIŞMAN

ÜYE

Bu tez, Enstitümüz Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda hazırlanmıştır.

Doç.Dr. Murat KORUNUR
Enstitü Müdürü

Bu çalışma, Munzur Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenmiştir.

Proje No:

NOT: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı “Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu”ndaki hükümlere tabidir.

27/05/2022

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Bahtiyar ÖZCAN

Dr.Öğr. Üyesi Arzu ÇETİNKAYA

TEŞEKKÜR

Bu tezin hazırlanmasında her zaman yanımda olduklarını hissettiren eşim Şafak ÖZCAN ve oğlum Utku Doruk ÖZCAN ile birlikte, tezin ilk aşamasından itibaren desteklerini esirgemeyen değerli danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Arzu ÇETİNKAYA başta olmak üzere, yüksek lisans eğitimi süresince bana çok şeyler öğreten çok kıymetli Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim dalı öğretim üyelerine teşekkür ederim.

Bahtiyar ÖZCAN
Tunceli – 2022

İÇİNDEKİLER

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	I
TEŞEKKÜR	II
İÇİNDEKİLER	III
ŞEKİLLER LİSTESİ	V
TABLolar LİSTESİ	VI
RESİMLER LİSTESİ	VII
KISALTMALAR LİSTESİ	VIII
ÖZET	IX
ABSTRACT	X
1. GİRİŞ	1
2. TARİHSEL SÜREÇ	5
2.1. Türk Rus İlişkilerinde Tarihsel Süreç	5
2.1.1. Osmanlı Rusya dönemi	5
2.1.2. Cumhuriyet sonrası Türkiye – SSCB dönemi	5
2.1.3. Soğuk savaş dönemi	6
2.1.3.1. Truman doktrini	6
2.1.3.2. Marshall planı	7
2.1.3.3. NATO'ya üyelik	8
2.1.3.4. Stalin'in ölümü	8
2.1.3.5. Bağdat paktı	9
2.1.3.6. Eisenhower doktrini	9
2.1.3.7. 1957 Suriye krizi	10
2.1.3.8. Irak krizi	10
2.1.3.9. Nükleer füze bunalımları ve U-2 krizi	11
2.1.3.10. Buhranlar sonrası normalleşme	12
2.1.3.11. Afganistan'ın işgali ve 12 eylül darbesi	13
2.1.3.12. Soğuk savaşın sonuna doğru ilişkiler	14
2.1.4. SSCB'nin dağılımı sonrası dönem	14
2.1.5. Yeni iktidarları ile 2000 sonrası dönem	14
2.1.5.1. Siyasal alanda yaşanan gelişmeler	15
2.1.5.1.1. Avrasyacılık	16
2.1.5.1.2. Rusya Gürcistan beş gün savaşı	17
2.1.5.1.3. Kırım'ın ilhakı	17
2.1.5.2. İktisadi ve ekonomik gelişmeler	18
2.1.5.2.1. Turizm	18
2.1.5.2.2. Dış ticaret	20
2.1.5.2.3. Müteahhitler durumu	21
2.1.5.3. Enerji alanında ilişkiler	22
2.1.5.3.1. Mavi akım	23
2.1.5.3.2. Nabucco hattı	24
2.1.5.3.3. Güney akımı	25
2.1.5.3.4. Türk akımı	26
2.1.5.3.5. Akkuyu nükleer santrali	26
2.1.5.4. Güvenlik alanında ilişkiler	27
2.2. Türkiye Suriye İlişkilerinde Tarihsel Süreç	28
2.2.1. Suriye'de yaşanan Arap baharının Türkiye'ye olan yansımaları	30
2.2.1.1. DEAŞ	31

2.2.1.2. PYD/YPG	33
2.2.1.3. Düzensiz göç	35
2.3. Rusya Suriye İlişkileri Ve Arap Baharı Sonrası Rusya'nın Suriye'ye Müdahalesi	38
2.3.1. Rusya Suriye ilişkilerinde tarihsel süreç	39
2.3.2. Rusya'nın Suriye'ye müdahalesi	40
3. 2010 SONRASI TÜRK-RUS İLİŞKİLERİNDE SURİYE FAKTÖRÜ	42
3.1. Jet Uçağının Düşürülmesi	42
3.2. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişiminin İlişkilerdeki Rolü	52
3.3. Karlov Suikastı	54
3.4. S-400 Hava Savunma Füzeleri	55
3.5. Askeri Operasyonlar	56
3.5.1. Fırat kalkanı harekatı	57
3.5.2. Zeytin dalı harekatı	63
3.5.3. Barış pınarı harekatı	69
3.5.4. Bahar kalkanı harekatı	74
3.6. Yapılan Görüşmeler	77
3.6.1. Astana görüşmeleri	78
3.6.2. Soçi görüşmeleri	80
3.6.3. Moskova görüşmesi	84
4. SONUÇ	85
5. KAYNAKLAR	87
6. ÖZGEÇMİŞ	92

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Mavi Akım Doğalgaz Boru Hattı	23
Şekil 2.2. Nabucco Boru Hattı	24
Şekil 2.3. Güney Akımı	25
Şekil 3.1. İdlib’de Kurulan Gözlem Noktaları	80
Şekil 3.2. M-4 ve M-5 Karayolları	82

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. Marshall Planı Çerçevesinde Yardım Alan Ülkeler	7
Tablo 2.2. Türkiye’ye Gelen Rus Turist Sayısı	19
Tablo 2.3. Türkiye’nin Rus Turistlerden Elde Ettiği Turizm Geliri	20
Tablo 2.4. Türkiye – Rusya Dış Ticaret Hacmi	20
Tablo 2.5. Türk İnşaat Firmalarının 2018 Yılındaki Ticaret Hacmi	22
Tablo 2.6. Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler	36
Tablo 2.7. Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Barınma Merkezlerine Dağılımı ..	37
Tablo 2.8. Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İlk On İle Göre Dağılımı	38

RESİMLER LİSTESİ

Resim 3.1. 25 Kasım 2015 Tarihli Hürriyet Gazetesi	45
Resim 3.2. 25 Kasım 2015 Tarihli Sabah Gazetesi	47
Resim 3.3. 25 Kasım 2015 Tarihli Sözcü Gazetesi	48
Resim 3.4. 25 Ağustos 2016 Tarihli Hürriyet Gazetesi	58
Resim 3.5. 25 Ağustos 2016 Tarihli Yeni Şafak Gazetesi	60
Resim 3.6. 25 Ağustos 2016 Tarihli Cumhuriyet Gazetesi	61
Resim 3.7. 21 Ocak 2018 Tarihli Hürriyet Gazetesi	65
Resim 3.8. 21 Ocak 2018 Tarihli Sabah Gazetesi	66
Resim 3.9. 21 Ocak 2018 Tarihli Sözcü Gazetesi	67
Resim 3.10. 10 Ekim 2019 Tarihli Milliyet Gazetesi	70
Resim 3.11. 10 Ekim 2019 Tarihli Sabah Gazetesi	71
Resim 3.12. 10 Ekim 2019 Tarihli Sözcü Gazetesi	72
Resim 3.13. 02 Mart 2020 Tarihli Sabah Gazetesi	75
Resim 3.14. 02 Mart 2020 Tarihli Cumhuriyet Gazetesi	76

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
ASALA	: Ermenistan Kurtuluşu İçin Ermeni Gizli Ordusu
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DEAŞ/İŞİD	: Irak Şam İslam Devleti
DEVSOL	: Devrimci Sol
DSP	: Demokratik Sol Parti
FETÖ	: Fethullahçı Terör Örgütü
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
HTŞ	: Şam Kurtuluş Heyeti
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
ÖSO	: Özgür Suriye Ordusu
PJAK/YRK	: Kürdistan Özgür Yaşam Partisi / Doğu Kürdistan Savunma Birlikleri
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi
PYD/YPG	: Demokratik Birlik Partisi / Halk Savunma Birlikleri
SDG	: Suriye Demokratik Güçleri
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRSAB	: Türkiye Seyahat Acentaları Birliği

ÖZET

Türkiye Rusya ilişkilerinin 2010-2020 yılları arasındaki döneminin Suriye bağlamında ele alındığı bu tezde; ilişkileri belirleyici üç aktör devletin tarihsel süreçleri okuyucuya anlatılmış ve 2010 yılına gelinen süreçte ne gibi değişimlerin hangi dinamiklerle şekillendiği belirlenmek istenilmiştir. Tarihsel süreçte ikili ilişkilerin değişiminin neden ve sonuçları anlatıldıktan sonra 2011 yılı ile birlikte Suriye’de başlayan Arap Baharı dalgasıyla birlikte iç savaşa sürüklenen bu coğrafyadaki güç dengeleri, terör örgütleri tehdidi, düzensiz göç gibi birçok etmenin Türkiye Rusya ilişkilerine getirdiği sebep ve sonuçlar analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu araştırma yapılırken konu ile ilgili yazılmış kitaplar, dergiler, makaleler, tezler, internet kaynakları ve basının yaklaşımı gibi kaynaklar kullanılmıştır. Özellikle tezin ana temasının anlatıldığı 2010-2020 yılları arasında yaşanan gelişmeler yararlanılan kaynakların yanı sıra yerli ve yabancı basının olayları ele alış şekilleri ile anlamak ve anlatılmak istenilmiştir. Bunu yaparken de daha çok basında tirajı yüksek ve birbirlerine muhalif yazıları ile bilinen gazetelerin seçimi tercih edilmiştir. Yerel basının çok yönlü bir şekilde ele alınıp yorumlanması sonrası olaylar dış basın çerçevesinde de değerlendirilmiş ve dünyanın yaşanan olayla bakışı sorgulanarak çıkarımlar yapma gayreti içerisinde olunmuştur. Belirlenen dönemin anlatımı sonrasında çıkarım yapılırken tarihsel süreçteki ilişkilere de dayanarak ortaya tez atılmak istenmiş ve atılan tezin bundan sonraki süreçte de taraflar arasındaki ikili ilişkilerde de belirleyici unsur olacağı noktasında bir kanaate varılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Türkiye, Rusya, Suriye, Arap Baharı, Türkiye Rusya İlişkileri

ABSTRACT

In this thesis, the period of Turkey-Russia relations between the years 2010-2020 is discussed in the context of Syria; The historical processes of the three actors that determine the relations of the state were explained to the reader and it was aimed to determine what kind of changes were shaped by which dynamics in the process that came to 2010. After explaining the causes and consequences of the change in bilateral relations in the historical process, the causes and consequences of many factors such as the balance of power, the threat of terrorist organizations, and irregular migration in this geography, which was dragged into civil war with the Arab Spring wave that started in Syria in 2011, were tried to be analyzed. While conducting this research, resources such as books, journals, articles, theses, internet resources and the approach of the press were used. In particular, the developments between the years 2010-2020, in which the main theme of the thesis is explained, are intended to be understood and explained with the way the domestic and foreign press handle the events, as well as the sources used. While doing this, the choice of newspapers with high circulation in the press and known for their opposing articles was preferred. After the local press was handled and interpreted in a multi-faceted way, the events were also evaluated within the framework of the foreign press, and an effort was made to make inferences by questioning the world's view of the event. While making inferences after the explanation of the determined period, it was desired to put forward the thesis based on the relations in the historical process, and it was concluded that the thesis will be a determining factor in the bilateral relations between the parties in the next process.

Key words: Turkey, Russia, Syria, Arab Spring, Turkey-Russia Relations

SURİYE BAĞLAMINDA TÜRKİYE – RUSYA İLİŞKİLERİ (2010-2020)

1. GİRİŞ

Devletler arası ilişkiler yorumlanırken, bu devletlerin geçmişten günümüze kadar gelen zaman içerisinde nasıl bir etkileşim içerisinde oldukları, politikalarını nasıl gerçekleştirdikleri ve gelecekte izleyecekleri politikaların neler olduğunun çıkarımı esas alınmaktadır. Bu bağlamda tezin konusu oluşturan esas aktörler olan Türkiye ve Rusya'nın yanı sıra tez konusuna en büyük etkiyi yapan Suriye'nin de dahil olduğu devletlerin birbiri ile olan tarihsel ilişkileri önem arz etmektedir.

İlk olarak Türkiye ve Rusya arasındaki tarihsel ilişki irdelenecek olursa; köklü geçmişleri ile yüzyıllardır aynı coğrafya üzerinde, yayılmacı politikaları gereği sıklıkla karşılaşmış olan bu iki devlet, imparatorluk yıllarındaki mücadelelerini daha çok sahada vermiş ve aralarında birçok kez savaş yapmışlardır. Çoğunluğu Rus galibiyetleri ile sonuçlanan bu savaşlarda iki devletin de imparatorluk oluşundan kaynaklı sürekli olarak yayılma ve büyüme arzuları, bu iki devleti birçok coğrafyada karşı karşıya getirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu ve Çarlık Rusya'sının uzun yıllar boyunca sahada verdikleri son savaş olan Birinci Dünya Savaşı sürerken, Çarlık Rusya'nın yıkılması ve 1918 yılı itibariyle Osmanlı İmparatorluğu'nun da imzalamış olduğu Sevr Anlaşması ile sahadaki kavgaları bir bakıma son bulmuştur. Bu tarihten sonra Rusya'da Çarlık rejimi yıkılmış ve sosyalist düzeni savunan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) kurulmuştur. Sevr ile yenilgiyi kabul eden Osmanlı da kaybedilen savaş sonrası parçalanmış ve Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde başlatılan milli mücadele yılları sonrası, bugünkü toprakları üzerinde 1923 yılında yeni bir rejim olan Cumhuriyet ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuştur.

Yeni kurulmuş olan bu iki devlet, büyük bir savaşın ve rejim değişikliklerinden yeni çıkmış olmanın vermiş olduğu bir durağanlık sonrası uluslararası ilişkilerini düzenlemede daha farklı politikalar ile hareket etmiş ve bu anlayış ile ülke liderlerinin de tutumu doğrultusunda dostane ilişkiler içerisine girmiştir. Aralarında yapılan çeşitli barış ve dostluk antlaşmaları ile iki ülke ilişkileri her ne kadar genişletilmek istense de her geçen gün sesi yükselen savaş çanları iki köklü milletin yeni devletlerini de farklı politikalar izlemeye itmiştir.

Kısa bir süre sonra 1939 yılına gelindiğinde patlak veren ve 1945 yılına kadar devam eden İkinci Dünya Savaşı gölgesinde iki ülke ilişkileri tamamen durmuş, Türkiye'nin müdahil olmadığı savaşta, görece olarak kazanımlar ile çıkan SSCB, her geçen gün daha da güçlenmeye başlamıştır. Savaş esnasında kulislerde söylenti olarak dolaşan Stalin'in Kars-Ardahan toprakları ve Boğazlar konusundaki talepleri, savaşın bitimiyle birlikte daha aleni şekilde dillendirilmiş ve bu durum iki ülke arasındaki ilişkileri koparma noktasına getirmiştir. Savaş sonrası kutuplaşan dünyada, Türkiye'nin de daha batı yanlısı politikalar benimseyerek yüzünü batıya çevirmesi ve nihayetinde NATO'ya üyeliği, ilişkileri artık pamuk ipliğine bağlı hale getirmiştir. 1952 yılına gelindiğinde Stalin'in ölümü ile SSCB'de yeni iktidar dış politikada anlayış değişikliğine gitmiş ve komşularla ilişkilerde daha ılımlı bir tavır içerisinde olmuştur. Ancak çok da ilerleme kaydedilemeyen bu süreçte 1957 yılında yaşanan Suriye Krizi ile yeniden başlayan gerilim ve sonrasında Türkiye'ye konuşlandırılan Jupiter Füzelere ve Küba Bunalımı dönemlerinde iki ülke uzun bir aradan sonra bir kez daha savaşın eşiğine gelmiştir.

Nükleer füze bunalımlarının yaşandığı ve nükleer savaşın kıyısından dönüldüğü yıllar sonrası 1970'lerle beraber Türkiye'nin Kıbrıs Sorunu nedeniyle ABD (Amerika Birleşik Devletleri) ile uzaklaştığı dönemlerde, yeniden ilişkilerin geliştirildiği SSCB ile ikili ilişkiler her ne kadar ağır ilerlese de, geçen süreçte önceki yıllara kıyasla daha olumlu gelişmeler yaşanmıştır. 1980 yılına gelindiğinde Türkiye'de yaşanan askeri darbe ve SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesi gibi olumsuzluklara rağmen ilişkilerdeki seviye iktidarlarca korunmaya çalışılmıştır.

1990'lı yıllara yaklaşıldığında SSCB'nin parçalanması sonrası yeni kurulan Rusya Federasyonu'nun yaşamış olduğu güç kaybı ile ilişkilerde güç dengesinin getirisi olarak Türkiye ve Rusya arasında rekabet süreci başlamıştır. Bu rekabet süresince bavul ticareti düzeyinde seyreden ilişkilerde en büyük dönüm noktası 2000'li yıllarla birlikte başlayan Rusya'da Putin ve Türkiye'de Erdoğan döneminin başlaması olmuştur. Her iki ülke lideri de dış politika argümanları gereği birbirleri ile yakınlaşmış ve ticaretten turizme, enerjiden güvenliğe, birçok alanda en üst düzeyde işbirliği içerisine girmişlerdir.

Yüzyıllar boyunca sallantı içerisinde giden Türk-Rus ilişkileri, tarih boyunca görülmemiş seviyelere çıkmışken 2011 yılı itibarıyla Suriye'ye sığınan Arap Baharı, Türk ve Rus hükümetlerini farklı siyasi politikalar izlemeye itmiştir. Yaşanan görüş ayrılıklarına rağmen ilişkilerin korunması üzerinde hassasiyetle durulmuş olsa da 24 Kasım 2015'te Rus

jetinin Türk uçakları tarafından düşürülmesi yaklaşık 10 yıldır süren en üst seviye ilişkileri bitirme noktasına getirmiştir. Öyle ki Rus uçağının düşürülmesi, Rus lider Putin ve Rusya basını tarafından “arkamızdan bıçaklandık” gibi sert cümlelerle ifade edilmiş, bu durum karşısında Türk hükümeti de uçağın düşürülmesinde angajman kurallarının uygulandığı gerekçesi ile NATO’dan destek beklemiştir. İthalattan turizme varan birçok alanda Rusya hükümeti Türkiye’ye ambargo uygulamış ve bu süreçte başta Türkiye olmak üzere iki ülke de ciddi zararlara uğramıştır. Enerji alanındaki alışveriş haricinde ilişkiler tamamen durmuş, Suriye’de yaşanan iç kargaşa ile ilgili görüş farklılıkları her geçen gün büyümeye başlamıştır.

2016 yılında Türkiye’de yaşanan darbe girişimi ve Erdoğan’ın Rus mevkidaşı Putin’e göndermiş olduğu özür mektubu sonrası yeniden düzelmeye başlayan ilişkilerdeki en büyük ayrılıklardan biri olan Suriye’nin durumu üzerinde de tarafların ortak hareket etmeye başlamaları ve devamında gerçekleştirilen Astana-Sochi zirveleri ile iki ülke arası ilişkiler yeniden pozitif bir şekilde yukarı yöne hareket etmeye başlamıştır.

Diğer yandan Türkiye ve Suriye ilişkileri incelendiğinde; İkinci Dünya Savaşı’nın bitimi ile birlikte Fransız sömürgesinden kurtularak 05 Temmuz 1944 tarihinde bağımsızlığını kazanan Suriye, Hatay sorunu nedeniyle Türkiye Cumhuriyeti tarafından 2 yıl süre ile tanınmamıştır. 06 Mart 1946 yılında Suriye’nin tanınması ile başladığı söylenebilen iki ülke ilişkileri yine Hatay sorunu gölgesinde ilerlemiş ve 1953 yılında ABD başkanlığına getirilen Eisenhower’ın Ortadoğu politikaları sonrası 1957 yılında Türkiye’yi Suriye sınırına asker sevk etmeye itmiştir. Bu olay sonrası SSCB ile karşı karşıya kalınmış ve literatürlere 1957 Suriye Krizi olarak geçen süreçte savaşın eşiğinden dönülmüştür. 1967 yılına kadar bu seyrinde devam eden iki ülke ilişkileri Arap-İsrail savaşları sonrası Türkiye’nin tutumu ile yumuşamaya başlamış olsa da 1974 Kıbrıs Harekatı’na kadar geçen süreçte Türkiye’nin daha ABD yanlısı politikalar izlemesi nedeniyle bir üst düzeye çıkmamıştır. 1980’lerin başı ile birlikte gelgitli bir seyrinde devam eden ikili ilişkiler, su ve terör konularının belirleyiciliği ile iki devleti savaş söylemlerini dile getirmeye başladığı bir sürece sokmuştur. 1998 yılında tarafların varmış olduğu Adana Mutabakatı sonrası Suriye’de Başar Esad ve Türkiye’de de AKP (Adalet ve Kalkınma Partisi) iktidarı ile birlikte izlenen politikalar doğrultusunda uzun yıllardır süregelen kötü düzeydeki ilişkileri olumlu olarak nitelendirilebilecek seviyeye getirmiştir. Elbette bu dönemde ilişkilerin iyiye

gitmesinde Irak'ta yaşanan İkinci Körfez Savaşı sonrası bölgede oluşabilecek bir Kürt Devleti endişesi de etkili olmuştur.

2010 yılı ile birlikte Ortadoğu ve Arap dünyasını etkisi altına alan Arap Baharı adı altındaki demokrasi hareketleri, 2011 yılına gelindiğinde hedefine Suriye'deki Baas rejimini almıştı. Önceleri Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunması esası ile meşru hükümet yanlısı tavır sergileyen Türkiye'nin, Esad rejiminin uygulamaları sonrası yönünü muhaliflerden yana çevirmesi ile birlikte iki ülke ilişkileri tamamen durmuştur.

Bu süreçte Türkiye için en büyük sorun, bölgede yaşanan iç savaşlar sonrası sınır hattımızda oluşan DEAŞ (Irak Şam İslam Devleti), PYD/YPG gibi terör unsurlarının yarattığı tehdit oluşturmıştır. Türkiye bir yandan bu terör örgütleri ile mücadelede yeni politikalar geliştirirken diğer taraftan da iç savaş sonrası yaşanan düzensiz göç ile mücadele etmekteydi. Tam da bu noktada kendi ülke ve sınır güvenliğini önceliği olarak kabul eden Türkiye tarafından Suriye'nin kuzeyinde sınır hattımıza yakın yerlerde konuşlanan DEAŞ, PYD/YPG gibi terör örgütlerine yönelik harekatlar başlatılmış ve bu harekatlar neticesinde başta Suriye olmak üzere bölgedeki diğer aktörler ile anlaşmazlıklar yaşanmıştır. Sınır güvenliği konusunda inatçı ve ısrarcı tavır içerisinde bulunan Türkiye, kendisine yönelik baskılara kulak asmamış ve terör örgütleri ile mücadelesine devam etmiştir. Bölgede etkin güç olarak bulunan Rusya ile de terör örgütleri ile mücadele hususunda anlaşmaya varan Türkiye, daha sonraki süreçte Rusya ve İran'ın da dahil olduğu bir dizi görüşmeler ile bölgede istikrarın sağlanması için aktif rol üstlenmiştir. Günümüz itibarıyla de gelmiş olduğumuz sürece bakıldığında Suriye özelinde Türkiye ve Rusya'nın girişimleri meyvelerini vermeye başlamış, bölgedeki terör örgütleri etkinliklerini yitirmiş, kısmi de olsa ülkelerini terk eden bazı Suriyeliler yeniden topraklarına dönüş yapmaya başlamışlardır. Suriye'deki iç savaşın tam olarak bitişi ne zaman ve ne şekilde olur belki bilinmez ama, Türkiye ve Rusya'nın işbirliği içerisinde süreci domine ediyor olmaları gerek Suriye açısından gerekse de Türkiye Rusya ilişkileri bakımından gelecek adına umut verici durumdadır.

2. TARİHSEL SÜREÇ

Bu tezin anlatılacağı dönem olan 2010 yılı sonrasına geçmeden önce, teze konu aktörler arasında bir tarih yolculuğu yaparak, 2010 yılına geliş sürecinde aralarında neler yaşadıkları, nasıl bir ilişki içerisinde oldukları, ilişkilerdeki değişimde hangi olay ya da aktörlerin, ülkeleri ne şekilde etkilediklerini hatırlamak ve bilgi sahibi olmak bu yeni süreci daha doğru analiz ederek yorumlamamızda yardımcı olacaktır.

2.1. Türk-Rus İlişkilerinde Tarihsel Süreç

2.1.1. Osmanlı-Rusya dönemi

1676-1681 yılları arasında gerçekleşen ilk Türk ve Rus Savaşı ile birlikte yayılmacı politikalar benimseyen iki imparatorluğu tarih sıklıkla karşı karşıya getirmiştir. Bu iki devletin aynı zamanda birbirlerine yakın olan coğrafi konumları ve tarihin birçok dönemindeki sınır komşulukları, gütmekte oldukları yayılmacı politikalar gereği aralarında çok sayıda savaşa sebebiyet vermiştir.

Birçoğu Rus galibiyetleriyle sonuçlanan savaşların sonuncusu olan Birinci Dünya Savaşı'nda bu iki köklü devlet, birbirlerine son kez rakip olmuşlar ve önce Çarlık Rusya'sının savaştan çekilmesi ve akabinde 1918 yılında savaşın bitmesiyle birlikte kaybeden tarafta olan Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanma evresine girmesiyle sahadaki bu rekabet sona ermiştir.

2.1.2. Cumhuriyet sonrası Türkiye-SSCB dönemi

Birinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin kurulmasıyla ikili ilişkilerdeki sorunlar artık diplomasi ile çözülmeye çalışılmıştır. Yeni kurulmuş iki devlet olmanın ve daha önce de belirtildiği üzere coğrafi yakınlık, iki ülkeyi biraz da stratejik iş birliğine yönlendirmiştir. Elbette ki bu

diplomatik ilişkilerin gelişiminde iki ülke liderlerinin çıkarlarına ve konjektöre göre değişen politikaları da göz ardı edilmemelidir.

Başta küçük çaplı dostluk ve ticaret antlaşmaları ile başlayan bu dostane ilişkiler 1936 yılında imzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile bozulmaya başlamış ve devamında 1939-1945 yılları arasında yaşanan İkinci Dünya Savaşı ile durma noktasına gelmiştir.

2.1.3. Soğuk savaş dönemi

İkinci Dünya Savaşı ile birlikte büyük bir durağanlığa giren ilişkilerde savaşın etkisi en büyük etken olarak göze çarpsa da, Stalin'in Türkiye Boğazları ve Kars-Ardahan toprakları üzerindeki taleplerinin yarattığı Sovyet tehlikesi ile birlikte, savaş sonrası bloklaşan dünyada Türkiye'nin daha batı yanlısı politikalar izlemesi, iki ülke arasındaki ilişkileri hızla negatif yönde seyretmeye itmiştir.

2.1.3.1. Truman doktrini

Soğuk savaşın ilk yılları ile birlikte üç bölgede birden yayılmacı politikalar içerisinde bulunan Sovyetler, İran üzerinden Ortadoğu'da ¹ bulunan petroler üzerinde hakimiyet sağlama, Türkiye üzerinden sıcak denizlere inme isteği ve yine Türkiye ile Yunanistan üzerinden Akdeniz hakimiyeti çabaları içerisine girmesi, başta dönemin bölgedeki hakim güçlerinden İngiltere'yi oldukça rahatsız etmiştir. İngiltere, bu rahatsızlığını Türkiye ve Yunanistan üzerinden ABD'ye vermiş olduğu bir nota ile bildirerek bu iki ülkeye ekonomik yardımlar yapılması gerektiğini savunmuştur.

Bu durum üzerine ABD Başkanı Truman, Türkiye'nin toprak bütünlüğünün gerektiğini bildiren bir mesaj yayınlamıştır. Mesajda; "Eğer Yunanistan silahlı bir azınlığın kontrolü altına düşerse, bunun Türkiye için neticeleri çok ciddi olur. Böyle bir halde karışıklık ve düzensizlik bütün Ortadoğu'ya yayılabilir." demiştir. Bu mesajın ABD senatosunda okunması sonrası Truman Doktrini ile birlikte 300 milyon doları Yunanistan'a, 100 milyon doları da Türkiye'ye olmak üzere toplamda 400 milyon dolar yardım yapılmıştır

---

¹ Ortadoğu : Suriye, Irak, Katar, Türkiye, Kıbrıs, İsrail, Filistin, Suudi Arabistan, İran, Ürdün, Lübnan, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman, Kuveyt, Bahreyn, Yemen, Mısır ve Afganistan ülkelerinden oluşan bölgedir.

(Armaoğlu, 2019). Elbette bu durum bölgede hâkimiyet kurma çabaları içerisinde olan ve ikili ilişkilerde sorunlar yaşamakta olduğumuz Sovyetler tarafından tepki ile karşılanmıştır. Özellikle Truman Doktrini ile daha ABD yanlısı görünümünde başlayan dış politikamız böylece zaman içerisinde aşamalı dışsal bir değişime uğramaya başlamıştır.

2.1.3.2. Marshall planı

Truman Doktrini ile Türkiye ve Yunanistan'a özellikle Sovyet tehdidine karşı yardımlar yapılmasına rağmen, Sovyet Tehdidi Avrupa'da giderek yayılmaya başlamıştır. Önceleri doğu bloku ülkelerinin Sovyet etkisi altına girmesinin hemen ardından, komünizm rüzgârları Batı Avrupa'da da müttefikler Fransa ve İtalya'da hissedilmeye başlamıştır. Aynı zamanda çok ciddi ekonomik ve iktisadi sorunlarla boğuşmakta olan Avrupa'nın durumunu fırsat olarak gören Sovyetler, komünizm propagandalarını giderek arttırmaya başlamıştır.

Bu durum karşısında ABD, Batı Avrupa'nın sıkıntılarına çözüm bularak komünizm tehlikesini bertaraf etmek amacıyla 05 Haziran 1947 tarihinde Marshall² Planını açıklamıştır. Bu yardımlardan Avrupa'nın batısındaki birçok devletin yararlandığı gibi, Sovyet uyduları ve Türkiye'nin de yardımlara dahil edilmesi Truman Doktrini sonrası bir kez daha Türkiye'ye yönelik Sovyet tepkisine neden olmuştur.

Ülke	Toplam Miktar (Milyon Dolar)	Ülke	Toplam Miktar (Milyon Dolar)
İngiltere	3.297	Norveç	372
Fransa	2.296	Yunanistan	366
Almanya	1.448	İsveç	347
İtalya	1.204	İsviçre	250
Hollanda	1.128	Türkiye	137
Belçika ve Lüksemburg	777	İrlanda	133
Avusturya	488	Portekiz	70
Danimarka	385	İzlanda	43

Tablo 2.1. Marshall Planı Çerçevesinde Yardım Alan Ülkeler (Avşaroğlu, 2018)

² Marshall: George Catlett Marshall, 50. ABD Dış İşleri Bakanı (21 Eylül 1950 – 12 Eylül 1951)

2.1.3.3. NATO'ya üyelik

Türkiye'ye yapılan Truman ve Marshall Yardımları sonrası iyiden iyiye açılan Sovyetlerle ilişkiler sonrası Türkiye hükümetini 1948 yılı itibarıyla NATO'ya³ üyelik girişimlerine yönlendirmiştir. 1951 yılına gelindiğinde Türkiye'de 1 yıl önce yapılan seçimler ile değişen iktidar koltuğunda Demokrat Parti bulunmakta ve NATO üyeliği konusunda girişimler en üst seviyeye çıkarılmıştı. Türkiye'nin NATO üyeliği için vermiş olduğu bu uğraş yine Sovyet tepkisine neden olmuş ve SSCB hükümeti vermiş olduğu nota ile bu girişimi kınamıştır. Notada, Türkiye'nin saldırgan amaçlar güden bu örgüte üyeliği durumunda, bunun getireceği sorumluluklara katlanacağı yönünde tehditkâr bir dil kullanılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ise Sovyetlere vermiş olduğu 12 Kasım 1951 tarihli karşı notada, NATO'nun savunma amaçlı bir örgüt olduğunu ve üyelik konusundaki isteklerinin sadece bu maksatlı olduğunu dile getirmiştir (Oran, 2018).

Nitekim tarihler 1952 yılının Şubat ayını gösterdiğinde Türkiye, Yunanistan ile birlikte NATO'ya dahil edilmiştir. Bu olay özelinde Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerde sıkıntılar yaşanırken, bir başka sorunlu olduğumuz ülke Yunanistan ile de kısa süreli de olsa Ani-Dışsal Değişim (Sümer, 2010) meydana gelerek gerginlik yumuşamış, bu da NATO üyeliğinin başka bir getirisi olarak görülmüştür.

2.1.3.4. Stalin'in ölümü

Türkiye'nin 1952 yılında NATO'ya üyeliği, elbette ki üyelik öncesi girişimlerde olduğu gibi, üyelik sonrasında da Sovyetler Birliği tarafından pek hoş karşılanmamıştır. Bu dönemde Sovyet basınında sürekli olarak Türkiye aleyhtarı yayınlar yapılmıştır. Ancak tarihler 05 Mart 1953'ü gösterdiğinde Stalin'in ölümü (Kurban, 2014) Sovyetleri sarsmış ve bu önemli hadise ülke basını için de bütün gündemi değiştirmiştir.

Stalin sonrası kurulan Sovyet Hükümeti yeni politika argümanlarını hayata sokmaya başlarken, bunların ilk adımları olarak batı bloğu ve tarafsız ülkelerle olan ilişkilerde yumuşama şeklinde göze çarpmaktaydı. Bu yumuşama politikalarının Türkiye'ye ilk yansımaları ise mevcut hükümetçe Stalin'in Türkiye'den yıllarca talep içerisinde olduğu boğazlar ile Kars – Ardahan toprakları konusundan vazgeçmeleri olmuştur. Yeni kurulan

---

³ NATO : Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (Kuruluş 04 Nisan 1949)

Sovyet hükümeti bununla da yetinmemiş ve Gürcistan ile Ermenistan hükümetlerinin de Türkiye topraklarındaki isteklerinden vazgeçmelerini sağlamışlardır.

Yeni Sovyet Hükümeti ile yaşanan bu olumlu gelişmeler her ne kadar iki ülke ilişkilerinde normalleşme için çok büyük bir adım gibi görünse de bu durum haricinde iki devlet arasında özel günlerde yayınlanan tebrik mesajları ötesine geçilememiş, bu ani dışsal değişim istenilen seviyeye ulaşmayarak taraflar arasındaki karşılıklı güvensizlik devam etmiştir.

2.1.3.5. Bağdat paktı

ABD’de 1953 yılı ile birlikte Eisenhower’ın iktidara gelmesi sonrası, Ortadoğu’daki Sovyet yayılmacılığını engellemek maksadıyla bu bölgeye yönelmiştir. Dönemin T.C. Başbakanı Adnan MENDERES’in isteği üzerine Türkiye’ye gelen ABD Dışişleri Bakanı John Foster DULLES ile yapılan görüşmeler Bağdat Paktı’nın zeminini hazırlamıştır.

1955 yılına gelindiğinde İngiltere, Türkiye, Pakistan, İran ve Irak’ın katılımıyla Bağdat Paktı yapılmıştır. Bu anlaşmadan dolayı Sovyetler Birliği’nin rahatsızlığını dile getirmesi, Türkiye cephesinde Bağdat Paktı’nın tüm eleştirilere rağmen Sovyet tehdidine yönelik savunma maksatlı olduğu iddiasını haklı kılmıştır. Bu anlaşma öncesi görece yumuşamaya başlayan Türkiye ve SSCB ilişkileri bu tarihle birlikte yeniden aşamalı bir değişim ile negatif yönde ilerlemeye başlayacaktır.

2.1.3.6. Eisenhower doktrini

Ortadoğu’da artarak devam eden Sovyet tehlikesi ve buna karşı bölgede bir Amerika varlığı, Türkiye’den sonra bölge ülkelerine de yapılacak yardımlar ile bölgede istikrar sağlanabileceği yönündeki öngörüler ile 09 Mart 1957 yılında dönemin ABD Başkanı Eisenhower tarafından ortaya atılan plan (Sander, 2019), Türkiye’de de Başbakan Menderes tarafından koşulsuz desteklenmekteydi. Bu doktrinin ABD açısından asıl amacı ise elbette ki İngiltere’den boşalan bölgedeki güç boşluğunu ele geçirmektir. Aynı arzu ile Başbakan MENDERES de bölgedeki güç boşluğunu doldurma anlamında ABD desteği ile güçlü bir Türkiye yaratmayı hedeflemekteydi. Ancak yaşanan süreçte Afrika ve Asya kıtasında yaşanan Bağlantısızlar akımı ve bağımsızlığını kazanan sömürgeler üzerindeki Sovyet etkisi,

bölgede güç olmak bir yana SSCB ile olan ilişkilerin yanı sıra Türk – Arap ilişkilerine de olumsuz yansımıştır.

2.1.3.7. 1957 Suriye krizi

1957 yılında ABD'nin Ortadoğu'da Eisenhower Doktrinini uygulamak ve bölgedeki petrol kaynaklarını kontrol altına alma isteği krizi başlatan ana girişim olmuştur. Aynı yıl Suriye'de Sovyet destekli bir darbe sonrası, Türkiye'nin Suriye sınır hattına yığınak yapması, Suriye Hükümeti'ni harekete geçirerek Sovyetlere durumu bildirmesine sebebiyet vermiştir. Bu durum karşısında 07 Ekim 1957 tarihinde Doğu Almanya Büyükelçiliği'ndeki bir resepsiyonda SSCB Başkanı Kruşçev, New York Times gazetesine verdiği demeç ile “Savaş anında Türkiye bir gün bile dayanamaz. Savaş çıkarsa biz Türkiye'ye yakınız. Fakat siz Amerikalılar uzaktasınız. Silahlar ateş etmeye başlarsa, roketler de uçmaya başlayabilir. O zaman bu konuda düşünmek için dahi, geç kalınmış olur (Ataç, 2017).” sözleriyle Türkiye üzerinden ABD'yi bir bakıma tehdit etmekteydi.

Bu olay Türkiye ve SSCB arasında 1920 yılında başlayan gelgitli ilişkilerde savaşa en çok yaklaşılan an olmuştur. Hatta üçüncü bir dünya savaşı sözleri kulislerde yankılanmaya başlamıştır.

2.1.3.8. 1958 Irak krizi

Suriye'den sonra bu defa da 1958 yılında Bağdat'ta gerçekleşen darbe bir kez daha Sovyetler Birliği ile Türkiye'yi karşı karşıya getirmiştir. Irak'ta yaşanan darbeye Türkiye'nin müdahil olması gündeme gelince, Kruşçev 16 Temmuz 1958 tarihinde Yugoslav Büyükelçisi için vermiş olduğu bir davette; Var olan durumu değiştirici her türlü hamlede Türkiye'ye askeri karşılık verileceğini açıklamıştır. Türkiye'nin ise bu açıklamaya cevabı ılımlı olmuştur. Bu demeçten 8 gün sonra 24 Temmuz 1958 tarihinde SSCB, Türkiye'ye bir nota daha vermiştir. Nota içeriği ile ilgili Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanı ZORLU'nun Daily Mail'e verdiği demeçte; SSCB'nin güney sınırındaki hazırlığına değinilerek, Türkiye'nin Irak'a müdahalesinin sonuçlarına katlanmaya hazır olması gerektiği vurgulanmıştır (Oran, 2018).

Bu krizin sona ermesinde her ne kadar SSCB'nin tehditkâr notaları etkili olsa da, Türkiye'nin müttefiki durumundaki ABD'nin de Irak nedeniyle Sovyetlerle karşı karşıya gelmek istememesi krizi sonlandıran bir başka neden olarak da göze çarpmaktadır.

1957 Suriye Krizi sonrası, 1958 Bağdat krizinde de görüldüğü üzere, Türkiye, Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerinden iyice uzaklaşmakta kalmamış, kriz yönetiminde de istediği desteği müttefiklerinden bulamayınca sürecin kaybedeni durumuna düşmüştür.

2.1.3.9. Nükleer füzeler bunalımları ve U-2 krizi

1957 yılının son ayında Türkiye'ye Jupiter füzelerinin yerleştirilmesinin gündeme gelmesi Türkiye ve SSCB arasında yeni bir bunalımın başlangıcı olmuştur. Bu durum 1958'in ilk günleri ile beraber iki ülke hükümetleri arasında karşılıklı mektuplaşmalar ve notalar savaşına dönüşmüştür. SSCB Hükümeti, Türkiye topraklarına yerleştirilecek olan Jupiter füzelerini, komşu ülkelerin aleyhine yapılan bir girişim olarak yorumlamış, Türkiye ise cevaben sürekli olarak füzelerin savunma maksatlı olduğunu dile getirmiştir.

Bulganin'in 08 Ocak 1958 yılında Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ne yazmış olduğu bir başka mektupta "Bir tek kibrit büyük bir yangın çıkartabilir, ama ilk yanan kendisi olacaktır." cümlesine Menderes'in 25 Şubatta vermiş olduğu yanıtta "Türkiye'nin bu girişimlerden saldırgan olduğu izlenimini edinen SSCB'nin her türlü üs ve füzeye sahip olmasının nasıl değerlendirileceğini" sorması ilişkilerdeki gerginliği iyice tırmandırmıştır.

Sovyetlerin Jupiter Uydu Füzelerinin Türkiye'ye yerleştirilmesiyle başlayan ve sürekli olarak dile getirdiği Türkiye'deki yabancı devlet üstlerinden duyduğu rahatsızlığı tırmandıran bir başka gelişme de U-2 olayı olmuştur.

Amerikan casus uçağı olan U-2 uçaklarından biri, 01 Mayıs 1960 tarihinde Türkiye'de bulunan İncirlik hava üssünden kalktıktan sonra Pakistan Peşaver bölgesinden Rus hava sahasına girmesi sonrası yaşanan aksaklıklar ile Sovyet radarlarına yakalanarak düşürülmüştür. ABD ilk etapta uçağın casus uçağı olmadığını, meteorolojik ölçümler yapan bir uçak olduğunu iddia etmiştir. Bunun üzerine SSCB uçağın pilotunun canlı olarak ele geçirildiğini duyurunca, ABD durumu kabul etmek zorunda kalmıştır. Sovyet Hükümeti ayrıca Türkiye'yi de suçlayarak askeri üsler aracılığı ile Amerika Birleşik Devletleri'ne hizmet ettiğini, bu uçuşlara izin vermeye devam ederse bunların yaptırımlarının olacağı yönünde nota vermiştir. Türkiye ise cevaben, uçağın Türkiye'den havalandığını kabul etse

de, Sovyet topraklarına Pakistan üzerinden giriş yapıldığını, bu yüzden de herhangi bir sorumluluk kabul etmediğini bildirmiştir (Oran, 2018).

Önce Jupiter Füzelere sonrasında da Amerikan U-2 Casus Uçağının düşürülmesi ile karşı karşıya gelen ABD ve SSCB, bu defa da Küba Füzelere ile karşı karşıya gelmişlerdi. İlk yaşanan krizlerde haklı olarak suçlayıcı durumda SSCB varken, bu defa durum tersine dönmüş ve Sovyetlerin, ABD'nin hemen yanı başındaki Küba'ya füzelere yerleştirmesi, ABD tarafından çok sert bir tutum ile karşılanmıştı. ABD tarafından tehdit olarak algılanan füzelere Sovyetler tarafından önce çok dikkate alınmasa da, Sovyet gemilerinin Küba yakınlarında durdurulması iki ülkeyi nükleer savaşın eşiğine getirmiş ve karşılıklı olarak geri adım atmalarına sebebiyet vermiştir. Soğuk savaş boyunca ilk kez nükleer savaşa bu kadar yaklaşılmaktaydı.

Türkiye'deki Jupiter füzelere ve U-2 uçağı sonrası gerilen Türkiye-SSCB ilişkileri, Küba bunalımı ile Türkiye'yi yeniden krizlerin ortasına çekmiş, Türkiye'deki füzelere ile Küba füzelereinin sökülmesi noktasında yaşanan ABD ve SSCB'nin bu hamlesi sonrası kaybeden tarafta yine Türkiye bulunmuştur. Nitekim anlaşma gereğı Türkiye'deki füzelere 1962 yılında ABD tarafından kaldırılmıştır. Bazı kaynaklarda füzelere kaldırılması karşılığında ABD'den Türkiye'ye denizaltı savunma sistemleri verildiğini yazsa da, Marshall yardımlarından istediğini alamayan Menderes sonrası bu hadise Türkiye'yi ABD'den biraz uzaklaştırarak Sovyetler ile ilişkilerde yeniden normalleşme yönüne itmiştir.

2.1.3.10. Buhranlar sonrası normalleşme

1960'lı yılların başı ile beraber Türkiye Cumhuriyeti'nin ABD'den biraz uzaklaşarak SSCB ile ilişkilere yöneldiğini belirtmiştik. Bu yeni durumun ilk karşı hamlesi olarak Türkiye'de yaşanan 27 Mayıs askeri darbesi sonrası kurulan hükümetin SSCB tarafından tanındığının Ankara Büyükelçisine bildirilmesi olmuştur. Bu sürecin devamını getiren gelişmelere bakıldığında 1963-1964 yıllarında yaşanan Kıbrıs Sorunu ve devamında ABD Başkanı Johnson'un İnönü'ye yazmış olduğu mektup, Türkiye'yi ekonomik ve siyasal ilişkilerde SSCB'ye iyice yaklaştıran gelişmeler olmuştur.

Komünist karşıtlığı ile sivrilen Türkiye'nin yeni başbakanı Süleyman DEMİREL, Türkiye'de yaygınlaşmaya başlayan sol düşünce ile ilgili her fırsatta Moskova'yı suçlasa da, tarihler 1967 Eylül'ünü gösterdiğinde 10 günlük bir Moskova gezisi yapmıştır. Bu gezinin 1 yıl sonrasında Başbakan Demirel, bu defa beraberindeki heyet ile 8 günlük bir Sovyet

gezisinde bulunmuş ve bu durum Demirel'in ağızından basına "Türk Rus Dostluğu Gelişiyor" şeklinde yansımıştır (Atılın, 2015).

Demirel dönemindeki bu siyasal gelişmelerle beraber 1967 yılından itibaren ekonomik gelişmeler de dikkat çekici boyuta ulaşmıştı. Türkiye, SSCB'nin kredi ve yardımlarını kabul etmiş ve bu bağlamda Aliaga Petrol Rafinesi, Seydişehir Alüminyum Fabrikası, Bandırma Sülfürik Asit Fabrikası, Artvin Kereste Fabrikası ve İskenderun Demir Çelik Fabrikası bu dönemdeki girişimlerle yapılmıştır.

1970'li yıllarla beraber soğuk savaşın yumuşamaya başlaması, silahsızlanma görüşmeleri gibi gelişmeler Türkiye ve SSCB ilişkilerinde bir ivme yaratarak aşamalı karşılıklı değişime uğramıştır. Bunun da ilk adımı 1972 yılında imzalanan İyi Komşuluk Bildirgesi olmuştur. Bunu ekonomik ve siyasal gelişmeler takip etmiştir. 1974 yılında yaşanan Kıbrıs Sorunu, SSCB ile olan ilişkilerde pozitif yönlü tam bir dönüm noktası olmuştur. Sovyetler Birliği sorunun çözümü için herhangi bir taraf olmasa da, çözüm için milletler arası bir platform önermekte ve birçok Avrupa devleti aksine Türkiye'yi kınamada imtina etmekteydi. Sürecin devamında Türkiye'ye uygulanan ABD ambargosu sonrası soruna tarafsız bakan SSCB'yle kurulacak ilişkilerde Türkiye'yi daha da hızlandıran etken olmuştur.

1978 yılına gelindiğinde taraflar arasında İyi Komşuluk ve Dostça İşbirliği Siyasal Belgesi imzalanmıştır. Amerika ambargosu sonrası Ecevit Hükümeti ile her ne kadar SSCB'ye yakınlaşılsa da, İkinci Kıbrıs müdahalesinin SSCB tarafından hoş karşılanmaması ve Türkiye'deki milliyetçi ve muhafazakar partilerin SSCB'yi tehdit olarak görmesi ikili ilişkilerde istenilen noktaya gelinmesini engelleyen faktörler olmuştur. Nitekim imzalanan bildirge sonrası ABD'nin Türkiye üzerindeki ambargoyu kaldırması ve karşılığında Ecevit tarafından kapatılan üstlerin yeniden açılması SSCB ile ilişkilerde gerginlik yaratmış, akabinde 1979 Afgan İşgali ile ilişkiler yeniden ani dışsal değişime uğrayarak olumsuz bir seyre gitmiştir.

2.1.3.11. Afganistan'ın işgali ve 12 eylül darbesi

Aralık 1979'da Sovyetlerin Afganistan'ı işgali ülkede büyük yankı bulmuş ve çok sert tepki ile karşılanmıştır. Dönem itibariyle yeniden ABD ile ilişkilerini iyileştiren Türkiye, ABD ve Batı devletleri ile birlikte müttefiklik gereği verdiği tepkiler haricinde, Afganistan'ın Müslüman bir ülke olması nedeniyle de tepkisini dile getirmiştir. Ayrıca bu süreçte birçok

Afgan sığınmacıyı kabul etmek durumunda kalan Türkiye için Sovyetlerin bu işgali her bakımdan aleyhimize sonuçlar doğurmaya başlamıştı.

İki ülke ilişkilerinde yaşanan bu siyasal krizin üzerinden çok geçmeden Türkiye’de vuku bulan 12 Eylül 1980 ihtilali ile yine bir gerginlik başlamaktaydı. Öyle ki ihtilalden önceki kargaşa durumundan Türk Silahlı Kuvvetleri ve ülkedeki sağ partiler ile birçok kamuoyu SSCB’yi sorumlu tutmaktaydı. Bu sıralarda yavaş yavaş kabuk değişimine hazırlanan Sovyetlerde ise Türkiye kanadından gelen bu tepkiler çok fazla önemsenmemekteydi.

2.1.3.12. Soğuk savaşın sonuna doğru ilişkiler

Darbe sonrası durağanlığa bürünen ikili ilişkiler Türkiye’deki 1983 genel seçimlerinde Anavatan Partisi ile tek başına iktidara gelen Turgut ÖZAL ile birlikte liberal politikalar doğrultusunda yeniden hareketlenmeye başlamıştır. Bu dönem içerisinde çok dikkat çekici hadiseler olmamakla beraber, daha çok ekonomik ve iktisadi hamleler ile geçirilmiştir. Sovyetler yıkılmadan hemen önce 1991 yılında dönemin Cumhurbaşkanı Turgut ÖZAL tarafından yapılan Moskova ziyaretinde imzalanan Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Antlaşması parçalanmış Sovyetler sonrası kurulan Rusya Federasyonu ile ilişkilere de temel olmuştur.

2.1.4. SSCB’nin dağılımı sonrası dönem

Soğuk savaş döneminin yumuşamaya başlaması ile birlikte iki ülke ilişkileri görece yavaş da olsa olumlu yönde seyretmeye başlamıştır. Sovyetler Birliği’nin 1991 yılında parçalanması ile birlikte, bu ülkenin varisi olarak kurulan Rusya Federasyonu ile ilişkilerde küçük çaplı ticari işbirliği, bavul ticareti seviyesinde seyretmiş ve 1991-2000 yılları arası iki ülke ilişkilerine bakıldığında daha çok bölgede güç olma adına rekabet içerisinde geçmiştir.

2.1.5. Yeni iktidarları ile 2000 sonrası dönem

Rusya Federasyonu’nda 1999 yılı itibari ile Vladimir PUTİN’in başkanlığa gelmesi ve bundan yaklaşık 2 yıl sonra Türkiye’de Adalet ve Kalkınma Partisi’nin iktidarı tek başına alması iki ülke ilişkilerinde tam anlamıyla bir dönüm noktasıydı. Bu iki iktidar ile birlikte

taraflar 1990-2000 yılları arasında yaşanan rekabetten sıyrılarak her alanda işbirliği başlatılması yönünde görüş birliğine sahiplerdi. Bu işbirliğinin en önemli hamleleri ise enerji, savunma sanayi, ekonomi ve ticaret alanlarında başlatılmıştır.

Putin'in başkanlığı ile birlikte 2000 yılında Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası Yakın Çevre ve Askeri Doktrini gereğince komşu ülkelerle ilişkileri başta enerji kaynakları olmak üzere ticareti geliştirmek, etnik anlaşmazlıklar ile terörle mücadele konusunda işbirliği oluşturmaktı. Rusya Federasyonu'nun bu doktrini DSP-ANAP-MHP koalisyonunun Dışişleri Bakanı İsmail CEM'in "Dış politika alanında komşularla sorunsuz ve yeni ilişkiler (Çelikpala, 2017)" yaklaşımı ile devamında kurulan AK Parti iktidarının Dış İşleri Bakanı Ahmet DAVUTOĞLU'nun "sıfır sorun" stratejisi ile birebir örtüşmekte ve bu durum iki tarafı işbirliğine hazırlamaktaydı.

2.1.5.1. Siyasal alada yaşanan gelişmeler

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonraki 10 yıllık süre boyunca iki ülke ilişkileri rekabet içerisinde bölgesel güç olma odaklı politikalar ile geçirilmişti. 2000'li yıllarla birlikte başlayan iktidar değişiklikleri ve iki ülke ilişkilerindeki rekabet sözcüklerinin yerini artık çok daha fazla işbirliği ve ortaklık gibi söylemler almaya başlamıştı.

Putin iktidara geldikten sonra duyurulan doktrin doğrultusunda Rusya, başta enerji ve ticaret olmak üzere siyasal anlaşmazlıklara çözüm konusunda kararlı bir politikaya geçme gayesi içindeydi.

İkili ilişkilerin oluşumunda yeni dönemi şekillendiren en belirleyici etken elbette ki 16 Kasım 2001 tarihli Avrasya'da İşbirliği Eylem Planı olmuştur. Öyle ki dönemin Ankara Büyükelçisi Lebedev planı yorumlarken, "Türkiye ile rekabetten vazgeçip özellikle Avrasya'da sağlanacak iş birliği politikaları ile stratejik ortaklık ötesine geçilecektir." (Çelikpala, 2017) şeklinde yorumlamıştır.

Eylem planı incelendiğinde siyasal ilişkiler, ekonomik ilişkiler ve terörle mücadele başlıkları öne çıkmakta olup, bu başlıklar çerçevesinde ikili ilişkiler hızla gelişmeye devam etmiştir. Eylem planı çerçevesinde süre gelen ikili ilişkilerde 2004 ve 2005 yılları, iki ülke arasında imzalanan anlaşmalarla 2001 yılında konulan hedeflerin sonuçlarının alınmaya başlandığı yıllar olmuştur.

2.1.5.1.1. Avrasyacılık

Avrasyacılık, Rusya'nın tarihten gelen Avrasya coğrafyası üzerinde hakim güç olma isteği olarak da açıklanabilir. Vladimir Putin ile birlikte Yeni Avrasyacılar Batı'yı kendilerine bir tehdit olarak görmüş ve bu akımdan etkilenerek güçlü bir Rusya'yı yeniden elde etme politikaları ile birlikte Yeni Avrasyacılığın uygulayıcısı olmuşlardır.

Yeni Avrasyacılık denince elbette akla ilk olarak gelen isimler Rusya'da Aleksandr Dugin ve Türkiye'de de Doğu Perinçek'tir. Bu iki siyasetçi de Batı'yı tehdit olarak görüp, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği'nin yürüttükleri lobi çalışmalarını güçlü bir Avrasyacılık politikaları ile çevreleme gayesi içerisinde dirler (Kurban, 2020).

Bu anlayış Türkiye'de 2000'li yıllarla birlikte büyük ilgi görmüştür. Rusya'nın liderliği haricinde birçok alanda uyuşan fikirler, Atilla İlhan'a göre Atatürk'ün Dış Politikasının gereği ve yansıması olarak görülmüştür.

Dönemin Dış İşleri Bakanı Abdullah GÜL'ün 2004 yılında Moskova ziyareti, Türkiye'den Rusya'ya 8 yıl sonra ilk ziyaret olarak kayıtlara geçerken, 2004 yılı sonlarında Rusya Devlet Başkanı Vladimir PUTİN'in, Ankara ziyareti 32 yıl sonra başkanlık düzeyinde Türkiye'ye yapılan ilk ziyaret olarak kayıtlara geçmekteydi.

Bu ziyaret sonrasında Putin'in ikili ilişkileri değerlendirirken söylemiş olduğu "Ülkelerimiz arasında bloklarla ilgili taahhütler kalmadı. Kendi çıkarlarımızı düşünmeye başladık. Rekabet için bir neden yok (Çelikpala, 2017)" cümleleri her iki ülkede de önem bulmuş ve olumlu karşılanmıştır.

2006-2009 dönemi iki ülke ilişkilerinin kurumsallaşması için gereken hamlelerin yapıldığı ve imzalanan çeşitli anlaşmalarla ilişkilerin şekillendirildiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde en dikkat çeken durum ise iki ülke ilişkilerinin enerji merkezli oluşudur.

Bu dönemler içerisinde her ne kadar enerji eksenli politikalar olsa da 2003-2005 yılları arasında eski Sovyetlerden kopma ülkelerde meydana gelen renkli devrimlerden Rusya'nın, ABD ve AB (Avrupa Birliği)'ni sorumlu tutması nedeniyle iyice yakınlaştığı Türkiye ile olan ilişkileri, 2008 yılında Gürcistan'da Osetya bölgesinde çıkan sorun ile bilinmez bir sürece girmiştir.

2.1.5.1.2. Rusya-Gürcistan beş gün savaşı

Güney Osetya, Sovyetlerin dağılmasından hemen sonra 1992 yılında bağımsızlığını ilan etmiş fakat hiçbir dünya devleti tarafından tanınmamıştı. Ağustos 2008 tarihinde Gürcistan kuvvetlerinin uluslararası hukukta kendi toprağı sayılan Güney Osetya'yı işgal etmesi ve Rusya'nın da Osetya hamiliğine soyunması her iki ülke ile farklı çıkar ilişkileri bulunan Türkiye'yi zora sokmuştur (Aktürk, 2017).

Halen bir NATO üyesi olan ve Avrupa Birliği'ne girme çabaları içerisinde olan Türkiye'nin batılı müttefiklerinin, Gürcistan'daki savaşa müdahale eden Rusya'ya tepkisi, diğer yandan da 2000'li yıllarla beraber başlayan ve yükselerek devam eden, önemli enerji politikalarının devam ettiği Rusya yönetimi ve batı tarafından desteklenen Gürcistan'daki Saakasvili hükümeti ile ilişkiler açısından endişe verici bir bekleyişle beraber, Türk Hükümetince savaşa mümkün mertebe müdahil olunmamaya çalışılmıştır.

Elbette ki Rusya'nın bu müdahalesine karşı Türkiye'nin tepkisinin batılı müttefikleri kadar sert çıkmıyor olmasında doğalgaz üzerinden Rusya'ya olan ciddi bağımlılık da yer almaktaydı. Bu bağımlılık ile ilgili gazeteci yazar Fikret BİLA bir yazısında 2008 yılında %62 seviyesine çıkan bağımlılığın Kafkasya'daki hareket serbestliğini sınırladığını bizzat Başbakan Erdoğan'ın söylediğini yazmıştır (Çelikpala, 2017).

2.1.5.1.3. Kırım'ın ilhaki

2013 yılında Ukrayna'nın başkenti Kiev'de başlayan protestolar 2014 yılının Şubat ve Mart aylarında doruğa çıkmıştı. Bu baskılar karşısında istifa eden hükümet yerine protestocular daha AB ve NATO yanlısı bir hükümet kurulmasını istediler. Ukrayna'da kargaşa devam ederken bu gelişmeler üzerine Rusya Ordusu Ukrayna'ya bağlı Kırım Özerk Cumhuriyeti'ni 2014 yılının Şubat ayında işgal etti. Aynı yıl Mart ayında işgal altında yapmış olduğu bir referandumla da Kırım'ı resmen ilhak etmiştir (Aktürk, 2017).

Kırım'ın işgali gerek Batı, gerek Türkiye için çok önemli olsa da Rusya'ya yönelik herhangi bir caydırıcılıkta bulunamamışlardır. Rusya'nın referandumu işgal altında yapması Türkiye ve Batı tarafından gayri resmi ve kabul edilemez bulunmaktan öteye gitmemiştir. Her ne kadar ABD önderliğinde bazı ambargolar uygulanmış olsa da, Rusya ilhaktan

vazgeçmemiş ve dünya kamuoyu üzerinde süreç içerisinde ilhak gündemden düşer hale gelmiştir.

2.1.5.2. İktisadi ve ekonomik gelişmeler

2000’li yıllarda Rusya Federasyonu, Yakın Çevre ve Askeri Doktrinini açıklarken bunların en başına enerji ve ekonomik iş birliklerini yerleştirmişti. Bu doktrin Türkiye Cumhuriyeti’nde yönetimde bulunan üçlü koalisyon hükümeti politikaları ile de uyuşmaktaydı. Bu bağlamda ilk adımlar dönemin Rus Dışişleri Bakanı İgor İvanov’un 7-8 Haziran 2001 tarihindeki Türkiye ziyareti ile atıldı. Bu ziyarette ekonomik ve ticari işbirliği odaklı birçok konuda anlaşmaya varılmıştır.

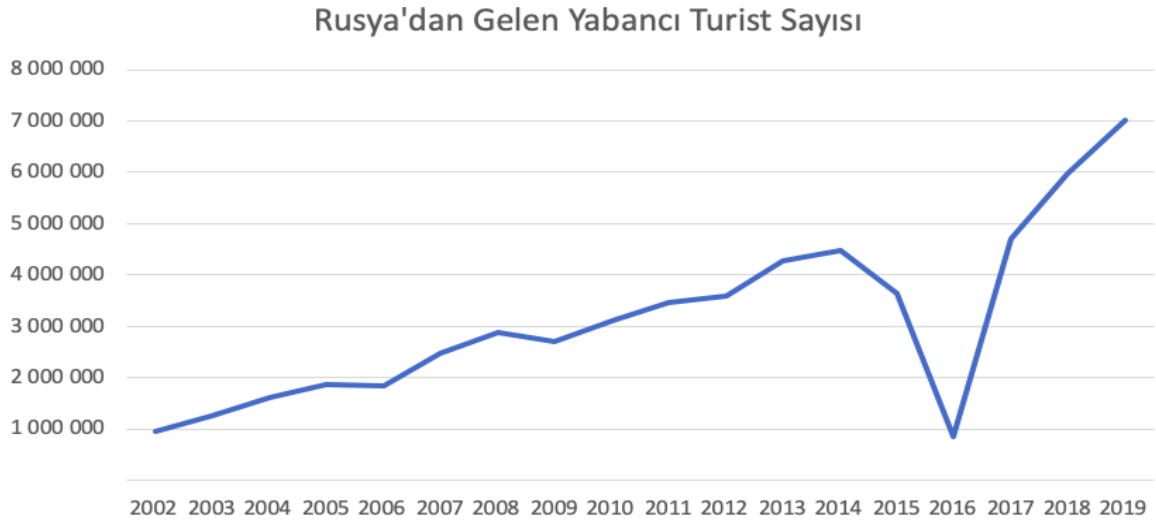
Türkiye ve Rusya arasındaki ekonomik ve ticari faaliyetlere bakıldığında alt yapı, konut, alışveriş merkezleri ve hava limanı inşaatları başta olmak üzere ilk girişimlerin müteahhitlik altında olduğu görülmektedir.

Rus vatandaşların yine 2000’li yıllarla birlikte Türkiye’ye yatırımlara sıcak baktıkları, bu bağlamda, Turkcell hisselerinin yaklaşık yüzde 13 ünün 3,3 milyar dolara satın alınması, turizm ve enerji alanında yaklaşık 3 milyar dolarlık yatırımlar, Rus akaryakıt şirketi Lukoil’in Türkiye pazarına girişi ve Hatay Dört Yol’da 2 milyar dolarlık bir demir çelik fabrikası kurulması birbirini izleyen önemli girişim hamleleri olarak görülmektedir (Çelikkale, 2017).

2.1.5.2.1. Turizm

İki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler incelendiğinde elbette turizm Türkiye açısından çok önemli yer tutmaktadır. Rakamlara bakacak olursak, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre, 2004 yılında Rusya’dan gelen turist sayısı 1.600.000 iken 2009 yılında bu sayı 2.600.000’e, 2010’da 3.100.000’e ve 2011 yılında ise 4.000.000’a ulaşmıştır. Bu sayılarla birlikte Rusya Federasyonu, Almanya’dan sonra Türkiye’ye en çok turist gönderen ikinci ülke konumuna gelirken, Rus vatandaşlarının ise en çok ziyaret ettikleri ülke olmuştur. Rusya’dan Türkiye’ye gelen turist sayısı, 2014 yılına gelindiğinde 4.500.000 kişiye yükselmişken, Rusya’nın Kırım’ı ilhakı sonrası bu sayı 2015 yılında 3.700.000’e

gerilemiş, 24 Kasım 2015 günü düşürülen Rus uçağının iki ülke arasında yarattığı kriz ile birlikte 2016'da Rusya'dan gelen turist sayısı 900.000'e kadar düşmüştür. İki ülke arasındaki kriz durumunun yatışması ve ikili ilişkilerin pozitif seyri neticesinde ise 2018 yılında Türkiye'ye gelen Rus turist sayısı en yüksek seviyesi olan yaklaşık 6.000.000'a yükselmiştir (Özel, 2019).

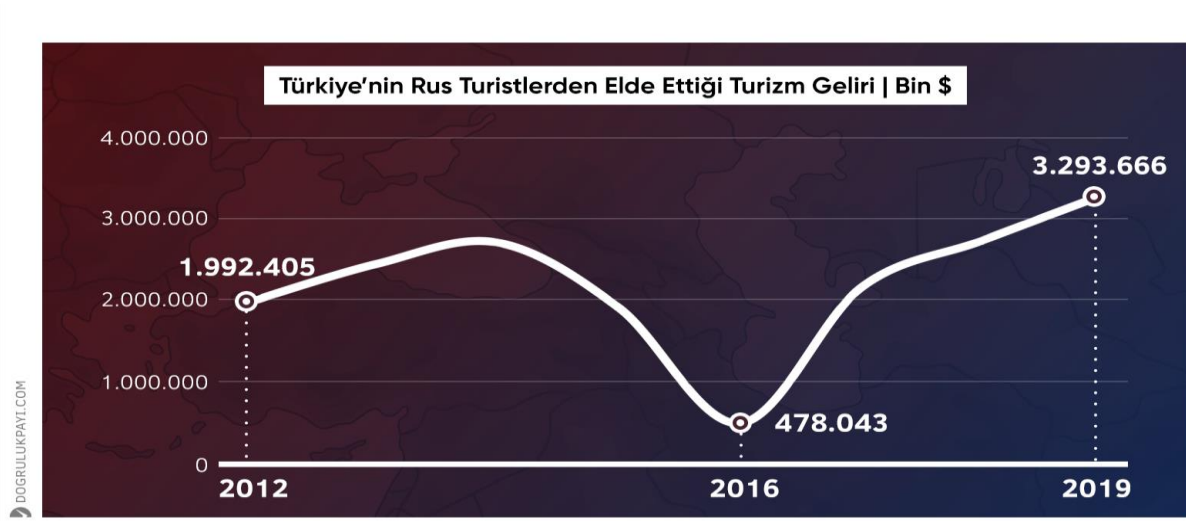

Tablo 2.2.: Türkiye'ye Gelen Rus Turist Sayısı (TÜİK ve TÜRSAB verilerine (2018) dayanarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.)

Türkiye'nin toplam turizmi içinde Rusya'nın payını incelediğimizde, 2017'den bu yana Türkiye'yi en çok ziyaret edenlerin Ruslar olduğu görülmektedir. 2017 yılında Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçilerin %14,55'ini oluşturan Ruslar, 2018'de %15,1'ini, 2019'da ise %15,6'sını oluşturmuştur. Bu yıllar içerisinde Rusları %11'lik oranla Almanlar takip etmiştir.

Türkiye'ye gelen yabancı turistlerde olduğu gibi Türkiye'nin turizmden elde ettiği gelirden de Rusya'nın payı diğer ülkelere göre oldukça yüksektir. 2012 yılında yaklaşık 2 milyar \$ olan bu gelir, 2014 yılında 2,7 milyar \$'a kadar yükselmişti. 2015 yılı sonunda yaşanan Rus uçağının düşürülmesi ve neticesinde iki ülke arasındaki kriz dönemi turizme de yansımıştı ve gelirler 2016 yılında 478 milyon \$'a kadar gerilemiştir. Ardından iki ülke arasındaki buzların erimesi ve yapılan anlaşmalar neticesinde bu gelir 2019 yılında 3,3 milyar \$'a yükselerek tarihinin en yüksek seviyesine çıkmıştır. Buna ek olarak, 2019 yılında

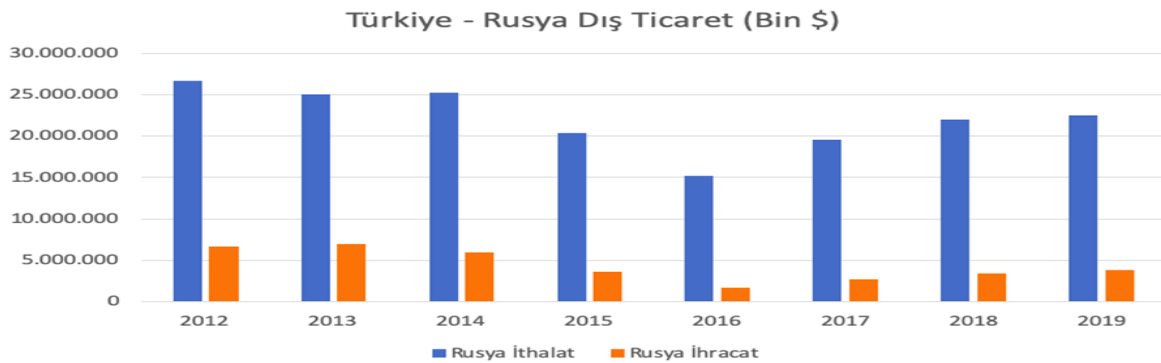
Türkiye'ye gelen yabancı turistlerin ortalama harcamasının 642 \$ olduğunu, Rus turistlerin ortalama harcamasının ise 469 \$ olduğunu eklemek gerekmektedir.

Tablo 2.3.: Türkiye'nin Rus Turistlerden Elde Ettiği Turizm Geliri (TÜİK ve TÜRSAB verilerine (2018) dayanarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.)

2.1.5.2.2. Dış ticaret

İki ülke arasındaki dış ticaret durumu incelendiğinde; Türkiye açısından ithalat rakamlarının ihracatın çok üstünde olduğu görülmektedir. Türkiye'nin toplam ithalatında Rusya'nın payına bakacak olursak; 2012 yılında 26,6 milyar \$ ile %11, 2016 yılında 15,2 milyar \$ ile %7,6 ve 2019 yılında 22,5 milyar \$ ile toplam ithalat içerisinde %11'lik bir paya sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 2.4.: Türkiye-Rusya Dış Ticaret Hacmi (TÜİK ve TÜRSAB verilerine (2019) dayanarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.)

Türkiye tarafından Rusya'ya yapılan ihracat rakamlarına göz atıldığında ise yıllardır ithalatın çok gerisinde kaldığı, ihracat içindeki payının ise çok düşük olduğu gözlemlenmektedir. Türkiye'nin Rusya'ya yaptığı ihracat 2012 yılında 6,7 milyar \$, 2013 yılında ise 6,9 milyar \$ ile en yüksek seviyeyi görmüşken 2013 yılından bu yana bir daha aynı miktarlara ulaşamamıştır. 2013 yılında toplam ihracat içinde Rusya'nın payı %4,6 iken, 2016'da 1,7 milyar \$ ile bu pay %1,2'ye kadar gerilemiştir. Buna ek olarak 2013 yılından sonra Türkiye'nin Rusya'ya yaptığı ihracat her yıl artış göstererek 2019 yılında 3,9 milyar \$'a yükseldi, toplam ihracat içindeki pay ise %2,3 bandında seyretmiştir.

Türkiye'nin doğal gaz ithalatını yıllar içerisinde incelediğimizde de Rusya yıllardan beri listenin başında yer alıyor. Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu'nun verilerine bakıldığında 2012 yılında 26,5 milyar cm³ olan doğal gaz ithalatının, 2016 yılında 24,5 milyar cm³'e düştüğü görülüyor. 2017 yılında 28,7 milyar cm³'e yükselen ithalat rakamı, 2018 yılında ise bir önceki yıla göre %18 azalış göstererek 23,6 milyar cm³ olarak gerçekleşti. Ayrıca 2017 yılında %52 olan toplam doğal gaz ithalatı içinde Rusya'nın oranı, 2018 yılındaki verilere göre %47 seviyesindedir.

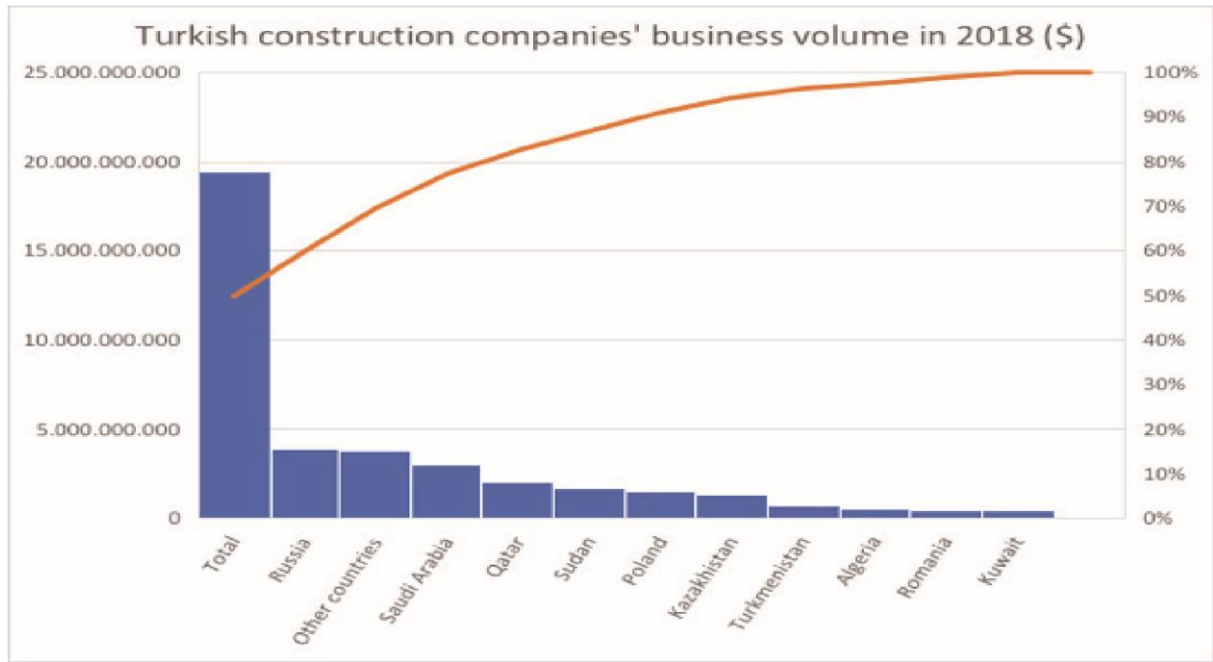
2.1.5.2.3. Müteahhitler durumu

Rusya ile Türkiye arasındaki ekonomik ilişkiler incelendiğinde elbette sadece ticaret yoktur. Özellikle Türk şirket ve müteahhitlerinin Rusya'da etkin bir şekilde iş yaptıkları gözlemlenmektedir. Bu şirketlerin çok büyük bir kısmı ise Rusya'da önemli bir itibar sahibi olmuş olup, 2015-2016 yıllarında yaşanan uçak krizi sonrası bile bunların birçoğu Rusya'daki faaliyetlerine devam etmişlerdir. Türk müteahhitler 2017 yılı sonu itibarıyla, Rusya'da, 65 milyar \$ değerinde sözleşmeye dayalı işi başarıyla bitirerek ülke içerisinde 10 milyar \$ civarında yatırım yapmışlardır (Özel, 2019). Bu rakam Akkuyu Nükleer Santralini saymazsak Rusya'nın Türkiye'deki yatırımlarına eşdeğer seviyededir.

Türkiye'deki Rus yatırımları incelendiğinde; enerji, metalürji, bankacılık ve otomotiv sanayii gibi sektörlere odaklanmakta ağırlıkta iken Rusya'daki Türk yatırımlarına göre daha önem arz eden sektörler olarak göze çarpmaktadır. Türk yatırımları ise başını çektiği inşaat sektörünün yanı sıra, alkollü içecekler, kimyasallar ve cam üretimi gibi sektörlere odaklanmaktadır. 2016 yılı sonu itibarıyla, Türkiye'de iş yapmakta olan Rus firmalarının sayısı 2000'i geçerken, Rusya'da iş yapan Türk firmalarının sayısı ise 1500'ü geçer

seviyededir. 2018 yılı itibariyle, Türk müteahhitlik firmalarının en yüksek ciro ettiği ülke Rusya'dır. Rusya'da iş yapan büyük çaplı Türk firmaları arasında Anadolu Efes (alkollü içecekler), ENKA (inşaat), Rönesans (inşaat), Şişecam (cam), Eczacıbaşı (fayans ve seramik ürünler), Hayat (tüketim malları ve ah-şap ürünler) ve Zorlu (ev eşyaları ve enerji) bulunmaktadır (Özel, 2019).

Türk inşaat firmalarının 2018 yılındaki ticaret hacmi (\$)

Tablo 2.5.: Türk İnşaat Firmalarının 2018 Yılındaki Ticaret Hacmi (TÜİK ve TÜRSAB verilerine (2019) dayanarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.)

2.1.5.3. Enerji alanında ilişkiler

Enerji, bu dönem içerisinde başta doğalgaz olmak üzere Türkiye ve Rusya için en önemli konu olmuştur. Bu dönemde Türkiye, Rusya için Almanya'dan sonra en büyük ikinci müşteri olurken, Rusya da Türkiye için en büyük tedarikçi olmuştur (Çelikkpala, 2017).

Doğalgaz hususunda ikili ilişkiler bağlamında özellikle Türkiye için en önemli husus bu enerjinin nasıl taşınacağı konusuydu. Doğalgazda Türkiye'nin en büyük tedarikçisi olan Rusya, başta Almanya olmak üzere Avrupa'nın birçok ülkesine doğalgaz satmak niyetinde olduğundan Türkiye bu minvalde Rusya ve Avrupa arasında köprü görevi görmek ve buradan gelir sağlamak hedefindeydi.

2.1.5.3.1. Mavi akım

Mavi Akım Projesi, Rusya'dan Türkiye'ye hiçbir aracı ülke olmadan doğalgaz nakli sağlamak amacıyla Karadeniz üzerinden geçen ve Samsun – Ankara arası doğalgaz hattını sağlayan projedir. Bu hat Rus Gazprom ve İtalyan ENİ şirketlerince yapılmıştır. 380 kilometresi Karadeniz altından geçen 1200 kilometrelik boru hattı yaklaşık olarak 3,3 milyar dolara mal olmuştur (Çelikpala, 2017).

1997 yılında imzalanan antlaşmayla inşasına başlanan bu hat 17 Kasım 2015 tarihinde resmen açılmıştır. Bu anlaşma ile Türkiye'nin, Rusya Federasyonu'ndan 25 yıl süre ile yılda 16 milyar metreküp doğalgaz alması öngörülmektedir. Mavi Akım Türkiye'nin gaz ihtiyacını karşılamakta olduğu diğer hatlarda yaşanabilecek kesintiler göz önüne alındığında, hiçbir aracı ülke bulunmaksızın akışın sağlandığı hat olarak bir sigorta işlevi görmektedir.

Mavi Akım

Şekil 2.1.: Mavi Akım Doğal Gaz Boru Hattı (Mavi Akım, 2019)

2.1.5.3.2. Nabucco hattı

2006 yılına gelindiğinde Rusya ve Ukrayna arasında çıkan doğalgaz krizi nedeniyle özellikle Avrupa Birliği ve Avrupa ülkeleri enerji ihtiyacını karşılamak üzere yeni hat arayışlarına girdi. Elbette ki Avrupa'nın en büyük tedarikçisi Rusya da Ukrayna'yı devre dışı bırakarak Avrupa'ya ve Ortadoğu'ya doğalgaz ihraç edecek yeni alternatifler aramaktaydı.

İşte bu durum gerek ithalatçı ülkeler gerekse de ihracatçı Rusya için Türkiye'yi çok daha önemli bir konuma getirmiştir. Batılı ülkelerin ısrarıyla İran ve Azerbaycan'dan alınacak doğalgazın Türkiye-Bulgaristan hattı ile Avrupa'ya taşınmasını öngören Nabucco Hattı Projesi 13 Temmuz 2009 yılında Ankara'da imzalanmıştır (Çelikpala, 2017).

Nabucco Boru Hattı

Şekil 2.2.: Nabucco Boru Hattı

2.1.5.3.3. Güney akımı

Güney Akımı, Rusya Federasyonu'nun Ukrayna ile yaşadığı sıkıntılar sonrası Ukrayna'yı saf dışı bırakarak, Avrupa'ya Karadeniz üzerinden doğalgaz satışının planlandığı boru hattının ismidir. 2006 yılında Rusya ile Ukrayna arasında çıkan doğalgaz krizi sonrası 2007 yılında ilk defa gündeme gelmiştir. Mavi Akım'da olduğu gibi hattın inşası için yine Rus Gazprom ve İtalyan ENİ şirketleri arasında 2007 yılında Roma'da anlaşmışlardır.

Türkiye ise Güney Akımı Projesine 2009 yılı Mayıs ayı sonrası dahil olmuştur. Hattın Karadeniz üzerinden Türkiye'ye münhasır ekonomik bölgesinden Avrupa'ya geçişi ile ilgili protokol, Başbakan Erdoğan ve Putin tarafından İtalyan Başbakanı Silvio Berlusconi'nin de katılımıyla 6 Ağustos 2009 tarihinde imzalanmıştır (Çelikpala, 2017). Proje 2014 yılında Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan sorunlar nedeniyle Putin tarafından iptal edilmiştir.

Güney Akımı

Şekil 2.3.: Güney Akımı

2.1.5.3.4. Türk akımı

Türk Akımı Projesi Rusya Federasyonu'nun 2014 yılındaki Kırım'ı ilhakı sonrası gerginleşen Rusya – Ukrayna ilişkileri sonrasında iptal edilen Güney Akımı yerine Ekim 2014 yılında Rusya Başkanı Putin tarafından ortaya atılmıştır (Kızılkaya, 2015). Bu hat Rusya'dan başlayarak Türkiye üzerinden Avrupa'ya doğalgaz satışını öngörmekte olup hat 08 Ocak 2020 tarihinde Rusya lideri Putin ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın katıldığı tören ile açılmıştır.

2.1.5.3.5. Akkuyu nükleer santrali

Başta doğalgaz olmak üzere enerji anlamında birçok alanda Rusya'ya bağımlı hale gelen Türkiye başka bir bağımlılığı da Mersin Akkuyu Nükleer Santrali ile yaşamıştır. Mersin Akkuyu'da kurulması planlanan Türkiye'nin ilk nükleer santrali için 2004 yılında başlayan çalışmalar sonunda 2008 yılında ihale için tek teklifi veren devlet destekli Rus şirketi olmuştur. TMMOB'nin açtığı dava üzerine Danıştay 10 Kasım 2009 yılında ihalenin dayandırıldığı yönetmeliğin üç maddesi hakkında yürütmeyi durdurma kararı vermiştir.

Dönemin başbakanı Recep Tayyip ERDOĞAN, 2010 yılının başında yapmış olduğu Rusya ziyaretinde, bu engelin kısa sürede kalkacağını ve Rusya'yı nükleer santral ihalesinde öncelikli ülke olarak gördüğünü söylemiştir.

Sorunu çözme yönünde Türkiye ve Rusya, Mayıs 2010 yılında Nükleer Enerji Alanında Hükümetler Arası İşbirliği Çerçeve Anlaşması imzalamıştır. Anlaşmanın yürürlüğe girmesi ile birlikte santralin yapımı ihaleye çıkarılmadan Rusya'ya verilmiştir (Çelikpala, 2017). Nükleer Santral konusunda hükümetin böyle bir yol izlemesi birçok kesim tarafından şaibeli bulunmuş ve çeşitli yollarla protesto edilmiştir. Ayrıca yine bazı kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri ile yerel halk tarafından proje; çevre, enerji ve ekonomik anlamda sakıncalı görülerek protesto edilmiştir.

Akkuyu Nükleer santrali, Ruslar açısından değerlendirildiğinde çok fazla avantajları bulunmaktadır. Rusya gözünden Akkuyu, başka bir ülkede elektriğin üretilip söz konusu elektriğin Türkiye'den üçüncü kişilere satılabileceği ilk santral örneğini teşkil etmektedir. Rusya'nın amaçlarından biri olan nükleer teknolojiyi küresel piyasaya pazarlayabilme maksadında Türkiye üzerinden Mersin Akkuyu Nükleer Santrali başka bir önem daha

taşımaktadır. Türkiye tarafına bakıldığında ise; Akkuyu Nükleer Santrali'nin taşıdığı güvenlik kaygıları dışında ülkeye ne gibi ticari ya da stratejik katkılar sağlayacağı uzun süre daha tartışılmaya devam edecektir (Özel, 2019). Söz konusu santralin 2023 yılında açılması planlanmaktadır.

2.1.5.4. Güvenlik alanında ilişkiler

İki ülke arasındaki güvenlik konusundaki ilişkiler 2000'li yılların başlamasıyla birlikte diğer alanlarda da olduğu gibi rekabetten çıkarak işbirliğine dönüşmeye başlamıştı. İki ülke askeri ilişkileri, Yıllık İkili Askeri İlişkiler Uygulama Planları çerçevesinde yürütülmeye başlanılmıştır.

Karadeniz'deki Türkiye Rusya işbirliği, başta ABD olmak üzere Türkiye'nin geleneksel müttefikleri ile arasını açsa da Türkiye'nin temel yaklaşımı Rusya'nın bölgesel etkinliği bilincinde gerçekçi yaklaşımlarla ilerlemekteydi. Öyle ki Avrupa-Atlantik dünyasının bölgede atacağı her adıma, Rusya'nın dahil edilmesi gerektiği savunulmaktaydı. Yine bu duruş NATO'nun yeni üyelerinin Rusya üzerindeki çekinceleri nedeniyle Türkiye'nin müttefikleri ile zaman zaman arasının açılmasına sebebiyet vermiştir.

Türkiye ile ABD'nin anlaşılamadığı bir diğer sorun da Karadeniz özelinde Türkiye'yi Rusya'ya yakınlaştıran bir diğer gelişme, ABD'nin Karadeniz havzasını bir güvenlik boşluğu alanı olarak nitelendirmesi olmuştur.

ABD dünyanın diğer bölgelerinde olduğu gibi buraya kendi askerlerini yerleştirmek istemekteydi. Türkiye ve Rusya'nın karşı olduğu bu yaklaşım diğer Karadeniz'e kıyı devletler Gürcistan ve Romanya'nın tam desteğini almıştı. Bu durum Karadeniz'e kıyı devletler arasında bir bloklaşma yaratmaktaydı. Bu süreçte Rusya da Türkiye ile ilişkilerine daha fazla önem vermeye başladı.

Bu gelişmeler Türkiye ve Rusya'yı, Montrö ve Karadeniz'in mevcut statüsünü koruma konusunda birleştirmekteydi. Bu bağlamda 2005 yılında iki ülkenin katılımı ile Boğazlarda ortak tatbikatlar yapıldı ve 2008 yılında Rus Donanma Komutanı'nın Türkiye ziyaretinde mevcut durumun korunması yönünde işbirliğinin altı bir kez daha çizildi (Çelikkpala, 2017).

Boğazlar üzerinde özellikle diğer kıyıdaş ülkelerin de desteğini alan ABD'ye karşı birlikte hareket edilmesi ve askeri planlar yapılmasının yanı sıra güvenlik hususunda iki ülkenin bir türlü mutabık olamadığı konu ise Terörle Mücadele hususuydu.

Aslına bakılırsa yapılan görüşmelerde terörle mücadele hususunda bazı ortak kararlar alınsa da Rusya'daki Çeçen isyanının Türkiye'de bazı çevrelerde destek görmesi, öldürülen

bazı Çeçen militanlarının üzerinden Türk pasaportu çıkması gibi nedenlerle Rusya terörle mücadele hususunda Türkiye'ye güven duymamaktadır.

Türkiye açısından bakıldığında da durum çok farklı değildir. Türkiye de uzun yıllardır mücadele verdiği PKK Terör Örgütü'nün hala Rusya tarafından terör örgütü olarak tanınmıyor olmasından oldukça rahatsızlık duymaktadır.

İki ülke için de bir türlü çözülmeyen ve oldukça hassasiyet taşıyan bu iki sorunun 2000'li yıllarla beraber başlayan ilişkilerdeki olumlu ve hızlı ilerleme, başta enerji alanındaki pazar payları ve 2011 yılı sonrası Suriye'deki iç kargaşa ve buradaki güç dengeleri nedeniyle taraflar arasında beklenilenden daha az etki yaratmış ve ikili ilişkilerdeki bu gelişme problemlerin büyümesini engellemiştir (Özer, 2012).

2.2. Türkiye-Suriye İlişkilerinde Tarihsel Süreç

Tarih boyunca çeşitli uygarlıklar ve devletlerin buyruğu altında olan Suriye, uzun yıllar boyunca Osmanlı İmparatorluğu himayesinde kaldıktan sonra Birinci Dünya Savaşı ile birlikte Fransızların kontrolüne geçmiştir. İkinci Dünya savaşının sona ermesi ile birlikte bağımsızlığını kazanan Arap ülkelerinden biri olan Suriye, 5 Temmuz 1944 tarihinde bağımsızlık ilanında bulunsa da Türkiye ile aralarında yaşanan Hatay sorunu nedeniyle 2 yıla yakın bir süre Türkiye tarafından tanınmamıştır. Irak Başbakanı Nuri Sait Paşa'nın aracılığı ile her iki ülke de Hatay sorununun dile getirmeme hususunda anlaşmış ve resmi olarak 6 Mart 1946 tarihinde Türkiye Suriye'yi tanımıştır.

1950 yılına kadar görece sorunsuz olarak devam eden Türkiye – Suriye ilişkileri, Albay Çiçekli tarafından Hatay sorununun yeniden gündeme getirilmek istenmesiyle birlikte bir kez daha bozulmaya başlamıştır.

1953 yılında Amerika Birleşik Devletleri başkanlığına getirilen Eisenhower'ın Ortadoğu politikaları sonrası dönemin Türkiye hükümetince Arap dünyasına açılma arzusu 1955 yılında imzalanan Bağdat Paketi ile pekiştirilmeye çalışılmış, ancak bu çaba istediği karşılığı bulamadığı gibi Mısır, Suriye ve Sudi Arabistan bu oluşuma dahil olmayacaklarını açıklamıştır. Bu durum üzerine Türkiye hükümeti Suriye'ye gönderdiği mesajda olası bir Mısır baskısı altında Suriye'nin Türkiye için tehdit olduğunu düşünecek olursa, bu durum karşısında kayıtsız kalınmayacağını içerir bir nota yayınlamıştır (Fırat, 2018)

Takvimler 1957 yılını gösterdiğinde, Türkiye – SSCB ilişkileri anlatılırken de bahsini geçtiğimiz Eisenhower Doktrininin yayınlaması ile birlikte dönemin iktidarınca

Bağdat Pakı üyesi devletler ile yapılan görüşmeler sonrası daha Amerikancı bir tutum sergilenmiş ve Suriye'den Türkiye'ye gelebilecek tehditler göz önüne alınarak güney sınırına asker yığılmıştır. Suriye ve müttefikleri tarafından ABD destekli Türkiye'nin, darbeci ve Suriye içişlerine karışan bir tutum içerisinde olduğu iddia edilmiştir. Tarafların sürekli olarak birbirlerine suçlamalarda bulunmasına SSCB de dahil olmuş ve Suriye'ye yapılacak olası bir müdahalenin yerel bir problem olmayacağını belirterek başta Türkiye olmak üzere dolaylı yoldan ABD'yi tehdit etmiştir. 1958 yılında Suriye'nin Mısır ile birlikte Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni kurması Türkiye tarafından memnuniyetle karşılanmış ve söylemler yumuşatılmaya başlamıştır. SSCB tarafından da daha ılımlı tavırlar sergilenmesi ile birlikte Suriye Krizi nihai bir savaşın eşiğinden dönülerek zaman içerisinde gündemini yitirmiştir.

1960'lı yıllarla birlikte Nasır'ın Arap dünyasında etkisini yitirmesi ile birlikte Suriye ve Irak'ta Arap milliyetçiliğini öngören Baas Hareketi ön plana çıkmaya başlamıştı. Bununla birlikte dönemin Türkiye'since Arap ülkeleri ve Ortadoğu ile ilişkilerde yakınlaşma hedeflenmekteydi. 1967 yılında çıkan Arap-İsrail savaşlarında Türk hükümetince Mısır, Suriye ve Ürdün topraklarının korunması söylemleri Türkiye'yi bu üç devlet ile birlikte Arap dünyasında daha sempatik hale getirmişti.

12 Mart 1971 yılında Türkiye'de yaşanan muhtıra sonrası uluslararası ilişkilerde yeniden Amerika yanlısı politikalar izlemeye başlayan Türkiye'nin, SSCB etkisi altında bulunan Baas rejimli Suriye ile arası bozulmaya başlamıştı. 06 Ekim 1973'te başlayan yeni Arap-İsrail savaşında 1967'deki tutumunu değiştirmeyen Türkiye, 1974 Kıbrıs Harekatı sonrası ABD ile arasının bozulmasıyla yeniden Arap dünyasına yönelmiş ve 1980'lere kadar ilişkiler bir iyi bir kötü değişen dinamikler paralelinde seyretmiştir. (Fırat, 2018)

Türkiye'de yapılmaya başlanan barajlar nedeniyle Suriye'ye giden suların kesintiye uğratıldığı iddiaları ile gerilimli olan ilişkilerde 1983 yılında Güney Doğu Anadolu (GAP) Projesinin başlatılması Suriye'yi su konusunda iyiden iyiye tedirgin etmeye başlamıştı. Yaşanan su krizleri ile birlikte Suriye'nin ASALA, DEV-SOL ve PKK gibi terör örgütlerine destek vermesi ve PKK terör örgütü elebaşı Abdullah ÖCALAN'ın Suriye'de barınması nedeniyle neredeyse savaşın eşiğine getirmiştir(Kambur, 2016).

Türkiye'nin tehdit ve baskıları sonrası Ekim 1998'de Adana'da bir araya gelen taraflar uzlaşmaya varmışlardır ve PKK terör örgütü lideri Abdullah ÖCALAN, Suriye'den sınır dışı edilmiştir. Suriye hükümetince PKK terör örgütünün faaliyetlerine izin

verilmeyeceği taahhüt edilmiş ve iki ülke bu tarihten sonra birçok alanda işbirliği kararı almışlardır (URL-1, 2021).

2000’li yıllarla birlikte Suriye’de Beşar ESAD ve Türkiye’de de AKP Hükümetinin başa gelmesiyle Adana Mutabakatında alınan işbirliği kararları hayata geçirilmeye başlanılmış ve özellikle Ahmet DAVUTOĞLU’nun da doktrini doğrultusunda ikili ilişkiler hiç olmadığı seviyelere ulaşmaya başlamıştır. Irak’ta yaşanan İkinci Körfez Savaşı sonrası ABD’nin bölgedeki Kürt gruplara destek vererek müttefik olarak görmesi Türkiye ve Suriye’yi bölgede olası bir Kürt Devleti kurulması endişesi iki ülkeyi birbirine yaklaştıran başka bir unsur olmuştur (Kambur,2016).

2.2.1. Suriye’de yaşanan Arap baharının Türkiye’ye olan yansımaları

Literatürlere Davutoğlu Doktrini olarak geçen Türkiye’nin yeni dış politika stratejisi gereği komşularla “Sıfır Sorun” politikası bir yanda, Ortadoğu’da bölgesel lider olma arzusu bir tarafta Türkiye’yi Arap ülkeleri ile sıkı ilişkiler kurmaya itmiştir. Bu sıkı ilişkiler kimi zaman birliktelik kimi zaman da düşüncelerde ayrılıklar olarak önümüze çıkmaktadır (Deniz, 2013). Güneydeki en uzun komşumuz olan Suriye ilişkilerinde ise Tunus’ta başlayarak domino etkisiyle neredeyse tüm Arap Yarımadası’na yayılan ve Arap Baharı olarak nitelendirilen demokrasi hareketleri, özellikle daha otonom ve dikta yönetim içerisinde olan ülke yönetimlerini teker teker yıkar hale gelmişti. Elbette bu durumun Baas rejimi ile yine bir dikta yönetimin hakim olduğu Suriye’ye de uğraması muhtemeldi ki takvimler Şubat 2011’i gösterdiğinde 15 çocuğun bir okul duvarına “Senin sıran geliyor Doktor” yazması gelecek günlerin habercisiydi. Bu yazıyı yazan çocukların tutuklanarak işkenceye maruz bırakılması da kaçınılmaz sonu engelleyemedi. Bu olaydan yaklaşık bir ay sonra 15 Mart 2011 tarihinde Dera’da yapılan ilk gösteri ile birlikte Arap Baharı artık Suriye’yi de sarmıştı (Demir, 2016).

Türkiye hükümeti özellikle bu sürece gelene kadar Suriye Hükümeti ile yürütmekte olduğu iyi ilişkiler ve Arap Baharı’nın Tunus, Mısır, Libya, Cezayir, Ürdün ve Fas gibi ülkelerdeki olumsuz sayılabilecek sonuçlarını da göz önünde bulundurarak daha çok meşru devlet yanlısı bir politika benimsemiştir. Her fırsatta Suriye’nin toprak bütünlüğünün korunması gerektiği vurgulanmış ve Suriye’de yaşanacak olası karışıklığın başta sınır ülke olması nedeniyle kendi aleyhine sonuçlar doğurabileceği kaygısını taşımıştır. Ne var ki Suriye günden güne karışmakta ve Esad yönetimi verdiği birçok sözü tutmamaktaydı.

Türkiye tarafından da defalarca uyarılmasına rağmen Esad'ın Suriyeli muhalifler üzerine baskısını şiddetlendirerek arttırması iki ülke arasında görüş ayrılıklarını beraberinde getirmişti. İyice karışan Suriye'de 2012 yılından itibaren radikal gruplar etkili olmaya başlamış ve 2013 yılında DEAŞ⁴ bölgede en büyük tehdit unsuru olmaya başlamıştır. DEAŞ ile mücadelede özellikle ABD ve Rusya destekli PKK terör örgütünün Suriye kanadını oluşturan PYD/YPG⁵ silahlandırılmaya ve bölgede güç olmaya başlamıştır. Türkiye'nin bu durum üzerine gerek ABD, gerekse de Rusya'ya tepkisi gecikmemiştir. Git gide daha karmaşık bir hal alan bölgede ciddi anlamda göç dalgası başlamış ve bu dalgadan en çok nasibini alan yine sınır komşusu da olmamız sebebiyle Türkiye olmuştur. Suriye'de yaşanan Arap Baharı'nın ilk etkilerini de yukarıda bahsettiğimiz bu dinamikler ölçüsünde biraz açmak yararlı olacaktır.

2.2.1.1. DEAŞ

DEAŞ terör örgütü 1999 yılında Afganistan'da Tevhid ve Cihad Örgütü adıyla kurulsada dünya kamuoyunda Irak ve Suriye başta olmak üzere tüm dünyada 2014 yılında gerçekleştirdiği kanlı eylemler ile daha çok duyurmayı başarmıştır. Örgüt ilk olarak 2006 yılında yayınlamış oldukları video ile Irak'ta bulunan Bağdat, Kerkük gibi önemli yerlerle birlikte birçok bölgeyi de kapsayan bir alanda sözde Irak İslam Devleti kurduklarını açıklamışlardır.

2011 yılında ABD'nin Irak'tan çekilme kararı alması ve aynı yıl itibariyle Suriye'de başlayan Arap Baharı neticesinde bölgede yaşanan otorite boşluğunu da fırsat bilen örgüt, 2013 yılında Suriye'nin Rakka şehrini ele geçirdikten sonra ismini Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) olarak değiştirmiştir. Bu tarihe kadar kurulmuş olduğu 1999 yılından itibaren El Kaide'ye bağlı bir örgüt olan DEAŞ, 2013 yılı ile birlikte kendisini halife ilan eden Ebu Bekir El BAĞDADİ liderliğinde yeni bir terör örgütü olarak sahne almaya başlamıştır.

Örgüt gütmekte olduğu ideolojiyi yaymak için İslamiyet'i kullanmaya çalışmakta ve cihat için savaşılan bir İslam Ordusu kimliğini sıklıkla dile getirerek örgüte olan katılımı arttırma gayreti içerisinde olmuştur. Ne var ki belli coğrafyalar için bu söylemler yerini bulmuş olsa da her geçen gün bölgede ve dünyanın çeşitli yerlerinde saldırılarına devam eden örgüt dünya kamuoyunun daha çok tepkisini almaya başlamıştır. Ayrıca 11 Eylül

---

⁴ DEAŞ: Irak Şam İslam Devleti

⁵ PYD : Demokratik Birlik Partisi, YPG: Halk Savunma Birlikleri (Askeri Kanat)

saldırıları ile birlikte dünyada başlayan İslamofobinin de bazı kesimlerce yeniden dillendirilmesine neden olmuştur.

30 Eylül 2013 tarihinde kabul edilen yasa ile Türkiye'nin DEAŞ'ı terör örgütü olarak kabul etmesi bu örgütü Türkiye'ye karşı düşman etmiş ve Türkiye'nin çeşitli yerlerinde eylemler yaparak Türklerin kendi İslam anlayışına uzak olduklarını 2017 yılında çıkarılan örgüte ait Rumiya dergisinde de Türk halkının çoğunun kafir olduklarını yazarak göstermişlerdir.

Örgüt tarafından Türkiye'de bu güne kadar 20 Mart 2014 tarihindeki Niğde Saldırısı ile başlayan ve birçoğumuzun hafızalarından hala silinmeyen Reina Gece Kulübü Eylemi, Suruç Saldırısı, Ankara Tren Garı Eylemi gibi 14 terör saldırısı meydana gelmiştir. Bu saldırılarda 11'i güvenlik görevlisi olmak üzere toplam 304 vatandaşımız hayatını kaybetmiştir. 1338 vatandaşımız da saldırılar sonucu yaralanmıştır. Örgüt saldırılarında genellikle intihar türü eylemler ile bombalı saldırı ve yalnız kurt adını verdikleri saldırılar düzenlemiştir.

Artan terör saldırıları ile birlikte Türkiye, DEAŞ ile mücadelede tedbirlerini arttırmış ve bu bağlamında 2017 yılı sonu itibariyle; 12 Dernek kapatılmış, 2564 Sosyal Medya Hesabına işlem yapılmış, gözaltına alınan 9350 şüpheliden 3069'u tutuklanmış, 33 il ve 66 noktada Risk Analiz Birimleri oluşturulmuş ve bu birimlerce 4500 şüpheli şahıs sınır dışı edilmiştir. Ayrıca Irak ve Suriye'deki kamplara gitmek isteyen 99 ülkeden 4957 kişi yakalanarak sınır dışı edilmişlerdir. Çatışma bölgesinden Türkiye'ye girmeye çalışanlarca sınırlarımızda yaratılan kontrolsüz hareketliliği engellemek maksadıyla, sınır hattındaki fiziki güvenlik tedbirleri teknolojik olanaklarında kullanımı ile birlikte arttırılmıştır. Özellikle düzensiz göç nedeniyle alınan bu fiziki tedbirler başta DEAŞ olmak üzere birçok terör örgütü mensubunun Türkiye'ye geçişini önemli ölçüde engellemiştir. Alınan tedbirler ve yürütülen istihbari çalışmalar ile sadece 2016 yılında bile 22 olası terör eylemi bertaraf edilmiştir.

Terörizmle mücadelede her zaman uluslararası işbirliği içerisinde olan Türkiye, DEAŞ ile mücadelede de oluşturulan koalisyonun en kuvvetli destekçilerindendir. 2013 yılı Şubat ayında Türkiye'de yürürlüğe giren 6415 Sayılı Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Hakkındaki Kanun ile DEAŞ'ın ve diğer terör örgütlerinin finansal kaynakları da kurutulmaya çalışılmaktadır (URL-2, 2021).

Ülke içerisinde DEAŞ ile mücadele hız kesmeden sürerken özellikle Suriye'de bulunan DEAŞ tehlikesi de tedbirleri beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda; DEAŞ tehdidi

altına bulunan ülke dışındaki tek vatan toprağımız Süleyman Şah Türbesi ve Saygı Karakolu 21 Şubat 2015 tarihinde düzenlenen Şah Fırat gece operasyonu ile bulunduğu yerden taşınmıştır. 2016 yılında tarafımızca Suriye topraklarında başlatılan Fırat Kalkanı operasyonu ve devam eden süreçte ABD, Rusya, Rejim Askerleri ve PYD'nin bölgedeki DEAŞ ile mücadelesi neticesinde 2016 yılında Irak topraklarından çıkartılan DEAŞ, 2018 yılı itibariyle Suriye'den de çıkartılmıştır. 2019 yılı Ekim ayında ABD'nin yapmış olduğu bir operasyon ile DEAŞ lideri Ebu Bekir El BAĞDADİ'nin öldürüldüğü açıklanmış ve BAĞDADİ'nin yerinin belirlenmesi ile diğer DEAŞ mensuplarının yakalanmasında Türkiye'nin önemli rolü olduğu dönemin ABD başkanı Donald TRUMP tarafından dile getirilmiştir.

2.2.1.2. PYD/YPG

Mart 2011'de Suriye'de başlayan gösteriler ve devamında süregelen iç çatışmalar ile birlikte Türkiye'nin güneyinde bulunan ve en uzun sınır komşumuz Suriye hattında güvenlik problemleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle 2014 yılı itibariyle bölgede DEAŞ'ın güçlenmesi ve dünyanın çeşitli yerlerinde sansasyonel eylemler yapması uluslar arası kamuoyunu DEAŞ ile mücadeleye itmiştir. Yukarıda da anlatıldığı üzere ABD, Rusya ve Rejim Güçleri haricinde DEAŞ ile mücadelede batılı devletlerin desteğiyle PYD/YPG de aktif olarak rol almıştır. Bu tarihe kadar Türkiye için uluslararası bazı platformlar dışında bahsi çok edilmeyen PYD nedir, Türkiye'nin ABD, Rusya ve diğer batılı devletlere PYD özelinde vermiş olduğu tepkinin altında ne yatmaktadır, bunları anlamak adına PYD/YPG'nin tarihine bir göz atmak gerekir.

1983 yılında Eruh baskını ile başlayan Türkiye'nin PKK ile mücadelesi günümüzde de durmaksızın devam etmektedir. Yaklaşık olarak 39 yıldır süregelen bu mücadele çoğu zaman topraklarımız dışına taşmış ve gerek destekçi devletler gerekse de barınma ve yapılanmalarına müsaade eden devletler ile de devam etmiştir. Bu bağlamda daha önce de bahsettiğimiz üzere 1998 yılına kadar Suriye topraklarında rejim tarafından faaliyet yürütülmesine izin verilen PKK, yıllar içerisinde bölgedeki en güçlü Kürt siyasi partisi haline gelmiştir.

1987 yılında Şam ve Halep gibi büyük kentler başta olmak üzere birçok bölgede ofisler açan örgüt, 1998 Adana Mutabakatı sonrası Türkiye'nin rejime yönelik sert

tutumuyla birlikte azalan desteğe çözüm bulabilmek amacıyla isim değişikliği arayışlarına gitmiştir. 2003 yılında Suriye'nin Rojova bölgesinde PKK'nın tüm finansal ve lojistik kaynaklarını kullanmak suretiyle sol fraksiyon bir örgüt olarak kurulan PYD, her ne kadar kendilerinin PKK ile bir bağlantıları olmadığını söylese de ideolojik lider olarak kendilerine tıpkı PKK gibi Abdullah ÖCALAN'ı görmektedirler. PYD/YPG'nin PKK'yı inkar etmesinin nedenini irdelersek eğer, uluslar arası alanda birçok ülke tarafından terör örgütü olarak kabul edilen PKK'nın bu yaftasından kendisini kurtarmak ve daha çok yapılandığı Suriye'de kendilerini lokal bir Kürt partisi olarak tanıtarak destek sağlamaktır. PYD/YPG'nin bu tutumuna karşın çok iyi bilinir ki, Türkiye'de faaliyet gösteren PKK, Suriye'de PYD/YPG, İran'da da PJAK/YRK⁶ olarak faaliyet göstermektedir. Her üç örgüt de askeri, lojistik ve finansal anlamda sık sık birlikte hareket etmekte olup, yakalanan bazı örgüt mensuplarınca verilen beyanlarda ben kimi zaman PKK, kimi zaman YPG, kimi zaman da PJAK'ım diyerek bu birlikteliği ortaya koydukları görülmektedir. Nitekim PYD/YPG'nin yönetim kadrosu ile etkisiz hale getirilen örgüt mensupları incelendiğinde, birçoğunun örgüte ilk katılımlarının PKK üzerinden olduğu gözlemlenmektedir (Cengiz, 2018).

Suriye'de yaşanmakta olan Arap baharının yarattığı kargaşa ortamını fırsat bilerek Sınır hattında güçlenmeye başlayan PYD/YPG, özellikle ABD başta olmak üzere bölgedeki diğer aktörlerce DEAŞ tehdidine karşı silahlandırılmış ve mücadeleye katılımı sağlanmıştır. Oysaki ABD ve diğer birçok batılı devletçe PKK bir terör örgütü olarak kabul edilirken, diğer yandan da DEAŞ bahane edilerek örgütün sürekli olarak silahlandırılıyor olması ve bu silahların doğrudan PKK'nın kullanımına da sunuluyor olması Türkiye'yi endişeye düşürmektedir.

Öte yandan DEAŞ'a karşı batılı devletlerin desteği ile savaşını sürdürmekte olan PYD/YPG, 2015 yılında Ayn El Arab (Kobani) bölgesini almış ve Fırat Nehri'nin batısına kadar genişlemiştir. Bu durumdan tedirgin olan Türkiye, Fırat'ın batısını kırmızı çizgi ilan etmiş ve bu tutumunu her platformda yüksek sesle dile getirmiştir. 2016 yılında başlatılan Fırat Kalkanı ve devamında Zeytin Dalı, Barış Pınar gibi askeri operasyonlar ile Türkiye, PYD/YPG'nin bölgede daha fazla güçlenmesini ve yayılmasını engellemiştir.

---

⁶ PJAK: Kürdistan Özgür Yaşam Partisi, YRK: Doğu Kürdistan Savunma Birlikleri (Askeri Kanat)

Rakka'nın DEAŞ unsurlarından alındığı 2017 yılında, PYD/YPG mensuplarınca Abdullah ÖCALAN posterinin kent merkezinde açılması, bizlere bir kez daha PKK'dan ayrı bir örgüt olmadıklarını göstermiş olmasına rağmen, PYD/YPG terör örgütü başta ABD ve Rusya olmak üzere birçok batılı devlet tarafından halen terör örgütü sayılmamakta ve PKK ile olan bağı görmezden gelinmektedir (Bektaş, 2020).

2.2.1.3. Düzensiz Göç

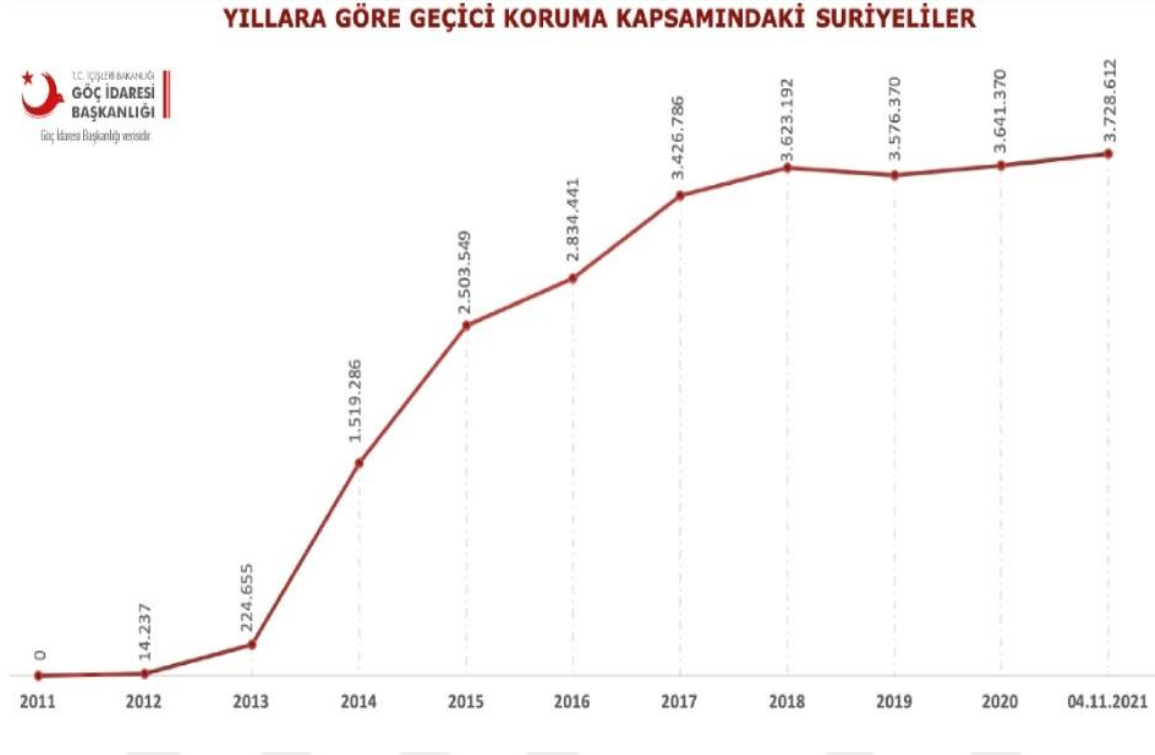
Tunus'ta işsiz bir üniversite mezununun kendisini yakması ile başlayan Arap Baharı, 2011 yılı Mart ayında Suriye'de başlayan gösteriler ile burada bir iç savaşa dönüşmüştür. Bu tarihle birlikte her geçen gün iyiden iyiye bir kargaşaya sürüklenen Suriye'de rejim ile muhalifler arasındaki anlaşmazlıklara bölgedeki kaos ortamından istifade eden terör örgütü gruplarının oluşturduğu baskı ve şiddet de eklenince, yaklaşık olarak 900 km'lik bir kara sınırına sahip olduğumuz Suriye ile aramızda önemli güvenlik sorunları ortaya çıkmıştır. Bu sorunların en önemlilerinden biri de düzensiz göç problemidir.

Suriye'deki savaştan kaçan ve Türkiye'ye legal ya da illegal şekilde sığınan Suriyeli mülteciler bir yana dursun, Türkiye'de gerçekleştirdikleri kanlı eylemler ile de ses getirmeyi amaçlayan DEAŞ, PYD/YPG gibi terör örgütü mensuplarının da kontrolsüz bir şekilde Türkiye'ye girişleri Türkiye adına bir bakıma en büyük güvenlik tehdidini oluşturmuştur.

Suriye'den topraklarımıza yönelik ilk göç hareketi, 29 Nisan 2011 tarihinde Cilvegözü Sınır Kapısı'ndan Hatay ilimize gerçekleştirilmiş olup Suriye'de artan şiddet ortamı ile paralel bir şekilde Türkiye'deki birçok ile hızla yayılmıştır (Bektaş, 2020). Bu süreçte Türkiye, Suriye'deki terör örgütü grupları ve rejim baskısından kaçan Suriyelilere yönelik şartsız bir şekilde kapılarını açmış ve son derece iyi koşullarda hazırlanan kamplarda misafir etmiştir (Keser ve Meral, 2016).

04 Kasım 2021 tarihli Göç İdaresi Başkanlığı verilerine göre geçici koruma kapsamı ile Türkiye'de ikamet etmekte olan 3.728.612 Suriyeli sığınmacı bulunmaktadır. 2011 yılından itibaren sığınmacı olarak Türkiye'ye kabul edilen Suriyeli sayısı, aradan geçen 10 yıldan fazla sürede düzenli bir şekilde artış göstermekte olup yine Göç İdaresi Başkanlığı'nın 04 Kasım 2021 tarihli verilerine göre üçüncü ülkelere, Yeniden Yerleştirilmesi Yapılan

18.053, Birebir Formülü kapsamında da 30.603 olmak üzere toplamda 48.656 Suriyeli Türkiye’den çıkış yapmıştır.

Tablo 2.6.: Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler

Suriyeli sığınmacılar hakkında yukarıda verilen istatistiki veriler elbette ki resmi rakamlar olup Türkiye’de kayıt dışı şekilde bulunanlarla birlikte bu sayının çok daha fazla olduğu herkes tarafından bilinmektedir.

Çeşitli yollarla Türkiye’yi geçmeyi başararak Avrupa’nın hatta Dünya’nın çeşitli bölgelerine yayılan 1.000.000’un üstünde Suriyeli, bu ülkelerde hayatlarını devam ettirmeye çalışmaktadırlar. Bir bakıma Avrupa’yı da tehdit eden bu düzensiz göç durumu Türkiye ve Avrupa Birliği ülkeleri arasındaki ilişkilerde şüphesiz son 10 yılın belki de en önemli tartışma konularından biri olmuştur.

Artan sığınmacı sayısının aksine Türkiye’deki kamplarda yaşamakta olan geçici koruma altındaki Suriyeliler ve kamp sayıları, gittikçe azalmakta olup kamplarını terk edenler ülke içerisinde farklı şehirlere dağılmaktadırlar. Suriye’de devam etmekte olan iç savaş nedeniyle ülkelerine dönmek istemeyen Suriyelilerin farklı dil ve kültürel yaşamları toplumda zaman zaman kabul görmemekte ve iki ülke insanı arasında bazı zamanlar lokal problemler yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Suriyelilerin sanayide ucuz işçi olarak çalışmaları Türkiye vatandaşları için işsizlik sorunu gibi başka problemleri de beraberinde getirmektedir. Ayrıca her ne kadar Avrupa Birliği ülkelerinden Suriyelilerin barındırılması ve iâşesi maksatlı yardımlar yapılırsa da mültecilerin giderlerinin büyük bir kısmının Türkiye

tarafından karşılanıyor alması da Türkiye Cumhuriyeti devletine önemli ölçüde ekonomik yük getirmektedir.

**GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDAKİ SURİYELERİNİN GEÇİCİ
BARINMA MERKEZLERİNE GÖRE DAĞILIMI
(5 İLDE 7 BARINMA MERKEZİ)**

İL	GBM ADI	GBM MEVCUDU	TOPLAM MEVCUT
ADANA (1)	Sarıçam	17.104	17.104
HATAY (3)	Altınözü	2.459	8.407
	Yayladağı	3.329	
	Apaydın	2.619	
KAHRAMANMARAŞ (1)	Merkez	9.711	9.711
KİLİS (1)	Elbeyli	8.250	8.250
OSMANİYE (1)	Cevdetiye	8.302	8.302
TOPLAM	51.774		
GEÇİCİ BARINMA MERKEZLERİ DIŞINDA BULUNAN SURİYELİ SAYISI		3.676.838	

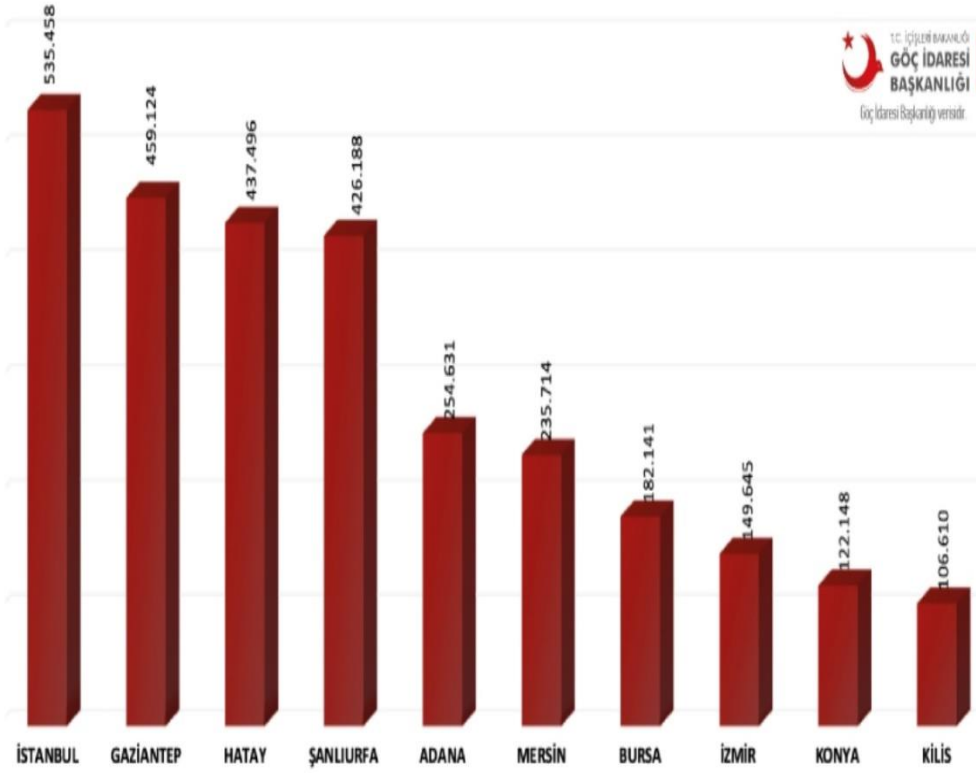
*04.11.2021 tarihi itibarıyla

Tablo 2.7.: Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Barınma Merkezlerine Dağılımı

Türkiye'nin her bölgesine dağılmış durumda bulunan Suriyeliler özellikle İstanbul ve Suriye sınır hattına yakın mesafede bulunan büyük kentlerdeki istihdam alanı nedeniyle yoğunlaşmış bulunmaktadır. Bu durum da bahsi geçen bölgelerdeki demografik yapıyı değiştirmekle beraber özellikle burada yaşamakta olan Türk gençleri açısından artan işsizlik ve uyum sorunu nedeniyle iki ülke insanlarını çeşitli nedenlerle sıklıkla karşı karşıya getirmektedir.

GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDA BULUNAN SURİYELİLERİN İLK 10 İLE GÖRE DAĞILIMI

Tablo 2.8: Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin İlk On İle Göre Dağılımı

Sonuç olarak iç kargaşanın devam ettiği Suriye’de her ne kadar işlerin daha iyiye gittiği yorumları yapılsa da bölgedeki Esad rejiminin tutarsız davranışları, bölgedeki terör örgütlerinin eski güçlerinden çok uzak olsalar da tehditkar durumlarının devam etmesi ve Türkiye’de bulunan Suriyelilerin büyük çoğunluğunun ülkelerine dönmek istememeleri, göç sorunun kısa vadede çözümlenemeyeceğini bizlere işaret etmektedir (URL-3, 2021).

2.3. Rusya Suriye İlişkileri ve Arap Baharı Sonrası Rusya’nın Suriye’ye Müdahalesi

Suriye bağlamında Türkiye – Rusya ilişkilerini irdelemeden önce son olarak Rusya ve Suriye arasındaki tarihsel bağın ne olduğuna bakmak ve Ortadoğu’da yaşanan Arap Baharı furyasında görece mesafeli davranan Rusya’nın, Suriye’deki karışıklığa neden müdahale ihtiyacı duyduğunu açıklamakta fayda vardır.

2.3.1. Rusya – Suriye ilişkilerinde tarihsel süreç

Uzun yıllar boyunca Osmanlı İmparatorluğu hakimiyeti altında yaşayan Suriye halkı hiçbir zaman bir ülke olamamış ve 1916 yılında imzalanan Sykes-Picot Antlaşması ile bu defa da Fransızların himayesinde manda rejimi altında kalmışlardır. İkinci Dünya Savaşı ile birlikte Ortadoğu’da azalan İngiliz ve Fransız hakimiyetinin savaşın bitimiyle birlikte son bulması, tarihte ilk kez Suriye halkı için bir devlet kurma fırsatı tanımıştır. Nitekim 1946 yılına gelindiğinde de Suriye Cumhuriyeti resmen kurulmuştur. Bu tarihlerle beraber bloklaşan dünyada yavaş yavaş başlamakta olan soğuk savaş ile birlikte süper güç konumunda bulunan ABD ve SSCB’nin ilgisini Ortadoğu’ya kaymıştır. SSCB ve Suriye ilişkileri de bir bakıma bu Ortadoğu’daki hakimiyet içgüdüleriyle 1946 yılında yapılan gizli antlaşma ile başlamış ve akabinde 1950 yılında taraflar arasında saldırmazlık antlaşması yapılmıştır. 1956 yılında yaşanan Süveyş Krizi devam etmekte iken taraflar arasında 1957 yılında Askeri İşbirliği Antlaşması imzalanmış ve ABD ya da İsrail’in, Suriye üzerindeki herhangi bir tehdidi durumunda SSCB’nin Suriye yanında yer alacağı açıkça dile getirilmiştir. SSCB’nin Suriye’ye yönelik bu kadar korumacı davranmasının altındaki sebepleri irdelenecek olursak; Ortadoğu’da hakim güç konumuna gelen ABD’nin SSCB’ye yönelik çevreleme politikasını bertaraf etmek ve Suriye’deki sosyalist fikirlerin yarattığı sempatinin olduğu söylenebilir.

İki ülke arasında en kapsamlı anlaşma 1980 yılında imzalanan 15 maddelik Dostluk ve İşbirliği Antlaşması olup bu antlaşmanın gizli maddesi ile İsrail tehdidinde yönelik SSCB, Suriye’yi korumakla mükellef olacaktır.

SSCB’nin 1991 yılında dağılması ile birlikte iki ülke ilişkileri zayıflamaya başlamış ve bu dönemde oluşabilecek olası ABD tehdidinde karşılık, 1991 yılındaki 1. Körfez Savaşı’nda Suriye, ABD ve Koalisyon Güçleri tarafında yer almıştır.

Putin’in Rusya’da iktidara gelmesi ile birlikte dış politika stratejileri de değişen Rusya, bu politikalarının başına yerleştirdiği enerji argümanı doğrultusunda yakın çevre ile dostane ilişkiler kurma eğilimine girmiş ve bu bağlamda Ortadoğu’daki eski dost Suriye ile yeniden yakınlaşmaya başlamıştır. 2005 yılında Beşar Esad’ın Rusya’ya yaptığı ziyaret ile SSCB dönemindeki askeri malzeme alımı nedeniyle oluşan borçlardan yaklaşık %75 oranındaki 13,4 milyar dolarlık borcu sildirmesi hem siyasi hem de ekonomik açıdan büyük bir başarı olarak görülmüştür. Rusya’nın bu tutumuna karşılık Suriye de, Çeçen ve Gürcistan sorunlarında Rusya yanlısı politikalar izlemiştir (Yılmaz, 2020).

2.3.2. Rusya'nın Suriye'ye müdahalesi

Ortadoğu'da Arap baharının başlamasıyla birlikte Rusya, Arap Baharı'nın bir ABD projesi olduğunu ve kendi çıkarları doğrultusunda Ortadoğu'yu karışıklığa sürükleyerek asıl amaçlarının Rusya'nın bölgeden diskalifiye edilmesi olduğunu savunmuştur (Çelikcan, 2018). Bu bağlamda Rusya'nın Suriye'ye müdahale nedenlerine bakacak olursak;

- Ortadoğu'da güç kaybetmekte olan ABD karşısında bölgede lider konumda olmak ve sorunun Rusya olmadan çözülemeyeceğini dünya kamuoyuna göstermek,
- Tunus, Mısır ve Libya'da yaşananlarda görece pasif konumda bulunan Rusya'nın, Suriye'de aynı hatayı yapmadan oyuna daha fazla girerek çıkarları doğrultusunda hamleler yapma isteği,
- Yaklaşık olarak 30.000'i bulan Suriye'deki Rus diasporasının varlığını korumak,
- Rusya'nın % 15'lik nüfusunu oluşturan Müslüman Rus vatandaşlarının DEAŞ'a katılımlarının sürekli olarak artıyor olması ve bu durumun kendi ülkesi adına yöneltebileceği Radikal İslam tehdidini önlemek,
- ABD'nin Suriye politikaları başta olmak üzere Ortadoğu'da yaşanmakta olan Arap baharı sürecinde başarısız olduğunu göstermek,
- Avrupa'ya yönelik mülteci akımının daha da arttırılmasını istemek,
- Yüzyıllardır sıcak denizlere inme politikasını belli ölçüde sağlayan ve Rusya'nın kendi toprakları dışındaki tek deniz üssü olan Tartus Limanı'nın, olası bir rejim değişikliği ile kaybedilme ihtimalinin olması,
- Ortadoğu'daki tek Arap müttefiki olan Suriye'nin Ortadoğu'ya açılan kapı olarak görülmesi,
- Ukrayna ile Kırım'ın ilhakı konusunda yaşanan kriz sonrası uygulanmakta olan ambargolardan kurtulmak istenmesi,
- Türkiye'nin bölgede Suriye üzerinden uygulayacağı politika ve stratejiler ile bölgesel lider olabilme kapasitesinin bulunmasını tehdit olarak görmesi,
- Müttefiki olarak sayılabilecek Esad'ın yaşanan iç kargaşalar sonrası iyice güç kaybetmesi ve bunun sonucunda da Rusya'dan yardım istemesi,
- Türkiye de dahil olmak üzere Avrupa'daki birçok ülkenin en büyük doğalgaz tedarikçisi durumunda bulunan Rusya, Doğu Akdeniz ve Kıbrıs çevresinde tespiti yapılan doğalgaz yatakları nedeniyle oluşabilecek alternatif hatları ekonomik bir çekince olarak görmesi,

- ABD'nin ve ABD yanlısı diğer ülkelerin Arap baharı ve Suriye'deki iç karışıklığa hukuksuz bir şekilde müdahalede bulunduklarını ispat etmek,
- Suriye'de olan silah satışları ile birlikte tüm dünyaya Rus silah sanayisini tanıtmak ve bu maksatla diğer dünya ülkelerine yönelik silah satışlarını arttırmak istemesi gibi kendi politikaları doğrultusundaki başka birçok nedenle daha Suriye'deki iç savaşa dahil olmuşlardır (Yılmaz, 2020).

3. 2010 SONRASI TÜRK-RUS İLİŞKİLERİNDE SURİYE FAKTÖRÜ

Bu tezin ana konusunu oluşturan 2010 sonrası Türk-Rus ilişkilerinde Suriye faktörü irdelenirken olaylar ve bu olaylar sonucu yaşanan gelişmeler kronolojik bir sıralamayla açıklanmaya çalışılacaktır. Bu gelişmelere yerli ve yabancı basının tutumu da tezde gösterilerek farklı bakış açıları yaratma gayreti içerisinde olunacaktır.

3.1. Jet Uçağının Düşürülmesi

Devletler sınırlarını belirlerken sadece üzerinde bulundukları ve işaretli alanlar içerisinde kalan kara parçalarını değil, belli mesafelere kadar deniz sahalarını ve yaşamakta oldukları kara parçasının üzerindeki hava sahasını da kendi sınırları olarak kabul ederler. Gerek sivil hava taşımacılığında gerekse de askeri hava araçlarının da dahil olduğu devlet hava araçları taşımacılığında uçuş alanları ilk olarak 1944 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin Şikago (Chicago) kentindeki Uluslararası Sivil Havacılık Konferansı tarafından düzenlenen toplantı sonrası alınan Şikago Konvansiyonu kararları ile belirlenmiştir. Türkiye Şikago Konvansiyonu'na her aşaması ile 1945 yılında üye olmuştur. Rusya ise SSCB döneminde soğuk savaşın getirdiği tedirgin zamanların gölgesinde kalarak çok daha geç bir tarih olan 1970 yılında antlaşmaya dahil olmuştur.

Bu antlaşmanın önemli maddelerini konumuz özelinde ele alacak olursak; antlaşmanın 1. Maddesinde ülkelerin kendi hava sahasındaki mutlak hakimiyetinin antlaşmaya üye tüm devletler tarafından kabul edilmiş olduğunu belirtmektedir. Antlaşmanın 9. Maddesinde ise antlaşmayı onaylayan her devletin, gerekli gördüğü takdirde başka devletlere ait hava araçlarının kendi hava sahası üzerinde yapacağı uçuşu tehdit sayabileceğini ifade ederken, devletlerin kendi hava sahaları üzerindeki kati hükmünü açıklamaktadır. İş bu maddelerden de anlaşılacağı üzere bir devlete ait resmi ya da sivil fark etmeksizin her türlü hava vasıtasının başka ülke hava sahasını kullanmadan önce mutlak suretle izin alması gerekmektedir (Keser ve Meral, 2016).

Yaşanan uçak krizi olayında önem arz eden bir diğer durum da angajman kurallarıdır. 2012 yılında Türkiye'ye ait bir F-4 jetinin Hatay'ın güneyinde düşürülmesi olayı ile birlikte sık sık duyulmaya başlanan angajman kuralları, pek çok ülke veya birlik ülkeler tarafından farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Bu tanımlamalardan birinde Birleşmiş Milletler

angajman kurallarını “askeri unsurlar için görevin yerine getirilmesi maksadıyla silahlı ya da silahsız kuvvete başvurma yetkisi veren talimat” olarak açıklamıştır. Birleşmiş Milletlerin bu tanımlaması ve ülkelerin birbiri arasında yapmış oldukları tanımlamalara en yakın ve bir bakıma en kapsayıcı olan tanım ise “yetkili mercilere yayımlanan ve amaçlarını gerçekleştirebilmek için askeri gücün kullanılabileceği durum ve sınırların belirlenmesinde yardımcı olan enstrüman” şeklinde Uluslararası İnsani Hukuk Enstitüsünün *San Remo Angajman Kuralları* isimli el kitabındaki biçimidir demek pek yanlış olmayacaktır.

2000’li yıllarla birlikte sürekli bir işbirliği halinde siyasetten ekonomiye, güvenlikten dış ticarete, enerjiden turizme birçok alanda dostane ilerlemekte olan Türk-Rus ilişkilerinin, otoritelerce 24 Kasım 2015 tarihinde, Türk hava sahasını ihlal eden Rus jetinin düşürülmesi ile bozulduğu söylenmektedir. Ancak Rus jetinin düşürülmesi öncesindeki dönem araştırıldığında 2011 yılında Suriye’de başlayan iç karışıklığa zaman içerisinde kendi çıkarları doğrultusundaki politikaları ve Suriye yönetiminin talepleri doğrultusunda Rusya’nın müdahil olması ilişkileri zedelemeye başlayan ilk etken olmuştur. Öyle ki 2015 yılı ile birlikte Rusya, Suriye’nin kuzey bölgesinde bulunan terör örgütleri DEAŞ ve El Kaide bağlantılı gruplar ile mücadele adı altında Türkiye sınırına çok yakın bölgelerde şiddeti giderek artan hava saldırıları gerçekleştirmeye başlamıştır.

Rusya’nın sınır hattındaki bu hava saldırıları sonrası Türkiye’nin ilk tepkisi dönemin başbakanı Ahmet DAVUTOĞLU tarafından 02 Ekim 2015 tarihinde katıldığı bir televizyon programı aracılığı ile dile getirilmiştir. Davutoğlu bu programda, Rusya’nın bölgede sadece terörist grupları değil, ılımlı muhalifleri de vurduğunu belirterek rahatsızlığını dile getirmiştir. Davutoğlu’nun bu açıklamalarının hemen bir gün sonrasında bu defa Cumhurbaşkanı Erdoğan, Rusya’nın Suriye ile herhangi bir sınır komşuluğu yokken bölgede bulunmasını eleştiren açıklamaları olmuştur.

Rusya cephesine bakıldığında Türkiye’den yapılan bu açıklamaları çok dikkate alınmadığı ve saldırılarına devam ettiği görülmektedir. 05 Kasım 2015 günü ise bir Rus savaş uçağının Türk hava sahasını ihlal ettiği Dışişleri Bakanlığı’nca açıklanmış ve bu durum karşısında Rus yönetimi bu ihlalin sebebini hava şartlarına bağlayarak bir daha gerçekleşmemesi yönünde garanti vermiş ve özür dilemiştir. Ancak bundan sonraki süreçte de Rus uçaklarının ihlallerinin devam ettiği bilinmektedir.

G-20 liderler zirvesinin gerçekleştirildiği 15 Kasım 2015 tarihinde Rusya Devlet Başkanı Putin'in "İŞİD'i finanse eden örgütler var" sözü ve petrol kaçakçılığı yönündeki iddiaları da kamuoyunda gerilimin tırmanacağı yorumlarını beraberinde getirmiştir.

Tarihler 24 Kasım 2015'i gösterdiğinde Genelkurmay Başkanlığı'na yapılan açıklamada milliyeti bilinmeyen bir savaş uçağının Türk hava sahasını ihlal ettiği, yönünü değiştirmesi hususunda yapılan tüm uyarılara rağmen cevap alınamadığı ve nihayetinde Türk F-16'ları ile vurularak düşürüldüğü bildirilmiştir. Rusya, düşürülen uçağın kendilerine ait SU-24 tipi bir savaş jeti olduğunu açıklamıştır.

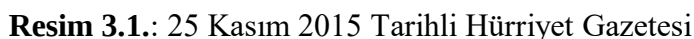
Uçağın düşürülmesi sonrasında taraflardan peş peşe açıklamalar gelmeye başlamış ve her iki ülke de kendisini ısrarla savunmuştur. Olayın hemen birkaç saat sonrası Rusya Devlet Başkanı Putin, çok sert bir açıklama yaparak Türkiye'yi İŞİD'i desteklemekle suçlamış ve "sırtımızdan bıçaklandık" sözleriyle tepkisini dile getirmiştir. Rus yönetimi bir taraftan da uçağın hava sahası ihlaliinde bulunmadığı yönündeki açıklamalarına devam etmiştir.

Bu durum karşısında Türkiye tarafından gelen karşı cevaplarda geri adım atılmamış ve Rusya'nın İŞİD'in bulunmadığı Türkmendağı bölgesini bombaladığı Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından belgeler ile açıklanmıştır. Ayrıca Rus yönetiminin hava sahası ihlali olmadığı iddialarına karşılık, ihlalin gerçekleştirildiği görüntüler ve haritalar paylaşılarak Türkiye'nin haklı bir şekilde meşru müdafaada bulunduğu ve angajman kurallarının uygulandığı söylenmiştir. Aynı gün Rus Dışişleri Bakanı Sergey LAVROV da kameralar karşısına geçerek Türkiye'ye yapacağı planlı ziyaretini iptal ettiğini açıklamış ve Rus vatandaşların da Türkiye'ye gitmemesi talimatını vermiştir.

Yaşanan tatsız hadise sonrası Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından Rus mevkidaşı Putin defalarca aranmış ancak, Putin telefonlara cevap vermemiştir. Türk yönetiminin düşürülen uçağın "Rus uçağı olduğunu bilseydik farklı davranırdık" açıklaması Rusları ikna etmemiştir (Yılmaz, 2020).

Rus jetinin düşürüldüğü 24 Kasım 2015 tarihi aynı zamanda NATO üyesi bir devlet tarafından düşürülen ilk Rus jeti olması münasebetiyle, NATO için de büyük hassasiyet taşımaktadır. Türkiye tarafından uçak düşürülmesi konusunda NATO'dan destek istenmiş ve NATO tarafından çok fazla işin içine girilmese de Türkiye'nin angajman kurallarını uygulayarak uçağın düşürülmesinde haklı olduğu savunulmuştur.

Jet uçağının düşürülmesinde yerli ve yabancı basında öne çıkanlar

45

Davutoğlu'nun "Sınırlarımızı ihlal edene karşı her türlü tedbiri almak uluslararası hakkımız" sözleriyle duyurmuştur. Yine gazetenin manşetinde Rusya lideri Putin'in "Sırtımızdan vurulduk" sözlerine genişçe yer verilmiş ve Türkiye'yi teröristlerle işbirliği yapmakla suçlayan sert bir dil kullanmıştır. Ayrıca gazetede Putin'in tehditlerini gösteren "İlişkilerimiz çok ciddi şekilde etkilenecek" sözleri öne çıkarılmıştır. Gazete tarafından ABD başkanı Obama'nın da sözlerine yer verilmiş ve "Türkiye'nin sınırını koruma hakkı var" alt başlığı ile eylemin haklılığı üzerine ABD ve NATO'dan gelen açıklamalar ile destek aranmaya çalışılmıştır. Gazetede bir başka alt başlıkta düşürülen savaş uçağı pilotlarının paraşütle atladıktan sonra havada vuruldukları Türkmen komutan Alparslan ÇELİK tarafından açıklandığı ve Rus yönetiminin de bir pilotlarının öldüğü açıklamasını yaptıkları anlatılmıştır.

Gazete özellikle manşet olarak kullandığı "En yüksek kriz" ana başlığı ile Rus savaş uçağının düşürülmesindeki tedirginliğini en yüksek perdeden açıklamaya çalışmış, alt başlıkları ile de yaşanan süreci okuyucusuna sırası ile aktarmaya çalışırken bir taraftan da özellikle ABD ve NATO açıklamaları ile birlikte ihlalin 17 saniye sürmesi konusundaki ayrıntıyı okuyucuya göstererek eylemde meşruluğu göstermek istemiştir. Diğer taraftan Rusya Devlet Başkanı Putin'in fotoğraflı ve büyük puntolu yazılan "sırtımızdan vurulduk" sözleri altında ilerleyen süreçte yaşanabilecek sorunlara da dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Koçak ve İnce'nin gazete manşetlerini irdeledikleri makalelerinde söylemler ve ideoloji analiz edilirken, gazeteyi Türkiye Cumhurbaşkanı ve Başbakanının sözlerine yer vermesiyle eylemi desteklediğini, Rusya lideri Putin'in ise tehditkar ve sert bir üslup kullandığını, ABD ve NATO'nun da yaptığı ılımlı söylemler ile Türkiye'ye destek vermeye çalıştığını açıklamıştır (İnce ve Koçak, 2018).

Minisker tarafından yazılan tezde ise gazete manşeti yorumlanırken; Rus savaş uçağının düşürülmesi olayı tüm detayları ile ele alındıktan sonra gazetenin yaşanan hadiseyi tarafsız olarak ele aldığını, kullandığı dil ve söylemde haklılığı da yansıtan bir üslup içerisinde olduğu belirtilmiştir (Minisker, 2019)

Resim 3.2.: 25 Kasım 2015 Tarihli Sabah Gazetesi

Türkiye’de daha çok iktidar yanlısı okuyucu kitlesine sahip olan Sabah gazetesi Rus uçağının düşürülmesi olayını manşetine “tam on kez uyardık günah bizden gitti” başlığı ile taşımıştır. Gazete aynı haberin devamında kullandığı alt başlıklarda da Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın resminin de bulunduğu “sınırımızı koruduk” cümlesine yer vermiş, bir başka alt başlıkta da ABD Başkanı Obama’nın “Türkiye’nin hava sahasını savunma hakkı var” sözlerini kullanmıştır. Yine haberin sağ üst köşesinde de düşürülen uçağa ait görüntüler paylaşılmıştır.

Sabah gazetesi ana manşette kullandığı “tam on kez uyardık” sözü ile Türk F-16’larının Rus jetini düşürmesindeki angajman kuralları gereği ikazların defaten yapılmasına rağmen ihlalin devam ettiğini vurgulayarak eylemin haklılığını ön plana çıkarmaya çalışmış olup Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın resminin de bulunduğu açıklamaları üzerinden yönetime destek mesajı verilmeye çalışılmıştır. Gazete ayrıca ABD Başkanı Obama’nın, Türkiye’nin hava sahasını koruma hakkının olduğunu söylediğini vurgulayarak yaşanan hadisedeki meşruluğu uluslararası pencereden vermeye çalışmıştır. Gazetenin manşetinde en dikkat çekici durum ise Rusya Başkanı Putin’in ya da Rusya adına herhangi bir devlet yöneticisinin sözlerine yer verilmemiş olmasıdır.

Resim 3.3.: 25 Kasım 2015 Tarihli Sözcü Gazetesi

Türkiye’deki AKP iktidarına muhalif yazıları ile bilinen Sözcü gazetesi, 25 Kasım 2015 tarihli manşetinde Türk F-16’sı ve Rus Su-24 jetinin fotoğraflarını kullanarak büyük puntolarla “savaşın eşiğindeyiz” başlığını, yazısının hemen altındaki iki lider Erdoğan ve Putin’in savaş uçakları içerisinde çekilmiş başka fotoğrafları ile kuvvetlendirmek istemiştir. Haberde ayrıca Türkiye’nin, Esad’ı destekleyen Rusya’ya ait savaş uçağını sınırda vurduğunu ve buna karşılık olarak Putin’in “sırtımızdan vurulduk” sözleriyle meydan okuduğunu yazmıştır. Gazete alt başlıklarında en dikkat çekici bölümlerden biri ise, Recep Tayyip ERDOĞAN’ın fotoğrafının altındaki Erdoğan ilk kez başkomutanlık yaptı başlığıdır. Gazetenin Erdoğan ve partisine muhalif duruşu nedeniyle başlıkta bir gönderme olabileceği düşünülse de, haberin devamında Başbakan Davutoğlu’nun ortalarda görülmediği ve yaşanan süreci Erdoğan’ın yönettiği vurgulanmaktadır. Manşette uçağın düşürülmesi olayında Türkiye’nin haklılığı ile ilgili bir alt başlık kullanılmamış olsa da aslında Erdoğan’ın yaşanan hadisede sorumluluk alarak gazete tabiriyle başkomutanlık yapması memnuniyet ile karşılanmış ve gazetenin sağ üst köşesindeki Hatay sınırını ihlal eden Rus uçağına 5 dakika içerisinde 10 kez uyarının yapıldığının yazılması ile Türkiye’ye arka çıkmıştır. Diğer taraftan gazetede ana başlıkla birlikte sağ alt köşedeki “Lavrov gelmiyor” ve “piyasalarda deprem” alt başlıkları ile de Sözcü gazetesi bundan sonraki süreçte yaşanacak siyasi ve ekonomik problemlere dikkat çekmek istemiştir.

Genel itibariyle yerli basının tutumunda, Türkiye’nin sınırının ihlal edildiği ve ihlalde bulunan uçağın milliyeti bilinmediği, 5 dakika içerisinde yapılan 10 uyarıya rağmen herhangi bir cevap alınamadığı ve ihlalin devam etmesi üzerine güvenlik tehdidini bertaraf etmek maksadıyla angajman kurallarının uygulanarak Rus jetinin haklı bir şekilde düşürüldüğü yönünde genel bir görüş hakim olmuştur.

Rus jetinin Türkiye sınır hattında düşürülmesi olayı elbette ki sadece Türk basınında değil başta Rus basını olmak üzere tüm dünya basınında geniş yer bulmuştur. Dünya basınında konu ile ilgili olarak öne çıkan haberleri inceleyecek olursak;

Rus Izvestia Gazetesi, uçağın düşürülmesi olayını Putin’in söylemleri üzerine derlemiş olduğu “Putin, Erdoğan’ı olacak sonuçlar için uyardı” başlığıyla duyurmuştur. Haberde ayrıca yaşanan trajik olayın Türk-Rus ilişkilerinde ciddi sonuçlar doğuracağı yazılmıştır. İnce ve Koçak’ın haber ile ilgili makalelerindeki söylem yorumlarında yumuşak bir dil kullanıldığı ifade edilse de gazetenin özellikle uçağın düşürülmesi sonrası yaşanacak

gelişmelerdeki “sonuçları olacaktır” sözleri aslında biraz tehditkar bir söylem de oluşturmaktadır (İnce ve Koçak, 2018)

Rus hükümet gazetesi olan Rosiyskaya Gazeta, haberinde Rus lider Putin’in sözlerini ön plana çıkarmış ve sözleri destekler şekilde olduğu gibi aktarmıştır. Özellikle Putin tarafından sarf edilen “arkamızdan bıçaklandık” cümlesini manşetine taşıyan gazete ayrıca Putin tarafından Türkiye’ye ve bölgedeki muhalif yanlısı diğer aktörlere hitaben söylediği teröristlerin işbirlikçileri sözlerine de gazetenin kapağında yer vermiştir. Gazete Rusya, Devlet Başkanı Putin’in dışında, Rusya Dış İşleri Bakanı Sergey LAVROV’un da Türkiye ziyaretini iptal ettiğini ve “Türkiye’ye gitmeyin” sözlerine de manşette yer vermiştir.

Rusya’nın en yüksek tirajlı gazetelerinden biri olan Kommersant gazetesi ise haberde Türkiye’nin tutumu üzerinden bir yorumlamaya gitmiş ve “dostça değil” sözleriyle açıklamaya çalışmıştır. Haberde ayrıca Rusya’nın, takviye maksatlı Suriye’ye yeni uçaklar göndereceği üzerinde de durularak bir bakıma Rusya’nın bölgedeki varlığı ile ilgili kararlılığını gösterme gayreti içerisinde olmuştur.

Rus basının önde gelen gazetelerinin yaklaşımları incelendiğinde Türkiye üzerine suçlayıcı bir üslup kullanıldığı ve yaşanan olayın getireceği sonuçlar üzerinden haberlerin aktarılmaya çalışıldığı görülmektedir.

Dünya basını incelendiğinde ise İngiliz The Guardian gazetesinin sınır ihlali üzerine yapılan tartışmaları, The Telegraph’ın da Rus uçağının Türkiye’nin uyarılarına uymadığını yazmış ve yaşanan hadiseye net yorumlar yapmaktan kaçınarak sınır ve uyarı kelimeleri üzerinden meşruluk aranmak istenmiştir. Ayrıca Amerika’nın New York Times gazetesinin “gerginliğin tırmanışı” ve Al Jazeera televizyonunun “tehlikeli gelişme” sözleri bu iki ülkenin de sonraki süreçte yaşanabilecek gelişmelerden duydukları kaygıyı gösteren haberlere yer verdiğini göstermektedir(URL-4, 201)

Rusya dışında Dünya’da önde gelen haber gazeteleri ve televizyonları incelendiğinde; olay aktörlerine yönelik yorumlardan kaçınılarak daha sonuç odaklı ve kaygı içeren açıklamalar yapıldığı gözlemlenmektedir.

24 Kasım 2015’te düşürülen Rus uçağı sonrası tarafların karşılıklı açıklamaları devam etmiş ve söylemler yumuşasa da uzlaşa sağlanamayarak iki ülke ilişkileri her geçen gün daha kötüye gitmeye başlamıştır. Olayın sıcaklığı ile özellikle Rus yöneticilerce sürekli

olarak zikir edilen “sonuçları olacaktır” sözleri karşılığında Türkiye’ye yönelik Moskova tarafından bazı kararlar alınmıştır. Bu kararlar doğrultusunda;

- 25 Kasım 2015 tarihli gazetelerde manşette verildiği üzere Lavrov Türkiye seyahatini iptal etmiş ve vatandaşlarına Türkiye’ye gitmemeleri talimatını vermiştir. Bu söylemlerden sonra Rus turizm acenteleri Türkiye turlarını iptal etmiştir.
- Rusya tarafından Akdeniz’e S-300 hava savunma füzeleri taşıyan gemiler gönderilmiştir.
- Suriye’nin kuzeyindeki operasyonların devam ettirilmesi kararı alınmıştır.
- Yaşanan hadiseden istifade etmek isteyen milliyetçi ve Ermeni kökenli milletvekillerince 1915 olaylarını inkar edenlere yönelik yaptırım uygulanması yönünde yasa teklifi hazırlanması önerilmiştir.
- Türkiye’den beyaz et alımı durdurulmuştur.
- Rusya’ya giden Türk iş insanları usulsüz bir şekilde Rus Göçmen Bürosunca gözaltına alınmıştır (Kurban ve Cabbarlı, 2019).

İlk etapta yukarıdaki maddelerde bulunan kararları alan Rusya, zaman içerisinde vizesiz seyahatin kaldırılması, durdurulan beyaz et alımına ilave olarak domates ve elma gibi Türkiye’den ithalini yaptıkları ürünlerin alımının durdurulması ve Türk Akımı ile ilgili görüşmelere son vermesi gibi ambargolar ile Türkiye ekonomisini hedef almıştır. Türkiye’nin en büyük doğalgaz tedarikçisi konumundaki Rusya, doğalgaz satışı ile alakalı ise herhangi bir kısıtlamaya gitmemiştir (Minisker, 2019).

Rusya’nın Türkiye’ye yönelik uygulamaya koyduğu ambargolar neticesinde; Türkiye-Rusya ilişkilerinin yorumlandığı 2000 sonrası dönemde Tablo-1, Tablo-2 ve Tablo-3’te görüldüğü üzere turizm ve dış ticaret alanında büyük düşüşler yaşanmıştır. Öyle ki Türkiye’nin Rusya ile olan dış ticaret hacmi 2014 yılında 30 milyar doların üzerinde iken bu durum uçak krizi ile birlikte 2016 yılında 17 milyar dolar gerilemiştir. Özellikle bizim açıımızdan bakıldığında Rusya’ya olan ihracatımız 2013 yılında 7 milyar dolara dayanmışken uçak krizinin hemen sonrasında 2016 yılında $\frac{3}{4}$ oranında azalarak 1,7 milyar dolara gerilemiştir. Yaptırımlar sonrası bir büyük düşüş de Türkiye’ye gelen turist sayısında yaşanmış ve 2014 yılında Türkiye’de 4,5 milyona yakın Rus turist ağırlanmışken bu rakam 2016 yılında 900 bin seviyelerine düşmüştür (Özel, 2018)

Yaşanan krizin ekonomik sonuçları çok daha fazla ön plana çıksa da iki ülke arasında bu durumun doğurduğu siyasi sonuçlar da olmuştur. Rus uçağının düşürülmesinin 2 gün sonrasında Rusya Savunma Bakanlığıncı askeri ortaklığın iptal edilmesi ve iki ülke arasında kullanılan kırmızı hattın kapatılması ilk tepkilerdendir. Çok daha önce kararı alınan ve 15 Aralık 2015 tarihinde Erdoğan ve Putin arasında yapılması planlanan Türkiye-Rusya Üst Düzey İşbirliği Konseyi toplantısı iptal edilmiştir. Türkiye'nin yaşanan olayın hem sonrasında NATO'ya toplanma çağırısında bulunması da Rus yönetimince hoş karşılanmamıştır. Rusya'nın ilişkilerin düzelerek normalleşmesi için Türkiye'ye sunduğu özür dileme, tazminat ödeme ve sorumluların yargılanması gibi talepleri de Türkiye'den kabul görmeyince gerilim bir süre daha sürmüştür.

Normalleşme yolunda 27 Mayıs 2016 tarihinde Putin, Atina'da verdiği bir demeçte Türkiye'den gelecek bir özür ile iki ülke ilişkilerinin yeniden başlayabileceğini dile getirmiş ve 12 Haziran'da kutlanan Rus günü kapsamında Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Başbakan Yıldırım'ın mevkidaşlarına gönderdikleri tebrik mesajları ile aslında ilk adım atılmıştır. 27 Haziran 2021 günü Erdoğan'ın Putin'e göndermiş olduğu mektup ile yaşanan uçak krizi sebebiyle üzüntülerini dile getirerek özür dilemesi, ölen pilotun ailesi için ne yapılması gerekiyorsa hazır olunduğu ve sorumluların yargılanacağını bildirmesi sonrası Putin'in de bu mektuba karşılık 2 gün sonra Erdoğan'ı arayarak iki ülke arasındaki işbirliğinin yeniden sağlanması için gerekenleri yapacağını söylemesi ile bir bakıma iki ülke arasındaki kriz sonlanmıştır (Minisker, 2019).

3.2. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişiminin İlişkilerdeki Rolü

Türkiye, çok partili hayata geçildiği 1946 yılından günümüze kadar birçok kez darbelere maruz kalmıştır. 1960 ve 1982 yıllarında ülke yönetimine yönelik yapılan askeri darbeler amacına ulaşmış ve yönetimlere el konulmuştur. 15 Temmuz 2016 gecesi de benzeri bir darbe ile Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) içerisindeki bir grup (FETÖ'cü askerler) tarafından başlatılan kalkışma, yine TSK'daki birçok asker ve ülkedeki diğer yapılanmaların darbe girişimini desteklememesi ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın CNN Türk'te katıldığı bir programda vatandaşlara yaptığı sokağa çıkın çağırısı ile birlikte amacına ulaşamamıştır. Kalkışmada bulunan FETÖ'cü askerlerce boğaz köprüleri kapatılmış, Ankara'da meclis

başta olmak üzere birçok stratejik hedef ele geçirilmeye çalışılmıştır. Gece boyunca devam eden çatışmalarda 249 vatandaş şehit edilmiştir (Bektaş, 2020).

24 Kasım 2015 tarihinde düşürülen Rus savaş uçağı sonrası bozulan Türkiye-Rusya ilişkileri, Haziran 2016'da Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın özür ve üzüntü dilekleri mektubuyla yumuşamaya başlamışken, 15 Temmuz gecesi yaşanan hadise sonrasında Türkiye'yi ilk arayan ülkelerden olan Rusya'nın, Türk hükümetinin yanında olduklarını bildirmeleriyle iyiden iyiye taraflar birbirlerine yakınlaşmaya başlamıştır. 15 Temmuz sonrası Türkiye'ye en çok destek veren ülkelerin başında Rusya'nın gelmesini, elbette ki haziran ayındaki Türk tarafının mektubu ve Jet uçağı krizi sonrası yumuşamaya duyulan ihtiyaç olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü her ne kadar Rusya bu süreçte Türkiye'ye özellikle ekonomik anlamda ambargolar uygulamış olsa da kendi açısından da Türkiye'yi kaybetmek ciddi ekonomik kayıplara yol açmıştır.

Türkiye'deki darbe girişimini yapan Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ)'nün SSCB dağıldıktan sonra 1990'lı yıllarla beraber birçok dernek ve okullar açtığı Rusya'da 2002 yılından itibaren yasaklanması ve Rusya için FETÖ'nün "aşırı örgüt" olarak sayılması da başka bir sebep olmuştur.

Rus basını ise 15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanan darbe girişimindeki süreci Moskova'nın bakış açısıyla değerlendirerek Türkiye yönetimi lehine yazılar yazmış olsa da, bu kalkışma Rusya'daki özellikle Ermeni, Kürt ve Milliyetçi kesimlerce, Türkiye'nin kargaşa içerisinde bulunduğu, halkın protesto ve gösteriler düzenlediği şeklindeki başlıklar ile yaptıkları yalan haberleri okuyucularına aktarmışlardır. Ayrıca Rus medyasında çıkan Fars Haber Ajansı kaynaklı bazı haberlerde, TSK içerisinde hareketlilik olduğu 14 Temmuz'da Türk istihbaratına bildirildiği ve darbe girişiminin Rusya tarafından önceden bilgi verildiği yönünde haberler aktarılmıştır (Kemaloğlu, 2016)

Sonuç olarak Türkiye'de 15 Temmuz 2016 gecesi bir grup FETÖ üyesi askerlerce başlatılan darbe girişimi amacına ulaşamamış ve Kremlin'in kalkışma hareketine yönelik Türkiye yönetimini destekler söylemleri ile de iki ülke ilişkilerinde uçak krizinin aşılmasına katkılar sağlanmıştır.

3.3. Karlov Suikastı

24 Kasım 2015'te Hatay sınırında SU-24 tipi Rus uçağının Türk F-16'ları ile angajman kurallarının ihlali gerekçesiyle düşürülmesi sonrası yaşanan krizin Türkiye-Rusya ilişkilerinde ortaya çıkardığı olumsuz sonuçlardan yukarıda bahsetmiştik. Yaşanan kriz ile bozulan iki ülke ilişkileri Haziran 2016'da önce Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Rus mevkidaşı Putin'e yazdığı üzüntü ve özür dileklerini iletir mektupla buzları eritmiş ve sonrasında 15 Temmuz 2016 tarihindeki hain darbe girişimine Rusya yönetiminin verdiği tepki ve Türk yönetimi yanında oldukları yönündeki açıklamalarıyla yeniden yumuşamıştı. İki ülke ilişkileri tam da uçak krizi öncesindeki pozitif vaziyete dönme eğiliminde iken 19 Aralık 2016 tarihinde, Rusya'nın Türkiye Büyükelçisi Andrey KARLOV' un katıldığı fotoğraf sergisinde uğradığı suikast ile yeniden sorgulanmaya başlamıştır.

2013 yılından itibaren Türkiye Büyükelçisi olarak görev yapmakta olan Andrey KARLOV, Ankara'da katıldığı Rus fotoğraf sergisinde bulunan ve daha sonra Çevik Kuvvet Polis Memuru olduğu tespit edilen Mevlüt Mert ALTINBAŞ tarafından "Halep'i unutmayın, Suriye'yi unutmayın!" sloganları sonrası suikasta uğrayarak hayatını kaybetmiştir. Suikastı gerçekleştiren polis memuru Mevlüt Mert ALTINBAŞ da olay yerindeki güvenlik güçlerince öldürülmüştür.

Uçak krizinin etkileri henüz tam anlamıyla atlatılmamışken meydana gelen bu olay sonrası tüm dünya basını gözünü iki ülke liderlerine çevirmiştir. Beklenenin aksine iki ülke liderleri yaptıkları ilk açıklamalarda sağduyulu bir şekilde hareket ederek olaya provokasyon üzerinden dikkat çekmeye çalışmışlardır. Olayın arkasında her iki ülkede de FETÖ şüphesi hasıl olmuştur (Yılmaz, 2018).

Olay sonrası Rusya Devlet Başkanı Putin'in ekranlarda yayınlanan ilk açıklamasında " Bu cinayet, bir provokasyondur ve Türkiye – Rusya ilişkileri ile Suriye'deki barış sürecini bozmayı hedeflemektedir" demiştir. Türkiye cephesine bakıldığında ise Cumhurbaşkanı Erdoğan yaptığı açıklamada, suikastın, Türkiye – Rusya ilişkilerinin normalleşme sürecini bozmaya yönelik bir provokasyon olduğu ve bu hususta da görüşme yaptığı Rus mevkidaşı Putin ile aynı fikirde olduklarını ve soruşturmanın Rusya ile ortak yapılacağını söylemiştir (URL-5, 2021).

Seri bir şekilde başlatılan soruşturmalar sonrası suikastın arkasında FETÖ olabileceği şüphesi üzerinde durulduğu açıklamaları yapılmıştır. Tezin kaleme alındığı dönemde görülen 09 Mart 2021 tarihli Karlov Suikastı karar davasında, FETÖ üyesi

oldukları tespit edilen 5 sanıktan 3 ‘ü 2 kez, 2 sanık da 1 kez ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırılmışlardır. Davada FETÖ elebaşı Fethullah GÜLEN’in de bulunduğu firari 9 sanık hakkında dosyaların ayrılması kararı alınmıştır.

Mahkemeden çıkan karar sonrası Rusya Dışışleri Bakanlığı yaptığı açıklamada, yaşanan gelişmeyi “Kararın nihayet almasından memnunuz” sözleriyle yorumlamıştır (URL-6, 2021).

19 Aralık 2016 tarihinde Karlov’a yapılan suikast sonrası, suikastı gerçekleştiren terör örgütü grup ya da gruplarınca ya da bu örgütlerin arkasında bulunan güçlerce, Türkiye ve Rusya ilişkileri hedef alınarak normalleşme sürecinin baltalanması amaçlanmış ve iki ülkede hedef gösterilmek istenilmiştir. Ancak yaşanan süreçte özellikle Türk ve Rus liderlerinin olaya sağduyulu yaklaşımları ile yaptıkları provokasyon açıklamaları, bu unsurların beklentilerini karşılamamış, aksine Karlov suikastı olayı, Türkiye ve Rusya’yı normalleşme yolunda ortak hedefler doğrultusunda birbirlerine daha fazla yakınlaştırmıştır.

3.4. S-400 Hava Savunma Füzeleri

İkinci dünya savaşı sonrası kutuplaşan dünyada, Sovyet tehdidine karşı müttefik devletlerce dünya üzerinde savunma maksatlı güvenlik sağlayıcı bir örgüt oluşturmak amacıyla kurulan NATO, 1950’li yıllarla birlikte Ortadoğu’da çıkan kargaşalar ve bu bölgedeki Sovyet etkisinin oluşturduğu tehdit sonrası, 1952 yılında Türkiye ve Yunanistan’ı bünyesine dahil etmiştir. Bu tarihten itibaren Türkiye, NATO ile birlikte hareket ederek politikalarını bu doğrultuda yürütme gayreti içerisinde olmuş ve bu durum nedeniyle SSCB ile ilişkilerinde uyuşmazlıklar yaşamıştır.

Soğuk savaşın en çok tırmandığı dönem olan ve ABD ile SSCB’nin nükleer savaşın eşiğine geldikleri Küba Bunalımı ve Jupiter Füzeleri krizleri, Türkiye’yi NATO’nun gözünde jeopolitik durumunun da etkisiyle çok daha stratejik bir üye konumuna getirmiştir(Yiğittepe, 2018).

Savunma mekanizmasını daha çok İkinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki Soğuk Savaş Dönemi üzerine şekillendiren NATO, Amerika Birleşik Devletleri’nde yaşanan 11 Eylül saldırıları ile birlikte ABD önderliğinde terörizm ve terör hareketlerine çevirmiştir. Bu süreçle birlikte bir NATO üyesi olan ve uzun yıllardır terör sorunu ile boğuşan Türkiye de,

hemen yanı başındaki komşusu Suriye’de başlayan iç savaşla birlikte savunma önceliğini terör saldırıları üzerine kurmak istemiştir. Bu kapsamda ABD, Almanya ve İspanya gibi müttefik ülkelerden Patriot Füzeri alınmıştır. Ancak bu anlaşmanın da geçici süre ile yapılmış olması ve iade edildikten sonra ABD ile birlikte NATO üyesi devletlerden yeterli desteği görememesi, Türkiye’yi yeni arayışlar içerisine itmiştir. Bu arayış içerisinde hava savunma sistemi için yüzünü önce yine ABD’ye çeviren Türkiye, ABD senatosunun karşı çıkması ile buradan istediği sonucu alamamış, Fransa ve İtalya ile yapılan görüşmelerde beklentisine ulaşamamış, Çin’deki arayışlar da ABD tepkisiyle son bulmuştur. Son olarak kendi topraklarına yakın konumda bulunan ülkelere S-300 hava savunma sistemi satan Rusya ile Suriye’de yaşanan bir kötü bir iyi birlikteliğin de etkisiyle S-400 hava savunma sistemi alımı konusunda anlaşmaya varılmıştır. Elbette ki bir NATO üyesi olmayan Rusya ile böyle bir anlaşma yapıyor olması, ABD ve NATO üyesi ülkelerin tepkilerine yol açmıştır (Yılmaz, 2019).

Bu tepkiler doğrultusunda ABD’nin ilk tehdidi üretici firmanın karşı olmasına rağmen F-35 savaş uçağı projesinden Türkiye’yi çıkarmak olmuştur.

Üyesi olduğu NATO ve başını ABD’nin çektiği batılı müttefiklerin tepkileri ile ikilemde kalan Türkiye için S-400 hava savunma sisteminin alınmasının ülke güvenliğine katacağı gücün önemi aşikar olmakla birlikte, daha önce Rusya’dan S-300 hava savunma sistemi satın alan ve bir NATO üyesi ülke olan Yunanistan’a benzer tepkilerin verilmemiş olması da ABD ve NATO’ya karşı Türkiye’nin elinde bir koz olarak durmaktadır (Kasapoğlu, 2017). Ayrıca başka bir sorun olarak Rusya’dan alınacak S-400’lerin NATO’ya entegrasi tartışılırken, gerek NATO Genel Sekreterliği’nce gerekse de Türkiye Dış İşleri Bakanlığı’nca S-400’lerin NATO Hava Savunma Sistemi’ne entegre edilmeyeceği de açıklanmıştır (Güler, 2019).

3.5. Askeri Operasyonlar

Tunus’ta başlayarak sırasıyla Ortadoğu ve birçok Kuzey Afrika ülkesini de etkisi altına alan Arap Baharı’nın, 2011 yılında Suriye’ye de sıçraması ile birlikte, burada bir iç savaşın başladığını daha önceki bölümlerde belirtmiştik.

Suriye’deki hareketlilik Arap baharını yaşayan diğer ülkelerden kısmen farklı bir seyir izlemiş ve Rusya, İran, Çin gibi ülkelerin rejim yanlısı tutumu, Suriye’de rejim değişikliği arzusundaki ABD ile müttefiklerinin isteğini zora sokmuştur. Bu çıkmazın içerisinde Suriye’de bulunan farklı etnik yapılar ve bölgenin kuzeyinde konuşlanmış terör örgütlerinin bazen kontrolsüz bazen de küresel güçlerin istekleri doğrultusundaki tavırları bölgede tam bir kaos ortamı hazırlamıştır.

Yaşanmakta olan iç savaşta binlerce masum Suriye vatandaşı hayatını kaybetmiş ve yaklaşık 13 milyon Suriyeli de ülkelerini terk etmek zorunda bırakılmışlardır. Bugüne kadar terörizm ile mücadele kapsamında üye olduğu her türlü uluslar arası örgütlerin manifestoları ve almış oldukları kararlar doğrultusunda hareket eden Türkiye, yaklaşık olarak 910 kilometre uzunluğunda sınır hattına sahip olduğu Suriye’den gelebilecek DEAŞ ve PYD/YPG tehdidi ile birlikte iç kargaşanın yarattığı düzensiz göçe karşı kendi tedbirlerini alma yoluna gitmiş ve sınır ötesi operasyon yapma kararı almıştır (Polat, 2020).

3.5.1. Fırat kalkanı harekâtı

Sınır güvenliği kapsamında ilk etapta bölgedeki DEAŞ tehdidi ile mücadele amacıyla BM (Birleşmiş Milletler) 51’inci maddesindeki⁷ “meşru müdafaa” hakkını kullanan Türkiye, 24 Ağustos 2016 tarihinde Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) ile birlikte TSK liderliğinde Fırat Kalkanı Harekâtı başlatılmıştır.

Türkiye’nin bu harekâtındaki amacı sınır güvenliğini korumak maksadıyla bölgeyi DEAŞ unsurlarından temizlemek olarak görülse de bir başka amacı da yıllardır mücadele içerisinde bulunduğu PKK terör örgütünün Suriye uzantısı PYD/YPG’nin, kırmızı çizgi olarak belirlediği Fırat Nehri batısına olan ilerleyişini durdurmak olmuştur.

Bu bağlamda başlatılan harekâta Türk Ordusu ve ÖSO birlikleri hedeflerine doğru başarılı bir ilerleme kaydederken, bölgedeki PYD/YPG unsurlarını da doğuya itmeyi başarmıştır. Bu ilerleyişle birlikte Türkiye, özellikle PYD/YPG unsurlarına yönelik

---

⁷ BM 51. Madde : Bu Antlaşmanın hiçbir hükmü,, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hâlel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi’ne bildirilir ve Konsey’in işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez (Url, 2021)

Münbiç'e yönelmek istese de kendi çıkarları doğrultusunda PYD/YPG'yi kullanmakta olan ABD ve Rusya tepkisi ile karşılaşmış ve yönünü yeniden değiştirmek zorunda kalmıştır. PYD/YPG'nin ABD ve Rusya tarafından DEAŞ'a karşı da kullanılıyor olması, Türkiye'nin PYD/YPG'yi Fırat Nehri doğusuna kaydırma planlarını baltalamış olsa da, Türkiye, güneyinde 90 kilometre uzunluğunda ve 40 kilometre derinliğinde güvenli bir tampon bölge oluşturmayı başarmıştır.

Tam 216 gün süren harekâta DEAŞ ve PYD/YPG unsurlarına ağır darbeler vurularak Cerablus, Çobanbey ve El-Bab kontrol altına alınmıştır. Harekât süresince 3000'den fazla terörist öldürülmüş olup 71 Türk askeri ve 600'ün üstünde ÖSO muhafızı hayatını kaybetmiştir (Bektaş, 2020).

Türkiye'nin bu kara harekâtındaki başarısı, dünya kamuoyunda beklentilerin çok üzerinde görülmüş ve Türkiye adına bir bakıma güç gösterisi olmuştur. Bu güç gösterisi ile birlikte bölgedeki terör örgütleri ve küresel güçlere, Türkiye'nin bölgenin en önemli aktörlerinden olduğu mesajı da verilmiştir demek yanlış olmayacaktır.

Fırat Kalkanı Harekâtında Yerli ve Yabancı Basında Öne Çıkanlar

Resim 3.4.: 25 Ağustos 2016 Tarihli Hürriyet Gazetesi

Türkiye'nin ÖSO birlikleri ile başlattığı Fırat Kalkanı harekatı 26 Ağustos 2016 tarihli Hürriyet gazetesi manşetinde genişçe bir yer bularak "14 saatte Cerablus" başlığı ile okuyucusuna duyurulmuştur. Haberin ayrıntısında hedeflerin ne zaman ve ne şekilde belirlendiği ve harekatın ne tarzda yapıldığına dair detaylar paylaşılmış ve Türkmen birlikleri ile ÖSO birliklerinin farklı yerlerdeki zafer pozları gazeteye taşınarak IŞİD'e karşı başlatılan harekatın PYD'ye de mesaj niteliğinde olduğu vurgulanmıştır.

Gazetede ayrıca Cumhurbaşkanı Erdoğan ve ABD Başkan Yardımcısı Biden'in el sıkışma fotoğrafı kullanılarak Biden'in açıklamalarına yer verilmiştir. Bu açıklamada; Türkiye'de yaşanan darbe girişiminden ABD'nin bilgisi olduğu yalanlanmış ve ABD'nin Türkiye'nin en iyi dostu olduğuna vurgu yapılmıştır. "Kürt Koridoru Olmayacak. Nokta." Alt başlığı ile Suriye kuzeyinde bir Kürt koridoru oluşumuna ABD tarafından izin verilmeyeceği ve PYD'nin belirtilen şartlara uymaması durumunda ABD tarafından desteklenmeyeceği yazılmıştır.

Gazete harita görseli kullandığı bir başka alt başlıkta, görsel üzerinden "Bu operasyon ne değiştirir?" sorusunu gündeme taşımış ve DEAŞ'ın yaşayacağı kayıplar ile PYD/YPG'nin Fırat'ın batısından vazgeçeceği, bu bölgenin Türkiye ile birlikte müttefik gruplarca kontrol altına alınarak bundan sonraki süreçte sorunun çözümü yolunda Türkiye'nin önemli roller üstleneceğine dikkat çekmiştir.

Genel hatları ile gazetenin kullandığı görseller ve başlıklar altındaki açıklamalar incelendiğinde; Türk F-16'ları ve Türk tanklarının Suriye sınırındaki harekatının görüntüsü üzerindeki büyük puntolar ile atılan "14 Saatte Cerablus" başlığı ile gazete bir güç vurgusu yapmak istemiş ve harekatın ilk günündeki başarısı sonrası çekilen ÖSO ve Türkmen birliklerine ait pozlar ile bu güç vurgusu desteklenmeye çalışılmıştır. Biden ve Erdoğan fotoğrafının altındaki açıklamalar ile ABD'nin 15 Temmuz sonrası gerilen ilişkilerde yeniden eskiye dönme arayışı içerisinde harekatta Türkiye'nin yanında olduğu izlenimine yer verilmiş ve Fırat Kalkanı sürecinin anlatıldığı yukarıdaki bölümlerde de söylemiş olduğumuz üzere her ne kadar DEAŞ'a yönelik bir harekat olarak başlatılmış olsa da, Fırat Kalkanı Harekatının hedeflerinden birinin de PYD/YPG olduğuna dair mesajlar gazete manşetindeki alt başlıklarla bir kez daha gösterilmeye çalışılmıştır.

Resim 3.5.: 25 Ağustos 2016 Tarihli Yeni Şafak Gazetesi

Yeni Şafak Gazetesi, Fırat Kalkanı Harekatını okuyucularına geniş bir alan ayırdığı birinci sayfadan “Bu daha başlangıç” manşeti ile duyurmuştur. Haberin açıklanmasında sabrın tükendiği ve Türkiye’nin sınır güvenliğini tehdit eden terör unsurlarına yönelik başlattığı hareket ile DEAŞ ve PYD/YPG’ye karşı güvenli koridor oluşturuluncaya kadar hareketin sürdürüleceği amacının taşındığı anlatılmıştır.

Haberde kullanılan alt başlıklarda ise Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın fotoğrafı altında verilen “Artık bu işe noktayı koyacağız” sözleri ile Başbakan Binali YILDIRIM’ın görselinin de verildiği “Münbiç temizlenene kadar sürecek” açıklamaları bulunmaktadır. Gazetede bir başka alt başlık olan “12 Saatte Cerablus” görseli altında maddeler halinde, saat saat ilerleyişi okuyucusuna sunmuş, Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu’nun PYD’ye son uyarı

sözleri ile sunularak Fırat'ın doğusuna çekilme hususunda gerekenin yapılacağı açıklamalarına yer vermiştir.

Yeni Şafak Gazetesi'nin haberi ele alış biçimi yorumlanacak olursa, gazetenin yine Hürriyet gazetesinde olduğu gibi haberi verirken kullandığı Türk F-16'ları ve Türk tankları görselleri ile birlikte ÖSO birliklerine ait görsellerle yine bir güç gösterisi yapılmak istenmiştir. Gazete ayrıca Cumhurbaşkanı Erdoğan, Başbakan Yıldırım ve Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu'na ayırdığı bölümlerde, Türk hükümetinin harekattaki kararlılığını ifade eden sözlerine yer vermiş ve bu kararlıkta sadece DEAŞ değil PYD/YPG için de hareketin süreceği vurgusu kamuoyuna gösterilmeye çalışılmıştır.

Resim 3.6.: 25 Ağustos 2016 Tarihli Cumhuriyet Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi, başlatılan Fırat Kalkanı Harekatı'nı ilk sayfasını ikiye bölerek okuyucusuna duyurmuştur. Sayfanın üst bölümünde “Fiili tampon bölge” başlığının arka planında Türk Tanklarının bulunduğu bir hareket görseli içerisinde hareketin detayları paylaşılarak, harekatta kullanılan uçak, tank ve personel sayıları paylaşılmıştır. Haberde Cerablus'un IŞİD'den kurtarıldığı ve Kürt kantonlarının arasına ÖSO'nun girdiği yazılmıştır. Haberde ABD'nin açıklamalarına da yer verilerek, harekata hava saldırıları ile destek verildiği ve bölgede güvenliğin oluşturulmasına müteakip bölge insanın yerleştirileceğinden bahsedilmiştir.

Gazete, sayfasının alt bölümünde ise ülke dışı açıklamalara daha çok yer vererek ABD'nin PYD/YPG'ye yaptığı “Fırat'ın batısı uyarısı” alt başlığı altında PYD/YPG'nin Fırat'ın doğusuna çekilmesi yönündeki önerisinin YPG tarafından kabul görmezse ABD desteğini kaybedecekleri Biden'in sözleri ile verilmiştir. Bir başka alt başlıkta “En sert tepki Rusya'dan” manşeti üzerinden Rusya'nın kaygılarını ve Suriye'deki egemenliğin ihlali üzerinden Rusya'nın tepkileri habere taşınmıştır.

Cumhuriyet gazetesi de genel hatları ile yorumlandığında Hürriyet ve Yeni Şafak gazetelerinde olduğu gibi Türk ordusuna ait tankların görseli altında harekatta kullanılan araç gereç, silah, personel gibi bilgilerin detaylarının verilmesi ile bir güç vurgusu yapmıştır. Gazete sayfasında bölgedeki küresel güçler ABD ve Rusya'nın da hareket ile ilgili sözlerine de yer vererek, bir bakıma bu iki güçlü devlet arasında kurulacak dengeye de dikkat çekilmeye çalışıldığı söylenebilir.

Genel olarak Fırat Kalkanı Hareketi'nin yerli basında yine tiraj ve birbirlerine muhalif anlayıştaki gazeteler üzerinden yapılan inceleme sonucunda basının hareketi, daha çok güç argümanını destekler görseller eşliğinde başarılı bir başlangıç yaptığı ve DEAŞ başta olmak üzere hedefte PYD/YPG'nin de bulunduğu bir güvenli bölge yaratma gayreti içerisinde bulunan bir anlayışla okuyucularına verdiği gözlemlenmiştir.

Fırat Kalkanı Harekatı elbette sadece Türkiye ve Suriye kuzeyinde bulunan terör örgütleri dışında bölgedeki küresel güç konumundaki devletler ve dünya kamuoyunda merakla takip edilen bir süreç olmuştur. Harekatın başlatılmasında dünya basınında öne çıkanlar incelendiğinde;

- Washington Post gazetesi harekatı yorumlarken, Türkiye'nin, ÖSO ile birlikte DEAŞ'a karşı başlattığı operasyonda ABD uçaklarının da istihbarat desteği sağladığını ve ABD'li danışmanların da bu harekete destek verdiği belirtilmiştir.
- New York Times gazetesi harekatı verdiği haberde farklı bir yorumla harekat zamanının manidarlığı üzerine durmuş ve Türkiye'de yaşanan 15 Temmuz darbe girişimi sonrası bozulan iki ülke ilişkilerinin düzeltilmesi amacı üzerindeki yazısı ile dikkat çekmiştir.
- İngiliz BBC televizyonu internet sitesinden verdiği haberde Türkiye'nin DEAŞ üzerine bölgeden temizleme maksatlı bir harekat başlattığı ve harekata Suriye'deki muhalif grupların da destek verdiğini belirten bir anlayışla operasyonun ne şekilde yürütüldüğü yönünde açıklamalar tercih etmiştir.
- Rus basınında harekat Türkiye'nin DEAŞ'ı temizlemek maksatlı Suriye'ye girdiği ve DEAŞ hedeflerini vurmaya başladığını açıklarken, Rus Izvestia gazetesi de DEAŞ tehlikesi bertaraf edilinceye kadar Türkiye'nin operasyonlarına devam edeceğini yazmıştır. Rus uzmanlarca Fırat Kalkanı yorumlanırken, DEAŞ'a karşı verilen mücadele olumlu karşılanmıştır (URL-7, 2021).

Dünya basını gözünde Fırat Kalkanı Harekatını yorumlamak gerekirse bölgedeki küresel güçler olan ABD ve Rusya ile birlikte genel olarak dünya kamuoyunda harekat olumlu karşılanmıştır. Bu yorum yapılırken harekatın DEAŞ üzerine yapılan bir operasyon olması etken olmakla birlikte PYD/YPG ile ilgili açıklama yapmaktan kaçınıldığı dikkat çekmektedir.

3.5.2. Zeytin dalı harekatı

Başarı ile tamamlanan Fırat Kalkanı Harekatı ile birlikte Türkiye, Fırat'ın batısında bir PYD/YPG oluşumuna izin vermeyeceğini göstererek, kantonların birleşmesini bir nebze engellemiştir. Harekat esnasında operasyonların devam edeceğine dair mesajlar dünya kamuoyuna sıklıkla verilmiştir.

Fırat Kalkanı Harekatı'nda operasyonlara hava araçları ile destek veren ABD, harekat sonrasında bölgenin DEAŞ unsurlarından arınması ile birlikte Suriye'nin kuzeyinde YPG'ye bağlı bir kuvvet ile Suriye Demokratik Güçleri (SDG) teşkil edileceğini söylemiştir. Bölgedeki DEAŞ tehdidi üzerine yapılan harekatta, Türkiye'nin bir başka hedefi

konumundaki PYD/YPG'nin bölgede güçlenmesi anlamına gelen bu durum karşısında Zeytin Dalı Harekatı'nın başlatılması Türkiye için kaçınılmaz olmuştur.

20 Ocak 2018 tarihinde Fırat Kalkanı Harekatı'nda olduğu üzere BM'nin 51'inci maddesinden kaynaklanan hakları ile Türkiye, Zeytin Dalı Harekatı'nı başlatmıştır. Harekatın hedefine PYD'nin 2011 yılında Esad Rejimi ile yaptıkları anlaşma doğrultunda ele geçirdiği ve 2014 yılında da kanton ilan ettiği Afrin konulmuştur. Afrin jeopolitik konumu gereği, Türkiye için sınır hattında çok stratejik bir öneme sahiptir. Öyle ki Türkiye'nin Afrin'i ele geçirmesi durumunda, hem PYD'yi Fırat'ın doğusunda bırakma arzusu yerini bulacak, hem de Afrin'den sınır illerimize gelebilecek tehditler ve Amanoslar üzerinden PKK'ya yapılabilecek her türlü desteğin önü kesilmiş olacaktır (Polat, 2020).

Fırat Kalkanı Harekatı ile tecrübelenen Türk Ordusu ve ÖSO birlikleri, konumu gereği farklı statüde bulunan ve 2011 yılından itibaren yerleşik bir şekilde PYD/YPG güçlerinin bulunduğu Afrin'de, çoğunlukla meskun mahal savaşı vermek durumunda kalmıştır. Bu harekatta ÖSO birlikleri ile planlı ve koordineli operasyonlar gerçekleştiren Türkiye, 58 günlük harekatı başarı ile tamamlayarak Afrin'i ele geçirmiştir.

Genelkurmay başkanlığınca harekatın son günü olan 18 Mart 2018 tarihinde yapılan açıklamada; harekat süresince başarı ile ilerleme kaydedildiği ve Afrin'in kontrol altına alındığı, harekatta 46 Türk askerinin şehit olduğu ve 3603 teröristin etkisiz hale getirildiği bildirilmiştir (URL-8, 2021).

Harekatta Fırat Kalkanı'ndan farklı olarak özellikle bölgeden anlık istihbarat edinmede İHA ve SİHA'lar etkin olarak kullanılmıştır. Ayrıca bu teknolojinin kullanımı ile PYD/YPG'li teröristlerin bölge sivil halkına yönelik saldırıları an be an dünya kamuoyuna gösterilerek, PYD/YPG'nin iç yüzü de deşifre edilmiştir. (Özçelik ve Acun, 2018)

Harekatın başlatılmasına neden olarak ABD'nin, bölgede YPG kontrolünde oluşturmak istediği SDG'nin gerekçe olarak gösterilmesine bu bölüm başında değinilmiş ve bir bakıma ABD'nin harekat öncesi hangi safta yer aldığı anlatılmıştır. Bölgedeki bir başka önemli aktör olan Rusya ise, daha önce Afrin'in Esad Rejimine bırakılması yönünde baskı kurduğu PYD'nin, bu öneriyi kabul etmemesi ve ABD'ye yaklaşması sonucu harekata karşı çıkmamış ve bölgedeki askerlerini çekmek suretiyle bir bakıma Türkiye'den yana tavır sergilemiştir.

Zeytin Dalı Harekatında Yerli ve Yabancı Basında Öne Çıkanlar

Resim 3.7.: 21 Ocak 2018 Tarihli Hürriyet Gazetesi

Zeytin Dalı Harekatı'nın yerli basındaki ele alış şeklini yine Türkiye'nin yüksek tirajlı gazetelerinden Hürriyet ile başlatacak olursak;

Hürriyet Gazetesi manşette büyük puntolarla “Türkiye Tek Yürek” başlığını geçmiş ve başlığın üstünde yazılı “Jetlerimiz Afrin’i Vurdu” yazısı Türk Jetleri görseli ile desteklenerek operasyon hakkında bilgi aktarılmaya çalışılmıştır. Gazetenin yine kapak sayfası içerisinde alt başlıklarda Cumhurbaşkanı Erdoğan görseli “Menbiç Sırada”, Başbakan Yıldırım görseli “Amaç Zulmü Ortadan Kaldırmak” ve Cumhuriyet Halk Partisi Lideri Kılıçdaroğlu’nun görseli de “Kahraman Ordumuza Güvenimiz Tam” alt başlıklarının

yanında kullanılarak liderlerin sözlerine yer verilmiştir. Gazetenin sağ alt köşesinde ise ABD ve Rusya'nın açıklamaları anlatılmıştır.

Zeytin Dalı Harekatı ile ilgili Hürriyet gazetesinin kullandığı başlıklar ve görseller incelendiğinde hiç kuşkusuz en dikkat çekici olan, gazetede hükümet yetkililerinin yanı sıra ana muhalefet partisi başkanının da operasyonu destekler sözlerine yer verilmesidir. Harekattaki bu ülke içi birlik sözleri gazeteye "Türkiye Tek Yürek" başlığı atma imkanı tanımıştır. Gazetede ayrıca ABD ve Rusya'nın açıklamalarına yer verilerek hareketin önünde, karşıt görüşte herhangi bir güç olmadığı mesajı da verilmiştir.

Resim 3.8.: 21 Ocak 2018 Tarihli Sabah Gazetesi

Sabah Gazetesi Zeytin Dalı Harekatını birinci sayfasında verdiği, patlatılan bir hedef görseli üzerinden "İnlerinde Vurduk" başlığı ile okuyucusuna duyurmuştur. Haberin detayında imha edilen hedefler sayısal olarak verilmiş ve operasyonun ilerleyişi hususunda

okuyucuya bilgi aktarılmaya çalışılmıştır. Gazete alt başlıklarında ise yine Hürriyet gazetesinde de olduğu üzere Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "Afrin'den sonra sıra Münbiç'te" sözlerine yer vererek Erdoğan'ın görseli sayfaya taşınmıştır.

Sabah gazetesi kullandığı ana başlığı oluştururken başarı ile vurulan hedeflerin yanı sıra 2011 yılından beridir PYD/YPG unsurlarının Afrin'de barınıyor olmasına atıfta bulunarak "İnlerinde Vurduk" başlığını kullandığı söylenebilir. Elbette bu başlığı atarken hedeflerin başarı ile vuruluyor olması ve Türk Ordusu ile ÖSO birliklerinin bu harekatta da tıpkı Fırat Kalkanı'nda olduğu gibi başarılı ilerleyişine dikkat çekilmeye çalışıldığı gözlemlenmektedir.

Resim 3.9.: 21 Ocak 2018 Tarihli Sözcü Gazetesi

Zeytin Dalı Harekatı'nı irdedeleyeceğimiz son yerli gazetemiz olan Sözcü Gazetesi, kullandığı başlık ile günün yerli gazeteleri içerisinde belki de en dikkat çekici olanıdır. Gazete manşette “Hainleri Vurduk” ana başlığı ve bu başlık üzerinde “ABD’ye rağmen, Rusya’ya rağmen Afrin’i vururuz dedik...” başlıklarını kullanmıştır. Haberin detayında hareket ile ilgili bilgiler aktaran gazetede hareketi uluslar arası hukuka uygunluğu, Mehmetçiğin karadan girişi ve Genelkurmay Başkanı Hulusi AKAR’ın hareketi yöneten görseli üzerinden operasyonun detayları okuyucu ile paylaşılmıştır.

Sözcü gazetesinin başlığında dikkat çeken en önemli unsur ABD ve Rusya’ya rağmen sözlerine yer verilmesidir. Öyle ki yukarıda incelediğimiz Hürriyet gazetesinde ABD ve Rusya’nın hareketin önüne geçmeyecekleri izlenimi veren haberler bulunurken, Sözcü gazetesinin ABD ve Rusya’yı, Türkiye’nin Suriye politikalarının karşısında oldukları mesajı dikkat çekici olmuştur. Gazete ana başlığı altında “Mehmetçik Türk halkının bekası için Suriye semalarına çıktı... Türkiye’yi tehdit eden PKK’ya bomba yağdırdı” sözleri ile PYD yerine PKK ibaresi kullanarak hedefin ve düşmanın aslında kim olduğunu ortaya koymak istemesi dikkat çekici bir diğer unsur olmuştur.

Yerli basının genel tutumunu irdedelediğimizde hareketin gerekliliği ve icrası hususunda ülke siyasetinin birçok kanadında ortak bir paydada olunduğu ve “Menbiç Sırada” haberleri ile operasyonların devam edeceğinin altı çizilmiştir demek yanlış olmayacaktır.

Türkiye’nin Afrin’de PYD/YPG güçlerine yönelik başlattığı Zeytin Dalı Harekatı uluslar arası basında da geniş yer buldu.

ABD basını, Suriye’nin kuzeyinde Türkiye’nin operasyon başlattığı haberlerini okuyucusuna ve izleyicisine anlatırken, Washington Post Gazetesi, Afrin operasyonunun Suriye’nin kuzeyindeki farklı grupları destekleyen yabancı güçlerin karşı karşıya gelebileceği iddiası ile gerek kendi ülkesi ABD gerekse de Rusya’ya bir göndermede bulunmuştur. Bu sözlerle anlatılmak istenen Afrin’deki operasyonun bölgede dengeleri değiştirebileceği hususunda bir uyarı mıdır, yoksa bölge ile ilgili bir itiraf mıdır bilinmez ama, özellikle bu bölgedeki terör örgütleri ile bölgedeki aktör devletlerin ilişkisi bir kez daha gözler önüne serilmiştir.

Harekat İngiliz basınında da geniş yer bulmuş olup Telegraph Gazetesi de yine dikkat çekici bir başlıkla Türkiye’nin, ABD destekli grupları yok etmek adına Afrin’e operasyon

başlattığını, The Guardian da, Türkiye'nin, Afrin'i YPG'den temizlemek istediği sözlerine yer vermiştir (URL-9, 2021).

Uluslar arası basında elbette bölgedeki güçlerden biri olan Rus basını da önem arz etmekte olup, Rus basını üzerinde genel bir inceleme yapıldığında;

Kommersant gazetesi harekatı duyururken yer verdiği makalede “Moskova'nın Kürtlere borcu yok” sözleri ile ABD güdümüne giren PYD/YPG'ye bir göndermede bulunmuş ve Türkiye'nin Suriye hava sahasını kullandığını bunu da Rusya'nın izni dahilinde olduğunu belirterek sorumluluğu ABD ve Kürtlere yüklemiştir.

Rus Hükümet yanlısı Izvestia gazetesi de tıpkı Kommersant gibi harekatın sorumlusu olarak ABD'yi göstermiş ve ABD'nin Kürtleri kullanması üzerine PYD/YPG'ye serzenişte bulunduğu söylenilebilir(URL-10, 2021).

3.5.3. Barış pınarı harekatı

Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı Harekatı'nda olduğu üzere, BM Sözleşmesinin 51. maddesinde bulunan meşru müdafaa hakkı doğrultusunda Suriye toprak bütünlüğü korunacak şekilde 09 Ekim 2019 tarihinde Barış Pınarı Harekatı başlatılmıştır. Bir önceki harekatına barışın simgeci Zeytin Dalı ismini veren Türkiye, bu harekatta da Barış Pınarı ismi ile bölgedeki amacın barış olduğunu vurgulamaya çalışmıştır. Harekatın amacını Milli Savunma Bakanlığı (MSB) resmi internet sitesinden; sınırlarımızın güvenliğini sağlamak, güneyimizdeki muhtemel terör koridorunun oluşmasını engellemek ve ülkelerini terk eden Suriyelilerin yeniden topraklarına dönüş yapabilecekleri uygun zemini hazırlamak olarak açıklanmıştır (URL-11, 2021).

Barış Pınarı Harekatı, Kamışlı, Resulayn ve Tel Abyad bölgesinde bulunan PYD/YPG hedeflerine yönelik başlatılmıştır. Harekat obüs atışları ile başlatılmış ve Türk F-16'lar ile desteklenmiştir. Harekat süresince Türkiye, başta ABD, NATO ve AB olmak üzere uluslararası alanda birçok ülkeden fazlaca tepki almıştır(Polat, 2020).

Batıdan Türkiye'ye yönelik gelen tepkilere bakıldığında; sivillerin öldürüldüğü, DEAŞ için yeni bir koridor açıldığı, Hristiyanların hedef alındığı ve ABD'nin yaptırım uygulaması haberlerinin dış dünya basınında sıklıkla söylenmeye başlandığı

görülmüştür(Erol,2019). Batının haricinde bir büyük tepki de çatışma bölgesinde rejimden gelmiştir. 17 Ekim 2019 tarihinde Beşar ESAD yaptığı açıklama ile hareketin bir işgal olduğunu ve Suriye'nin her yerinde meşru araçlar ile Türkiye'ye karşılık verileceğini bildirmiştir. Söz konusu açıklamalar ile Türkiye aleyhine tansiyon iyice yükselirken yine aynı tarihte Türkiye'de bulunan ABD Başkan Yardımcısı Mike PİNCE başkanlığındaki bir heyet ile yapılan görüşme sonucu PYD/YPG'nin 120 saat içerisinde güvenli bölgeden çekilmesi yönünde varılan uzlaşma ile tepkiler dindirilmiş ve masada anlaşma sağlanmıştır. 22 Ekim 2019 tarihinde de Türkiye ve Rusya arasında varılan Sochi Mutabakatı sonrasında YPG güçlerinin Tel Fırat ve Menbiç'ten 30 km. uzağa çekilmesi yönünde anlaşmaya varılması sonucu 23 Ekim 2019 tarihinde Barış Pınarı Harekatı sonlandırılmıştır.

Barış Pınarı Harekatında Yerli ve Yabancı Basında Öne Çıkanlar

Milliyet www.milliyet.com.tr
BASINDA GÜVEN
10 Ekim 2019 Perşembe
Satış fiyatı 1 TL

İLK CNN TÜRK DUYURDU

BARIŞ PINARI BAŞLADI

'Sınırı güvene kavuşturmak bizim görevimiz' 'Adana Mutabakatı'na göre oradayız'

Buna hakkımız var

Siyaset tek irade

KAYGILAR MEŞRU

PUTİN'LE GÖRÜŞME: Rusya lideri Putin'le görüşen Erdoğan, Suriye'de siyasi sürecin önünün açıldığını söyledi.

NATO'DAN AÇIKLAMA: NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, "Türkiye'nin itidalli davranacağına, faaliyet-

Barış Pınarı Harekatı'nın duyurulmasından saatler önce hareketin başladığı an CNN TÜRK ekranlarında canlı yayına yansıdı. CNN TÜRK muhabiri İsmail Umut Arabacı haberi duyuran ilk isim oldu.

Barış Pınarı Harekatı, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın talimatıyla saat 16.00'da başladı. Akşam saatlerinde de hareket koordinasyon merkezine gelen Erdoğan, Savunma Bakanı Akar'dan bilgi aldı.

181 hedef imha edildi
Harekatın ilk safhasında Türk jetleri Ceylanpınar'ın karşısındaki Resulayn'ı bombaladı. Obüsler de Akcakale'nin karşısındaki Tel Abyad'ı hedef aldı. Türk F-16'ları sınırдан 30 km derinliğe kadar inerek teröristleri vurdu. Milli Savunma Bakanlığı, hareket kapsamında hava ve karadan terör örgütüne ait toplam 181 hedefin ateş altına alındığını açıkladı. » 12-13'te

Teröristler bertaraf edilecek
Fırat'ın doğusunda güvenli bölge için planlanan Barış Pınarı Harekatı Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın emriyle başladı. Erdoğan hareketi Twitter'dan kamuoyuna, "Amacımız güney sınırımızda oluşturulmaya çalışılan terör koridorunu yok etmek ve bölgeye barış ve huzuru getirmektir. Barış Pınarı Harekatı ile ülkemize yönelik terör tehdidini bertaraf edeceğiz" diye duyurdu.

Milliyet Harekat Bölgesinde

VERDA ÖZER FAZOLİ

Resim 3.10.: 10 Ekim 2019 Tarihli Milliyet Gazetesi

Harekatın başlaması sonrası çıkan gazete haberlerine bakıldığında Milliyet Gazetesi, geniş yer ayırdığı ilk sayfasında operasyon detaylarını okuyucuya aktarırken gazetenin sol üst köşesinde kullandığı harita görseli ile çatışma bölgeleri hakkında bilgi aktarımında bulunmuştur. Gazetenin haberi verirken kullandığı en dikkat çekici unsurlardan birinin, sağ alt köşede verilen, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "Adana Mutabakatına göre oradayız" söylemi üzerine kullanılan alt başlık ve onun hemen altındaki "siyaset tek irade" alt başlığıdır. Genel itibariyle harekatın detaylarının paylaşıldığı ana sayfada Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Suriye'deki rejime Adana Mutabakatının hatırlatılarak, PKK konusunda üzerine düşenin yapılmadığı gerekçesi ile harekatta BM Sözleşmesinin 51. Maddesi dışında, başka meşru olgular vurgulanmaya çalışılmıştır. Gazetede ayrıca Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Genel Başkanı Kemal KILIÇDAROĞLU ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) Genel Başkanı Devlet BAHÇELİ'nin harekatı destekler sözlerini siyasette tek irade başlığı altında okuyucuya aktararak bir bakıma Suriye'de yaşanan iç kargaşa sürecindeki bazı uyuşmazlıklara rağmen ülkedeki siyasi parti liderleri ve halkın tek yürek olarak ordusunu ve ülkesini sahiplendiğini göstermek istemiştir.

Resim 3.11.: 10 Ekim 2019 Tarihli Sabah Gazetesi

10 Ekim 2019 tarihli Sabah gazetesi manşetine bakıldığında büyük puntolar ile yazılı “Terör Yuvaları Yerle Bir” başlığı Türk Jetleri, Mehmetçik resmi ve namlularını savaş bölgesine doğrultmuş Türk tanklarının görseli ile okuyucusuna sunduğu görülmektedir. Gazete haberin açıklamasında operasyon detaylarını paylaştıktan sonra gazetenin sağ alt köşesinde operasyon bölgesine ait bir harita paylaşımı üzerinden “Bitirmeden dönmek yok” sözlerine yer vermiştir. Gazetede öne çıkan bir başka unsur da Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan “Başkomutan” olarak bahsedilmesi olmuştur. Gazete haberi yaparken kullandığı başlık ve sıfatlar ile gerek Cumhurbaşkanı Erdoğan gerekse de iktidarın yanında olduklarını göstermek istemiştir diyebiliriz.

Resim 3.12.: 10 Ekim 2019 Tarihli Sözcü Gazetesi

Barış Pınarı Harekatı, Sözcü Gazetesi tarafından “Hainler Duman Oldu” ana başlığı ve çatışma bölgesini gösterir bir fotoğraf ile manşet yapılmıştır. Gazete ayrıca Cumhurbaşkanı Erdoğan görseli ile hareket emrinin veriliş anını ve hareketin detaylarını okuyucuya aktardıktan sonra sağ alt köşede siyasi parti liderlerinin açıklamalarına yer vermiştir. Sözcü gazetesinin kullandığı başlıktaki “Hainler” ibaresi bir önceki hareket olan Zeytin Dalı’nda da kullanılmış olup gazetenin bu kavram üzerindeki ısrarcı duruşu, PYD’nin aslında PKK/KCK terör örgütünün bir uzantısı olduğu ve her ikisinin de ülkeye ihanet içerisinde olan terör örgütleri olduğunu öne çıkarma arzusunda olduğu söylenebilir. Gazete ayrıca Zeytin Dalı Harekatı’nda da olduğu üzere, Barış Pınarı Harekatına da destek çıkmış ve bu desteğini, özellikle farklı görüşlerdeki siyasi parti liderlerinin hareketin arkasında olduklarını belirtir açıklamalarını sayfasına taşıyarak okurlara göstermeye çalışmıştır.

Yukarıda da anlatıldığı üzere Barış Pınarı Harekatı tüm dünyada tepkilerle karşılanmıştır. Harekatın başlaması ile birlikte dünyanın önde gelen basın kuruluşlarının hareketi ele alış biçimlerine bakıldığında; hareketi sürekli olarak “işgal” şeklinde yorumlayan ABD haber ajanslarından Associated Press “Erdoğan, attığı tweet ile Suriye’nin kuzeydoğusunda saldırıyı duyurdu” başlığı ile haber yaptığı, New York Times’ın da “ABD askerlerinin bölgeden çekilmesinin ardından Cumhurbaşkanı Erdoğan, Suriye’ye yönelik planlanan saldırıyı duyurdu” ifadeleri ile hareketi yorumlamışlardır. ABD basının operasyonun başlaması haberini yaparken “saldırı” sözcüğü üzerinde durması ile Türkiye’nin yapmakta olduğu hareketi desteklemediği gibi, kendilerine göre haksız bir eylem olduğu mesajını verme çabası içerisinde oldukları görülmektedir (URL-12, 2021).

Harekat ile ilgili olarak İngiliz basınına bakıldığında The Guardian yazarlarının “Suriye Saldırısı Erdoğan’ın en büyük kumarı olabilir” başlığı ile hareketi yorumladığı, harekatta ABD basını gibi “saldırı” sözcüğünün kullanılmasına rağmen, ABD için saldırıya yeşil ışık yakıldığı söylemi dikkat çekici olmuştur. Times gazetesi de hareket için “sonu görünmeyen bir çatışma” yorumunda bulunarak hareket ile ilgili sert eleştiri yapmasa da doğru bulmadıkları düşüncesini aktarmaya çalışmışlardır. (URL-13, 2021).

Rus Izvestia gazetesi ise ABD ve Avrupa basının aksine hareketi daha yumuşak sözlerle ele almış ve özellikle bölgedeki Kürtler üzerinden değerlendirmeler yaparak operasyon sonuçları üzerinde açıklamalarda bulunmuştur (URL-14, 2021).

3.5.4. Bahar kalkanı harekatı

2011 yılında Suriye’de başlayan iç kargaşa ile birlikte Türkiye üzerine yönelen göç dalgası ve terör tehlikesi, Türkiye’yi zaman zaman çatışma bölgelerine sınır ötesi hareket yapmaya itmiştir. Bu bağlamda daha önce sınır hattı güvenliği ve bölgede faaliyet yürüten terör örgütlerine yönelik, sırasıyla Fırat Kalkanı, Zeytin Dalı ve Barış Pınarı hareketlerini düzenleyen Türkiye, 27 Şubat 2020 tarihinde Rus destekli rejim güçlerinin düzenledikleri hava saldırısı ile İdlib’te 34 Türk askerinin şehit edilmesi sonrası ilk defa Suriye rejim güçlerine yönelik hareket yapma kararı almıştır.

01 Mart 2020 tarihinde MSB tarafından Bahar Kalkanı Harekatı adı altında başlatılan operasyonda; Sochi Mutabakatı dışına çıkan rejim güçlerinin İdlib’e yönelik saldırılarını durdurarak, rejim güçlerini bu mutabakat alanı dışında bırakmak hareketin temel amacı olmuştur.

Çatışmalar öncesi Türkiye, Rusya ve İran arasında yapılan Sochi Mutabakatına rağmen, İran destekli terörist unsurların ve Libya konusunda Türkiye ile görüş ayrılığı içerisinde bulunan Rusya’nın desteklediği rejim güçlerinin İdlib’e yönelik artan saldırıları Türkiye’yi bölge ile ilgili tedbir almaya itmiştir. Türkiye tarafından sınır hattına yapılan askeri sevkیاتlar ile olası müdahale sözleri yükselmeye başlamıştır. Ayrıca, Rusya ve İran’ın, İdlib’teki sivilleri Türkiye’ye göçe mecbur bırakarak, buradaki kontrol alanlarını genişletme arzularının çatışmaları hazırlayan bir başka öge olduğu söylenebilir. Nitekim 27 Şubat 2020’de düzenlenen hava saldırıları sonucu 34 Türk askerinin şehit edilmesi olayı sonrası, BM Sözleşmesinin 51. Maddesindeki “meşru müdafaa hakkı”, Adana Mutabakatı ve Sochi Mutabakatı gibi anlaşmaların ihlali gerekçesiyle 01 Mart 2020 günü Suriye rejim güçlerine karşı başlatılan hareket, çatışmalar sürerken 05 Mart 2020’yi 06 Mart 2020’ye bağlayan gece Türkiye ve Rusya’nın masada anlaşmaya varması sonrası yapılan ateşkes ile durdurulmuştur.

Harekat süresince Rusya’dan gelebilecek tepkiler de göz önüne alınarak kullanılmayan savaş uçakları yerine çatışma bölgelerinde insansız hava araçları kullanan Türkiye, rejim güçlerine ağır kayıplar yaşatmıştır. Daha önce Zeytin Dalı Harekatı’nda da kullanılan insansız hava araçları bu harekatta çok etkin bir şekilde kullanılmış ve bu alandaki askeri gücünü başarı ile birleştirerek bu alanda dünyada zirve konumda bulunan devletler arasında olduğunu göstermiştir demek yanlış olmayacaktır (Domazeti ve Özcan, 2020)

Bahar Kalkanı Harekatını ilk olarak yazıları ile iktidara yakın olarak görülen Sabah Gazetesi üzerinden incelersek; gazete manşette “Bahar Kalkanıyla Hedefler Dümdüz” başlığı üzerinden haberin detaylarını okuyucusuyla paylaşmış ve görselde Türk F-16’ları ve tanklarının yanı sıra harekatta etkin olarak kullanılan İHA ve SİHA’ları kullanmayı tercih etmiştir. Haberin detaylarına bakıldığında hareket ile ilgili bilgilerin aktarıldığı ve rejime verdirilen kayıpların rakamsal karşılıklarını okuyucusuna göstermiştir. Gazete, sayfasının alt bölümünde ise harekatta verilen 4 şehidin haberini cenaze görüntüleri üzerinden “On binler

Uğurladı” başlığıyla aktarmıştır. Sabah gazetesinin hareketi ele alış biçimine baktığımızda “Hedefler dümdüz” başlığı ve görselleriyle güç vurgusunu yaparken, şehitleri on binler uğurladı başlık ve görseli ile birlik ve beraberlik vurgusunda bulunmak istemiştir.

Resim 3.14.: 02 Mart 2020 Tarihli Cumhuriyet Gazetesi

Bahar Kalkanı Harekatı’nı yorumlayacağımız ikinci gazete olan Cumhuriyet Gazetesi, hareketi İdlib’de köşe kapmaca başlığı ile haberleştirerek detayları aktarmaya çalışmıştır. Gazete ayrıca sayfasında hareketle ilgili şehit haberleri ile birlikte Rusya, İran ve Esad üzerinden de durumu anlatmaya çalıştığı, İdlib halkının göç görseli ile bölge sivillerinin durumunu okuyucuya aktarmıştır. Cumhuriyet gazetesinin hareket üzerindeki genel tutumunun çatışma bölgesindeki sivil halk ve bölge aktörleri ile olan görüşmeler üzerinden sonuç odaklı aktarma tutumu içerisinde olduğu söylenebilir.

3.6. Yapılan Görüşmeler

Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde boy gösteren Arap Baharı'nın 2011 yılında Suriye'ye sıçraması ve çatışmaların her geçen gün artarak devam etmesi, Suriye'nin kuzeyinde ortaya çıkan terör örgütlerinin yarattığı tehdit durumu vs. nedenler; bölgede çatışmaların durarak barışın temini maksadıyla uluslararası kuruluşlar ve bölgedeki söz sahibi devletleri diplomatik görüşmeler yapmaya itmiştir. Tezin konusunu oluşturan Türkiye ve Rusya üzerinden durum değerlendirildiğinde; uzun bir kara sınırına sahip olan Türkiye'nin, sınır güvenliği konusundaki kaygıları, Suriye'nin kuzeyinde oluşan ayrılıkçı terör örgütlerinin faaliyetleri ve Türkiye'ye yapılan düzensiz göç gibi sorunların çözümü amacı güdülmektedir. Rusya için ise uzun yıllardır müttefiki olan Suriye'nin, Akdeniz'e açılmadaki en önemli noktalarından biri oluşu ve Tartus'ta bulunan deniz üssünün güvenliği gibi nedenlerle beraber, elbette en büyük rakibi konumundaki ABD ile bölgede yaşadıkları rekabet amaçları arasına konulabilir.

Suriye'de başlayan çatışmalar ile birlikte ilk çözüm girişimleri uluslararası kuruluşlar aracılığıyla sağlanmak istemiş ve bu bağlamda ilk olarak Ekim 2011'de Arap Birliği'nin devreye girerek, hazırlamış oldukları barış planı ile rejim tarafından uygulanan şiddetin sonlandırılması, siyasi tutukluların serbest bırakılması ve genel hatlarıyla sorunun çözümü için muhaliflerle diyalog başlatılması, rejime sunulan barış planının çerçevesini oluşturmuştur. Ancak ilerleyen süreçte rejimin, Arap Baharı'nın hazırladığı barış planına uymaması ve vaat ettiği sözleri yerine getirmemesi nedeniyle plan askıya alınmıştır. Suriye rejimi bu tutumu üzerine Arap Birliği'nden çıkartılmıştır.

Daha sonra Suriye'deki sorunun çözümü için BMGK (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi) devreye girmiş ve bazı kararlar almıştır. Suriye özelinde alınan bu kararların çoğu, Rusya, Çin ve İran gibi Suriye müttefiki ülkelerce veto edilmiştir. Suriye'de her geçen gün aratan şiddet ortamı sonrasında BM ve Arap Birliği aldıkları ortak karar ile daha önce BM Genel Sekreterliği görevi yürüten Kofi ANNAN'ı krizin çözümü için görevlendirmiştir. Hazırlanan Kofi Annan Barış Planı'nda daha önce Arap Birliği'nin hazırlamış olduğu plandaki birçok madde yeniden rejime sunulmuştur. Beşar Esad rejiminin hazırlanan Kofi Annan Barış Planı'nı kabul etmesi ile birlikte 12 Nisan 2012'de Suriye'de ateşkes ilan edilmiştir. İlan edilen ateşkese rağmen tıpkı Arap Birliği'nin hazırladığı planda olduğu üzere, rejim güçleri çatışma bölgelerinde uyguladıkları şiddeti azaltmayarak sözlerini yerine getirmemiş ve çözüm için uluslararası alanda arayışlara devam edilmiştir.

Suriye krizinin çözümü için yapılan bir başka girişim de Suriye'nin Dostları isimli toplantılardır. Bu toplantılara BM, AB, Arap Birliği, İslam İşbirliği Teşkilatı gibi uluslararası ve bölgesel kuruluşların yanı sıra 60'tan fazla ülke katılmıştır. Şubat 2012'de ilki Tunus'ta gerçekleştirilen ilk toplantı ile birlikte Suriye'nin toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı, özellikle sivil halka yönelik şiddetin durdurulması, insan hakları ihlalleri gibi birçok konu üzerinden yapılan oturumlar gerçekleştirilmiştir. 2012 yılı içerisinde bu toplantı hariç 4 farklı toplantı daha yapılmış ve toplantıların sonucu olarak muhaliflerin desteklenmesi ve Esad rejiminin görevi bırakması hususunda görüş birliği sağlansa da alınan bu kararlar uygulamaya geçirilememiştir.

Krizin çözümüne ilişkin yapılan en önemli girişimlerden biri de Cenevre Konferansları olmuştur. Bu konferanslara BM daimi üyeleri ile birlikte, AB, Arap Birliği, Türkiye, Irak ve Katar da katılmıştır. Konferanslarda aslında daha önce alınan ve uygulamaya geçirilemeyen Esad rejiminin iktidarı bırakması yönündeki çalışmalara devam edilmiş olup Suriye'de yeni bir hükümet kurma arayışları içerisinde olunmuştur. Cenevre'de yapılan bu görüşmeler herhangi bir sonuca bağlanmamış ve sorunun çözülmemesi ile birlikte süreç Türkiye ve Rusya'nın daha etkin roller üstlendiği Astana Görüşmeleri'ni hazırlamıştır(Ayvaz, 2020).

3.6.1. Astana görüşmeleri

Türkiye, Rusya ve İran'ın başını çektiği girişimler zaman içerisinde uluslararası destek bulmuş ve Suriye Krizi'nin çözümü için yapılan Cenevre Konferanslarının devamı pozisyonundaki Astana Görüşmeleri'ni başlatmıştır. Kazakistan'ın başkenti Astana'da gerçekleşen ve buranın ismi ile özdeşleşen görüşmeler 2020 yılına kadar toplamda 14 kez yapılmıştır. Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunması ve bölgede kalıcı barışın oluşturulması maksadıyla yapılan görüşmelerde en dikkat çeken durumlardan biri de Suriye'deki rejim güçleri ve muhaliflerin ilk kez aynı masada oturuyor olmasıdır. Sorunun barışçıl yollar ile masada çözülmesi adına yapılan bu görüşmelerde birçok önemli kararlara imza atılmıştır. Astana'da yapılan bu görüşmelere genel bir pencereden bakıldığında aşağıdaki kararlar dikkat çekmektedir.

- Türkiye, Rusya ve İran tarafından bölgede bir görev gücünün oluşturulması,
- Ateşkesin güçlendirilmesi

- Türkiye, Rusya ve İran tarafından çatışmaların yoğun olduğu Dera, Kuneytra, Doğu Guta, Hama, Humus, Halep, İdlib ve Lazkiye'nin bazı bölgelerinin çatışmasız alan olarak ilan edilmesi ve buralarda güvenlik alanlarının oluşturulması,
- Belirlenen çatışmasızlık alanlarının 4 bölüme ayrılarak kesin sınırların oluşturulması ve ölümlerin engellenmesi,
- Tutuklu ve esirlerin karşılıklı olarak serbest bırakılarak naaşların verilmesi,
- Çatışma bölgelerindeki sivillere insani yardım ulaştırılması,
- Garantör ülkelerce DEAŞ, El Kaide ve El Nusra terör örgütleri ve bağlantıları ile mücadeleye devam etmeleri,
- Kültürel miras olarak kabul edilen yerlerde mayın temizliğinin yapılması için grup oluşturulması,
- Sochi 'de kongre yapılması
- Anayasa çalışmaları,
- İdlib'te gözlem yerleri oluşturulması,
- Terörle mücadele kapsamında İdlib'te ateşkese devam edilmesi
- Yaşanan çatışmalar neticesinde ülkelerini ve topraklarını terk etmek zorunda kalan Suriyelilerin yeniden evlerine dönebilmeleri için gerekli şartların sağlanacağı çalışmaları yapmak üzere konferans düzenlemek
- Garantör ülkeler Türkiye, Rusya ve İran tarafından İdlib'te 12 gözlem noktası oluşturulması, olmuştur.

Astana süreci boyunca yukarıda alınan kararlar, Türkiye ve Rusya cephelerinden ele alındığında; Suriye'deki amaçları farklı da olsa 24 Kasım 2015'te düşürülen Rus Jeti sonrası ikili ilişkilerde kopma noktasına gelen bu iki devletin, Astana süreci boyunca yürüttükleri işbirliğinde, Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunması hususu ortam amaç olmuş ve çözümün mutlak suretle masada olabileceği konusunda hemfikir olunmuştur. Taraflar arasındaki bu anlayış görüşmelerin devamını sağlamış ve içerisinde İran'ın da bulunduğu bir müttefikliğin Suriye Krizi özelinde önünü açmıştır.

TSK, Suriye'nin İdlib ilinde Astana anlaşmaları kapsamında kuracağı gözlem noktalarını tamamladı

Kurulan 11 nolu 12. gözlem noktası, Hama'nın kuzeyi ve Lazkiye kırsalındaki muhalifler ile Esed rejimi güçlerinin cephe hatlarını gözleyecek

İdlib gerginliği azaltma bölgesinde yapılması planlanan 12 gözlem noktası kuruldu

LEGEND:

- FIRAT KALKANI BÖLGESİ
- ZEYTİN DALI HAREKATI
- MUHALİF VE REJİM KARŞITI SİLAHLI GRUPLAR
- REJİM GÜÇLERİ
- YPG/PKK

OBSERVATION POINTS:

- 1 - Salva
- 2 - Takle
- 3 - Akil Dağı
- 4 - Anadan (Tel Tamura)
- 5 - Raşidin
- 6 - Tel Eys
- 7 - Tel Tukan
- 8 - Sirman
- 9 - Morik
- 10 - Zaviye
- 11 - İstebak
- 12 - Zeytinlik

LOCATIONS: Afrin, Azez, Halep, IDLIB, Lazkiye, Sirman, Zaviye, Morik, Zeytinlik, Anadan (Tel Tamura), Akil Dağı, Raşidin, Tel Eys, Tel Tukan, Sirman, Zaviye, Morik, Zeytinlik.

3.6.2. Soçi görüşmeleri

80

birlikte süreç Astana Görüşmelerini hazırlamıştır. Astana Görüşmelerinde garantör ülkeler olan Türkiye, Rusya ve İran'ın, Suriye'deki krizin aşılması yönünde yaptıkları toplantılar ve burada alınan kararların uygulanabilmesi için sarf ettikleri gayretler daha önce yapılan görüşmelere oranla daha verimli geçmiştir demek yanlış olmayacaktır. Astana görüşmeleri devam ederken, bu görüşmeleri destekler nitelikli yapılan Sochi Zirvesi ve devamındaki diğer Sochi mutabakatları ile Suriye krizine çözüm aranılmaya devam edilmiştir.

Astana görüşmeleri devam ederken Heyet Tahrir El-Şam'ın (HTŞ) İdlib'te artan faaliyetlerinden rahatsız olan Türkiye, Rusya ve İran'ın, her ne kadar bölgedeki öncelikleri farklı da olsa, üç ülke liderlerinin de terörle mücadelede hem fikir olmaları ve Suriye rejiminin İdlib'e yapmayı planladığı operasyonun muhtemel sonuçları üzerine, Rusya lideri Putin ve Erdoğan 17 Eylül 2018 tarihinde Rusya'nın Sochi kentinde görüşme yapmak üzere bir araya gelmişlerdir. Yapılan görüşme sonrası varılan anlaşma ile İdlib'de silahlardan arındırılmış bir bölgenin temin edilmesi kararı alınmıştır. Alınan karar sonrası Suriye rejimi İdlib hareketini ertelemiştir (URL-15, 2021).

Yaklaşık 4 milyon sivilin bulunduğu İdlib'de yaşanması muhtemel çatışmalar dışında ciddi bir göç dalgasının da önünü kesen Sochi zirvesinde alınan 10 maddelik kararların bulunduğu muhtırada;

1. İdlib'de gerginliği azaltma bölgesi kurularak Türkiye gözlem noktalarını kuvvetlendirilecek,
2. Rusya tarafınca bölgedeki askeri operasyonların ve saldırıların engellenmesi için tedbirler alınarak statükonun korunması sağlanacak,
3. Oluşturulacak silahsızlandırma bölgesi 15-20 kilometre derinlikte olacak,
4. Sahada yapılacak çalışmalar ile silahsızlandırma bölgeleri oluşturulacak,
5. 15 Ekim 2018 tarihine kadar tüm terörist gruplar silahsızlandırma bölgesinden çıkartılacak,
6. Bölgede çatışma içerisinde olan tüm gruplara ait bütün ağır silahlar 10 Ekim 2018 tarihinde İdlib'teki silahsızlandırma bölgesinden çıkartılacak,
7. İnsansız hava araçları ile Türk ve Rus askerleri tarafından silahsızlandırma bölgeleri havadan denetlenecek,
8. M-4 ve M-5 otoyollarının güvenliği yıl bitmeden sağlanacak ve yollar trafiğe açılacak,

9. Türkiye, Rusya ve İran ortaklığında sürdürülecek çalışmalar ile İdlib'te ateşkesin sürdürülebilmesi için tedbirler alınacak,
10. Türkiye ve Rusya terör ve terörizm ile mücadelesine devam edecek (URL-16, 2021).

Şekil 3.2.: M-4 ve M-5 Karayolları

Taraflar arasında varılan mutabakat sonrası anlaşma maddelerinin uygulanabilirliği ya da ne kadarının uygulanabildiği tartışma konusu olurken, İdlib'te oluşacak göç dalgasının önünün kesilmesi görüşmelerin en büyük kazanımı olmuştur. İlerleyen süreçte ABD Başkanı Trump'ın da Suriye'den çekilme kararı alması, Astana ve Sochi görüşmelerinin garantörleri Türkiye, Rusya ve İran tarafından tüm çekincelere rağmen olumlu karşılanmış ve liderler yaptıkları açıklamalar ile bu karar karşısındaki görüşlerini aktarmışlardır. Bu kapsamda Cumhurbaşkanı Erdoğan, Trump'ın almış olduğu Suriye'den çekilme kararı üzerine bölgede oluşması muhtemel güç boşluğunun PYD/YPG ve DEAŞ gibi terör örgütleri tarafından

doldurulmasına müsaade edilmemesi gereğini vurgularken sürecin Türkiye, Rusya ve İran tarafından yakinen takip edildiği açıklamalarında bulunmuştur. İran Cumhurbaşkanı Ruhani de ABD'nin Suriye'den çekilmesini, Suriye halkı tarafından memnuniyet verici olduğu yorumunu yaparken bir diğer taraftan da çekilme konusunda iyimser olmadıkları vurgusunu yapmıştır. Ayrıca Ruhani, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yaptığı açıklamalar üzerinden de Türkiye'nin güney sınırındaki kaygılarını haklı bulduğunu söyleyerek Erdoğan'a destek çıkmıştır (Çalışkan, 2019)

Sochi mutabakatının yapıldığı 17 Eylül 2018 gününden yaklaşık 1 yıl sonra tam da Türkiye'nin güney sınırındaki kaygılarını doğrular nitelikte Suriye'nin kuzeyinde tek taraflı özerklik ilan eden PYD/YPG güçlerine karşı 09 Ekim 2019 Barış Pınarı harekâtını başlatmıştır. Suriye rejim lideri Esad'ın açıklamaları ve batının da harekâtı eleştirir tavırları içerisinde 17 Ekim 2019'da ABD heyeti ile yapılan görüşme sonrası ateşkes uygulanmış ve 22 Ekim 2019 tarihinde Erdoğan ve Putin bir kez daha Sochi'de bir araya gelmişlerdir. Yapılan görüşmeler sonrası Rusya ile varılan mutabakatı MSB resmi internet sitesinden yaptığı basın açıklamasında;

1. “22 Ekim 2019 tarihinde Fırat'ın doğusuna ilişkin Türkiye ile Rusya Federasyonu arasında Sochi'de varılan mutabakat kapsamındaki hususların yerine getirilmesinde tarafımızca gerekli hassasiyet gösterilmiştir.
2. 150 saatlik sürenin sonunda, Rusya Federasyonu tarafından, YPG'nin ağır silahlarıyla birlikte Türkiye-Suriye sınırından itibaren 30 kilometrenin, ayrıca da Münbiç ve Tel Rıfat'ın dışına çıkarıldığı bildirilmiştir.
3. Mevcut Barış Pınarı Harekât alanı sınırlarının batısı ve doğusunda 10 kilometre derinlikte, Kamışlı şehri hariç, Türk-Rus ortak devriyelerine başlanacaktır. Bu kapsamda devriye güzergâhlarında mayın, EYP temizlik faaliyetlerine ve keşif uçuşlarına başlanmıştır.
4. Türkiye, sınırlarının güneyinde bir terör koridorunun oluşmasına asla müsaade etmeyecek, başta DEAŞ ve PKK/YPG olmak üzere terör örgütleriyle mücadelemiz kararlılıkla devam edecektir.
5. Böylece bölgede bir barış koridoru oluşturmak suretiyle yerlerinden edilmiş Suriyeli kardeşlerimizin gönüllü ve güvenli şekilde evlerine ve topraklarına dönmesi sağlanacaktır.” şeklinde paylaşmıştır (URL-17, 2021).

3.6.4. Moskova görüşmesi

2016 yılı sonları ile birlikte Rusya, Türkiye ve İran'ın katılımları ile başlatılan Astana Süreci kapsamındaki görüşmeler, Sochi'de alınan kararlar, daha önce yapılan görüşmelerin aksine krizin çözümü için daha somut gelişmeler olsa da, masada bitirilmesi planlanan Suriye krizi, yapılan anlaşmalara rağmen yine çıkmaza girerek, bir duraksama evresi yaşamıştır. Bu duraksamanın nedenlerine bakıldığında Esad rejiminin İdlib'teki girişimlerdeki ısrarcı tavırları ve bölgedeki terör örgütlerinin faaliyetleri etkin rol oynamaktadır (Özkızılcık, 2020).

Rus destekli Esad rejimlerinin 2019 Mayıs ayı sonlarında ateşkese son vererek İdlib'te harekat başlatması sonrası başta M-4 ve M-5 karayolları olmak üzere bölgede yeniden bir çatışma alanı oluşmuştur. Her geçen gün tırmanan çatışmalarda takvimler 27 Şubat 2020'yi gösterdiğinde Rusya ve Esad rejimi birlikteliğinde yapılan bir hava saldırısı ile 34 Türk askeri M-4 karayolu güneyinde şehit edilmiştir. Yaşanan bu üzücü saldırı sonrası tüm dünyada açıklamalar peş peşe gelirken Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği gerilimin tırmandırılmaması hususunda dikkat çekmiş, Rusya ise saldırıyı gerçekleştirenin kendilerinin olmadığı açıklaması ile birlikte Türk devriyelerinin orada bulunmamaları gerektiğini savunmuştur.

Yapılan saldırı sonrası Türkiye ve Rusya liderleri 05 Mart 2020 tarihinde Rusya'nın başkenti Moskova'da bir araya geldi. Putin ve Erdoğan arasında yapılan görüşmeler sonrasında; ilk Sochi Mutabakatına Ek Protokol hazırlanmış ve protokolde varılan uzlaşılı M-4 otoyolunun kuzey ve güneyinde 6 kilometre derinlikte bir güvenlik koridoru oluşturulması, koridor boyunca Türk ve Rus askerlerinin birlikte devriye atması kararı alınmıştır. Görüşme sonrası iki lider de yaptıkları açıklamalar ile görüşmenin verimli geçtiğini belirtmişlerdir (URL-18, 2021).

4. SONUÇ

Tezin konusunu oluşturan Suriye bağlamında Türkiye-Rusya ilişkileri üzerine yapılan bu araştırmada; Türkiye ve Rusya başta olmak üzere söz konusu 3 ana aktör ülkenin tarihsel etkileşimleri analiz edilmiş, bu analizler yapılırken de yüzyıllar boyunca sürekli değişiklik gösteren ikili ilişkiler, önemli olaylar ve gelişmeler ile anlatılmak istenilmiştir.

Bu kapsamda; 1600'lü yıllar ile birlikte rekabetçi iki büyük imparatorluk şeklinde başlayan Türk ve Rus ilişkileri, tarih boyunca defalarca kez kopma, hatta savaşa girme derecesine kadar yükselmiştir.

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sonrası kutuplaşan dünyanın yarattığı soğuk savaş ve gerilimli yılları bir kenara bırakacak olursak, özellikle Birleşmiş Milletler, NATO, Avrupa Birliği gibi birçok uluslar arası kuruluşların ortaya çıkışı ve dünya devletlerinin birçoğunun bu kuruluşlar ve bunlarca belirlenen sözleşmelere katılımı gibi bağlayıcı nedenler ile rekabet sahadaki savaşlardan daha çok diplomasi ve devlet politikaları ile devam etmiştir.

Uluslar arası ilişkilerin doğuşundan itibaren realizm çerçevesinde oluşan devletler arası ilişkilerdeki “çıkar” vurgusu, rekabetin yeni şeklinde de uluslar arası ilişkilerin belirleyici unsuru ve amacı olmuştur. Tez konusunun esas dönemi olan 2010-2020 yılları arasına bakıldığında da, 2011 yılı itibariyle Arap Baharı'nın sıçradığı ve iç savaşın başladığı Suriye özelindeki Türkiye-Rusya ilişkileri değerlendirildiğinde; Suriye'nin toprak bütünlüğü, savaşın getirdiği mağduriyet, bölge istikrarı, terörle mücadele ve güvenlik kaygıları gibi hususlar da dahil olmak üzere asıl olanın yine “çıkar” olduğu ve Türkiye ile Rusya'nın da politikalarının yine bu “çıkar” kavramı üzerine şekillendirdikleri gözlemlenmektedir.

Yaklaşık 10 yılı aşkın bir süredir bölgede istikrarın sağlanamamış olması, iki ülke politikaları ve ilişkilerinin Suriye bağlamında başarısız olduğu şeklinde yorumlansa da, bölgedeki süreç incelendiğinde ABD, Avrupa Birliği, İran gibi güçlerin sahadaki varlığı, DEAŞ, PYD/YPG gibi terör odaklı oluşumlarla mücadele, 2015 yılındaki uçak krizi gibi etkenlerin yaşandığı bir ortamda Türkiye ve Rusya'nın bugün geline nokta gereği kendi aralarındaki ikili ilişkileri gerekse de Suriye'nin toprak bütünlüğü ve bölgedeki istikrarın temini maksatlı çalışmaları her iki ülke tarafından da memnuniyetle karşılanmaktadır.

Tüm bu yaşananlar üzerinden yapılan incelemede ortaya çıkanlara bakacak olursak; Türkiye açısından sürecin yönetilmesindeki hamlelerin doruluğu veya yanlışlığı hususundaki tartışmalar bir yana dursun, güvenlik kaygısı maksatlı sınır hattında gerçekleştirilen hareketlerin başarısı, bazı eleştirile söylemlere rağmen tüm dünyada büyük yankı uyandırmış, yurt içinde de genel olarak birleştirici bir etki yaratarak dostu güven düşmana korku veren gelişmeler olarak öne çıkmıştır. Diğer taraftan ise Suriye topraklarını terk etmek zorunda kalan savaş mağdurlarının yarattığı düzensiz göç ile mücadele ve Rusya’yla birlikte İran’ın da dahil olduğu bölge istikrarı maksatlı diplomatik girişimlerdeki öncü hareketleriyle bu alanda da adından söz ettirmeyi başararak bölgenin en önemli siyasi aktörlerinden biri olduğunu bir kez daha ispatlamıştır.

İlerleyen dönemlerde Suriye’deki iç savaşın durumu ya da dünyada yaşanacak diğer gelişmelerin Türkiye ve Rusya ilişkilerine etkisinin ne olacağını kestiremezsek de tez süresince yapılan tarih yolculuğunun da bizlere göstermiş olduğu üzere bundan sonra da ilişkilerdeki sürecin değişen dinamikler doğrultusunda yine “çıkar” hususunun ana hedefi oluşturduğu gelgitlerle devam edeceği düşünülmektedir.

5. KAYNAKLAR

- Aktürk, Ş.**, 2017. Kuşku ile Komşuluk. Türkiye'nin Rusya İle İlişkilerinin Yükselişi ve Gerilemesi 1992-2015. Ed. Özcan, G. ve ark. İletişim Yayınları, İstanbul, 129-145.
- Armaoğlu, F.**, 2019. 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi. İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 336-337.
- Ataç, K.K.**, 2017. Kuşku İle Komşuluk. Soğuk Savaş Döneminde Türkiye-Rusya İlişkilerinde Suriye Boyutu. 1957 Suriye Krizi. Ed. Özcan, G. ve ark. İletişim Yayınları, İstanbul, 79-109,
- Atılğan, G.**, 2015. Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat, 1960-1971 Sanayi Kapitalizmin Şafağında. Ed. Atılğan G. ve ark. Yordam Kitap, İstanbul, 529-662.
- Avşaroğlu, N.**, 2018. <http://www.maden.org.tr>. SSCB'yle İlişkiler. 15 Mayıs 2020.
- Ayvaz, Z.**, 2020. Astana ve Soçi Süreçlerinin Türk-Rus İlişkilerine Etkileri. *Diplomasi Araştırmaları Dergisi*, 2:46-63.
- Bektaş, Y.**, 2020. 2000'den Günümüze Türkiye-Rusya İlişkilerinde Suriye Faktörü. *Yüksek Lisans Tezi*, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Bilecik, 176s.
- Cengiz, İ.F.**, 2018. Uluslar arası İlişkilerde Güncel Sorunlar. PKK/PYD Bağlamında Uluslar arası Terörizm Problemi. Ed. Ereder, M.E., Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 299-319.
- Cumhuriyet Gazetesi.**, 26 Ağustos 2016. "Fiili Tampon Bölge" Cumhuriyet, 1.
- Cumhuriyet Gazetesi.**, 02 Mart 2020. "İdlip'de Köşe Kapmaca" Cumhuriyet, 1.
- Çalışkan, B.**, 2019. Suriye'nin Siyasal Çözümü ve Soçi Süreci. *İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*, 1-3.
- Çelikcan, H.**, 2018. Rusya'nın Enerji Politikalarının Suriye Bağlamında Türkiye'ye Yansıması. *Yüksek Lisans Tezi*, Ufuk Üniversitesi, Ankara, 73s.
- Çelikpala, M.**, 2017. Türk Dış Politikası Cilt III. Avrasya ve Avrasyacılık. Ed. Oran, B. İletişim Yayınları, İstanbul, 532-559.

Demir, A.F., 2016. Türkiye Rusya İlişkilerinde Suriye Krizinin Yansımaları ve Etkileri. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi Cilt III*, 2:139-151

Deniz, T., 2013. Suriye'nin Durumu, ABD-Rusya ve Türkiye'nin Tutumu. *Marmara Coğrafya Dergisi*, İstanbul, 27:314-332.

Domazeti, R., Özcan, M., 2020. Bahar Kalkanı Harekatı: Askeri, Siyasi ve Stratejik Hedefler. *İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, Analiz*, 1-5.

Ergün, O., Kurban, V., 2020. Jeopolitik Şekillendirme ve Türk-Rus İlişkileri. Yeditepe Yayınları, İstanbul, 109-110.

Erol, M., 2019. Batı Basınında Barış Pınarı Harekatı. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, Analiz*, 297:9-17.

Fırat, M., Kürkçüoğlu, Ö., 2018. Türk Dış Politikası Cilt I. Ortadoğu İle İlişkiler. Ed. Oran, B., İletişim Yayınları, İstanbul, 615-635.

Güler, M.Ç., 2019. Türkiye Rusya İlişkileri. *Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, 156-162.

Hürriyet Gazetesi. 25 Kasım 2015. "En Yüksek Kriz" Hürriyet, 1.

Hürriyet Gazetesi. 26 Ağustos 2016. "14 Saatte Cerablus" Hürriyet, 1.

Hürriyet Gazetesi. 21 Ocak 2018. "Türkiye Tek Yürek" Hürriyet, 1.

İnce, M., Koçak, M.C., 2018. Rus Savaş Uçağının Düşürülmesi İle İlgili Yayınlanan Haberlerde Söylemler ve İdeoloji. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi Cilt VII*, 3:1969-1999.

Kambur, E.T., 2016. Emperyalizmin Oyununda İkinci Perde Arap Baharı ve Suriye. 2002'den Arap Baharına Türkiye Suriye İlişkileri. Ed. Adıbelli, B., IQ Kültür Sanat, İstanbul, 156-176.

Kemaloğlu, İ., 2016. <http://birimler.dpv.edu.tr>. 15 Temmuz Darbe Girişiminin Rusya'daki Yansımaları. 26 Kasım 2021

Keser, A., Meral, Ö.E., 2016. Türk Hava Sahasını İhlal Eden Rus Uçağının Düşürülmesi: Uluslar arası Anlaşmalar ve Hukuk Çerçevesinde Bir İnceleme. *Türk Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi Cilt I*, 1: 27-42.

Kızılkaya, M., Karagöl, E.T., 2015. Rusya, AB, Türkiye Üzerinde Türk Akımı. *Seta Perspektif*, 105: 1-6.

Kurban, V., 2014. 1950-1960 Yıllarında Türkiye İle Sovyetler Birliği Arasındaki İlişkiler. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmalar Dergisi*, 28: 253-282.

Kurban, V., Cabbarlı, H., 2019. Türkiye Rusya İlişkileri ve Uçak Krizinin Rus-Türk Kamuoyundaki Yansımaları. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi Cilt 10*, 2:105-118

Milliyet Gazetesi. 10 Ekim 2019. “Barış Pınarı Başladı” Milliyet, 1.

Minisker, M., 2019. Türkiye Rusya Uçak Krizi ve Krizin Türk Basınında Ele Alınış Biçimi Ekseninde Türkiye Rusya İlişkileri. *Yüksek Lisans Tezi*, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu, 121s.

Özçelik, N., Acun, N., 2018. Terörle Mücadelede Yeni Safha: Zeytin Dalı Harekatı. *Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, Rapor, 31-32.

Özel, S., 2019. <http://edam.org.tr>. Türkiye Rusya İlişkilerinin Ekonomik Boyutu. 22 Mayıs 2020.

Özer, V., 2012. Türk Rus İlişkileri Üzerine Makaleler. Çeçen Sorunu Bağlamında Türkiye Rusya İlişkileri. Ed. Okay, Y., Doğu Kitabevi, İstanbul, 129-149.

Özkızılcık, Ö., 2020. İdlid’teki Ateşkesin Geleceği Risk Altında. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, 296: 1-5.

Polat, D.Ş., 2020. Türkiye’nin Suriye’nin Kuzeyindeki Askeri Harekatının Amaçları ve Sonuçları. *Güvenlik Stratejileri Cilt 16*, 33:53-96.

Sabah Gazetesi., 25 Kasım 2015. “Tam 10 Kez Uyardık Günah Bizden Gitti” Sabah, 1.

Sabah Gazetesi., 21 Ocak 2018. “İnlerinde Vurduk” Sabah, 1.

Sabah Gazetesi., 10 Ekim 2019. “Terör Yuvaları Yerle Bir” Sabah, 1.

- Sabah Gazetesi.**, 02 Mart 2020. “Bahar Kalkanıyla Hedefler Dümdüz” Sabah, 1.
- Sander, O.**, 2019. Siyasi Tarih 1918-1994. İmge Kitabevi, İstanbul,
- Sözcü Gazetesi.**, 25 Kasım 2015. “Savaşın Eşiğindeyiz” Sözcü, 1.
- Sözcü Gazetesi.**, 21 Ocak 2018. “Hainleri Vurduk” Sözcü, 1.
- Sözcü Gazetesi.**, 10 Ekim 2019. “Hainler Duman Oldu” Sözcü, 1.
- Sümer, G.**, 2010. Dış Politikada Süreklilik Değişim Çekişmesi. *Uluslar arası Hukuk ve Politika*, 23:73-98
- Tellal, E.**, 2018. Türk Dış Politikası Cilt I. Ed. Oran, B., İletişim Yayınları, İstanbul, 499-520.
- URL-1**, 2020. <http://www.m.aksam.com.tr>. Adana Mutabakatı. 10 Kasım 2021.
- URL-2**, 2017. <http://www.icisleri.gov.tr>. Türkiye’nin DEAŞ ile Mücadelesi. 14 Kasım 2021
- URL-3**, 2021. <https://goc.gov.tr>. Göç İdaresi Başkanlığı. Düzensiz Göç. 21 Mart 2021.
- URL-4**, 2015. <http://ntv.com.tr>. Rus Jetinin Düşürülmesinde Dış Basın. 01 Aralık 2021.
- URL-5**, 2016. <https://www.cumhuriyet.com.tr>. Karlov Suikastı. 28 Kasım 2021.
- URL-6**, 2021. <https://odatv4.com>. Karlov Suikastı. 28 Kasım 2021.
- URL-7**, 2016 <https://www.aa.com.tr>. Fırat Kalkanı. 29 Kasım 2021
- URL-8**, 2016. <https://www.amerikaninsesi.com>. Dünya Basınında Fırat Kalkanı. 30 Kasım 2021.
- URL-9**, 2018. <https://www.ntv.com.tr>. Zeytin Dalı. 01 Aralık 2021.
- URL-10**, 2018. <https://www.bbc.com>. Rus Basınında Zeytin Dalı. 02 Aralık 2021.
- URL-11**, 2019. <https://www.msb.gov.tr>. Barış Pınarı Harekatı. 04 Aralık 2021.
- URL-12**, 2019. <https://www.ntv.com.tr>. Dış Basında Barış Pınarı. 02 Aralık 2021.
- URL-13**, 2019. <https://www.bbc.com>. Dış Basında Barış Pınarı. 02 Aralık 2021.

URL-14, 2019. <https://tr.euronews.com>. Dünya Basını Barış Pınarı Harekatını Nasıl Gördü? 02 Aralık 2021.

URL-15, 2020. <https://www.bbc.com>. Soçi Mutabakatı. 02 Aralık 2021.

URL-16, 2020. <https://www.ulusal.com.tr>. On Maddelik Soçi Mutabakatı Nedir? 02 Aralık 2021.

URL-17, 2019. <https://www.msb.gov.tr>. Soçi Mutabakatı. 02 Aralık 2021.

URL-18, 2020. <https://hurriyet.com.tr>. Moskova Görüşmesi. 03 Aralık 2021.

Yazıcıoğlu, Y., 2018. <https://www.amerikaninsesi.com>. Erdoğan: Afrin Şehir Merkezi Kontrol Altında. 30 Kasım 2021

Yeni Şafak Gazetesi., 26 Ağustos 2016. “Bu Daha Başlangıç” Yeni Şafak, 1.

Yılmaz, S., 2018. Türkiye Rusya İlişkilerine Bakış 2016-2017. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 57-62.

Yılmaz, S., 2019. 2018 Yılında Türkiye Rusya İlişkilerinde Ne Oldu? Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 5-8.

Yılmaz, S., 2020. Rusya’nın Suriye Politikası. İlbilge Yayıncılık, Ankara, 96-101.

Yılmaz, S., 2020. Rusya’nın Suriye Politikası. İlbilge Yayıncılık, Ankara, 101-166.

Yılmaz, S., 2020. Rusya’nın Suriye Politikası. İlbilge Yayıncılık, Ankara, 215-225.

Yiğittepe, L., 2018. NATO ve Rusya Arasında Türkiye’nin Güvenlik Algılaması: S-400 Krizi Örneği. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi Cilt 16*, 276-289.